

ŞURKAV Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi

sayı
18
OCAK
2014

Kardeş şehir
Harran ve Alberobello

Urfada
Hanımlar Tarafından
Kurulmuş Vakıflar

Antik
Soğmatar
Yazıtları

Rıdvaniye Camii
ve Medresesi

Şanlıurfa'da
Kutsal ve
Şifalı Sular

Urfalı Bestekâr:
Çetin ÖZDEMİR

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ

Ramazan SEÇİLMİŞ
Şanlıurfa Vali Vekili / ŞURKAV II. Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU

Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof.Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Doç.Dr. Mehmet ÖNAL
Yrd.Doç.Dr. A.Cihat KÜRKCÜOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdullah BALAK
Halil ALTINGÖZ

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Ramazan SEÇİLMİŞ / Vali Vekili
Adil SARAÇ
Zeki ERDEM
İ. Bakır CANBAZ
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Öğr. Gör. S.Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM

ŞURKAV İdare Merkezi
Balıklıgöl Cıvarı 1252. Sokak No:10
ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak Fotoğraf
Harran'da Kar / 1998
(S. Sabri KÜRKCÜOĞLU)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI

Kurtuluş Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 313 65 65

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
Ramazan SEÇİLMİŞ / Şanlıurfa Vali Vekili
- 3 Harran ve Alberobello Kardeş Şehir Oldu
Selami YAZICI
- 8 Osmanlı Döneminde Urfa'da Hanımlar
Tarafından Kurulmuş Vakıflar
Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
- 19 Urfalı Hukukçu Bir Roman Yazarı: Bekir Sezer
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
- 22 Antik Soğmatar Şehri Yazıtları
Selahattin E. GÜLER
- 29 Şanlıurfa Rıdvaniye Camii, Medresesi ve
Bazı İntibalar
Şahin DOĞAN
- 35 Dârülelhân (İstanbul Belediye Konservatuarı)
1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri - 5 -
Halil ALTINGÖZ
- 39 "Sofranızda Halil İbrahim Bereketi Olsun 2"
Halil ÇUHADAROĞLU
- 41 Kısas Şah Muhammed Türbesi ve
Geleneksel Yemeği
İzzet ARAN
- 44 Şanlıurfa Halk İnançlarında
Kutsal ve Şifalı Sular
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 56 Urfalı Bestekârlar: 14
Çetin ÖZDEMİR
Abdullah BALAK

ŞANLIURFA'DAN SELAM

Şanlıurfa; İnanç ve kültürlerin toprağında doğduğu, medeniyetlerin kavşağında buluştuğu, ilk buğdayın ovasında ekildiği, mimarinin ve kadim dinlerin ilk defa tapınaklarında şekillendiği, yanık ve içli nağmelerin gür seslerde türküye dönüştüğü; farklı kimliklerin bir arada yaşadığı, tarihin başlangıç noktasıdır.

Göbeklitepe'de ortaya çıkarılan, günümüzden 12.000 yıl öncesine ait Dünyanın en eski tapınağı ile insanlık tarihi yeniden yazılmaktadır.

Şanlıurfa her alanda olduğu gibi turizmde de büyük bir potansiyele sahip, bu potansiyelin etkin bir şekilde ekonomiye katkı sunması için kamu, özel sektör ve Şanlıurfa halkının işbirliği içerisinde ve belirli bir koordinasyon programı çerçevesinde hareket etmekteyiz.

Şanlıurfa'nın sahip olduğu turizm potansiyelinin Şanlıurfa halkı da dahil olmak üzere her kesime anlatılması önemli hedeflerimizdendir.

ŞURKAV'ın Şanlıurfa'daki varlığıyla birlikte tarihi alanlardaki restorasyon çalışmaları tarihi kentin korunmasına ivme kazanmıştır.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında restorasyon çalışmalarımız devam etmektedir.

Ulusal ve uluslararası fuarlarda Şanlıurfa standı ile en etkin biçimde yer almaktayız. Valiliğimizce yaptırılan Şanlıurfa kısa Tanıtım Filmi, farklı dillerde seslendirilmesiyle ilimizin tanıtıma önemli katkılar sağlayacaktır.

Balıklığöl'ün yakınında bulunan Haleplibahçe alanında yeni inşa edilen "Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi" ile "Edessa Mozaik Müzesi" ve "Arkeo Park" tamamlanmak üzere, ayrıca bu alandaki yeşil alan, amfi tiyatro ve otopark Balıklığöl bölgesini ziyarete gelen misafirlere güzel imkanlar sunacaktır.

Şanlıurfa merkezde sur içinde bulunan tarihi 14 mahalleyi kapsayan yaklaşık 5 kilometrelik alanda yer alan 131 sokakta tarihi dokuya uygun olarak sokak cephelerini iyileştirme projesi uygulamalarına 43 sokakta devam etmekteyiz. Bu çalışmalar sonucunda turizm alanında alternatif bir turizm güzergahı oluşturulmuş olacaktır. Bu bölgede yer alan Culha, Yorgancı, Güllüoğlu sokağının çevrelediği 12 evden oluşan ve kültür adası olarak bilinen tarihi dokusu bozulmamış alanı 200 yataklı butik otel olarak hizmete sunma projemiz de ayrıca yürütülmektedir.

Balıklığöl Platosunda yerli ve yabancı turistlere gezi öncesi ve esnasında rehberlik alabileceği bir "Turizm Danışma Ofisi" profesyonel olarak hizmet vermeye Kasım 2013 tarihinden itibaren başlamıştır. Bu ofiste ziyaretçilere ilimizi tanıtıcı CD'ler, haritalar ve broşürler verilmektedir.

Ayrıca, bölgede uygulanan devletin teşvik ve destekleri ilimizdeki yatırımları arttırmış ve girişimciler için Şanlıurfa bir cazibe merkezi olmuştur. Güneydoğu Anadolu Projesi ile sulamadan enerjiye, sanayiden ekonomiye kadar yapılan yatırımlarla bölgenin kaderi değişmiş, sosyal ve ekonomik yönden büyük dönüşüm gerçekleşmiştir.

Bu kadim şehir bir yandan tarihi kimliğini korurken diğer yandan gelişiyor ve modernleşiyor. Ekonomik ve sosyal gelişmeyle bölgede yaşayanların refah, huzur ve mutluluğu artıyor...

Şanlıurfa; bütün güzellikleriyle yalnız görülmesi değil, yaşanılması, havasının solunması gereken mistik bir şehirdir.

Bir gün yolunuz mutlaka Urfa'dan geçmelidir...

Ramazan SEÇİLMİŞ

Şanlıurfa Vali Vekili

ŞURKAV II. Başkanı

HARRAN VE ALBEROBELLO KARDEŞ ŞEHİR OLDU

Selami YAZICI
Harran Kaymakamı

“Çizme” diye tabir edilen İtalya'nın topuk kısmına denk gelen Güneydoğu kısmında Puglia diye anılan bölgenin Bari şehrine bağlı 11.000 nüfuslu küçük bir kasaba Alberobello. Halkı daha çok tarım ile uğraşan özellikle zeytin ürünlerinin yoğun olarak üretildiği Alberobello kasabası, Puglia Bölgesi'ne özgü “Trulli Evleri”nin merkezi sayılır. Bölgedeki en eski Trulli Evleri'nin 16. yüzyıla kadar uzandığı rivayet edilir. Alberobello Yerel yöneticilerinin ifadesiyle bu yapı tekniğinin 16. yüzyıldan önce Ortadoğu'dan geldiği söylenmektedir.

Bir nehir ile ayrılmış iki tepe üzerinde kurulu bu kasaba, Koni (Trulli) şeklindeki evleriyle UNESCO kültür mirası listesine eklenmiş (1996) ve dünya kültür turizminin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Trulli olarak ifade edilen, çoğunlukla koni şeklinde bazen de kare olan ve son yıllarda

daha çok beyaza boyanmış, yığma taşlarla harç kullanılmadan kireç taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle yapılan bu evler her yıl 1 milyon civarında turiste ev sahipliği yapmaktadır.

Evlerin Yapılış Amacı: Napoli Krallığına bağlı bir derebeyliği olan bu bölge, Napoli Kralı IV. Ferdinand tarafından vergiye tabi tutulmuş, izinsiz yerleşim kurulması yasaklanmış, yeni yerleşim yeri kurmak isteyenler ise çok daha yüksek bir vergiye tabi tutulmuştu. Şehre yeni yerleşenler gün geçtikçe arttığından Derebeyi Krala daha fazla vergi ödememek için Trulli şeklinde evler yapmalarını şart koşmuş. Böylece Kralın vergi memurları geldiğinde yığma taş evlerin çatısı kolayca yıkılabiliyordu. Vergi memurları, sadece koni şeklinde çevrilmiş çatısız yapıları evden bile saymıyor, buralarda hiç kimsenin

yaşamayacağını zannediyor, böylece halk daha fazla vergi ödemekten kurutuluyordu.

Şu anda 1400 tane Trulli evinin bulunduğu şehirde yaklaşık olarak yarısında halen yaşanmakta, geri kalanı ise otel, kafe, restoran vb. şekilde değerlendirilerek turizmin hizmetine sunulmaktadır.

İtalya'nın güneydoğusunda yer alan bu bölge, sanayi olarak gelişmemiş fakat bu açığını turizme yapmış olduğu yatırımlarla kapatmış ve gelişmişlik düzeyi olarak özellikle turizmin etkisiyle öne geçmiştir. Özellikle Puglia bölgesi son yıllarda kırsal turizm tesisleriyle Avrupa turizminin göz bebeği olmuştur.

Alberobello'daki toplantı / Kasım 2013

TARİHİ HARRAN ŞEHİRİ

Harran; Şanlıurfa iline 44 km mesafede Dünyanın İlk Üniversitesi'ni barındıran, Dünyanın ilk bilim merkezlerinden olan, Cabir Bin Hayyam, İbni Teymiye, Battani, Farabi, İbni Sina, Sabit Bin Kurra gibi ilim adamlarının yolunun keşiştiği kadim bir yerleşim yeridir.

Şehrin adının ilk geçtiği buluntular M.Ö. 2.250 yıllarına ait Ebla'da bulunan çivi yazılı tabletlerdir. Kentin adı Sümerce'de ve Akatça'da "seyahat" veya "kervan" anlamına gelen "haran-u" sözcüğünden gelmektedir. Bazı kaynaklar ise bu sözcüğün "kesişen yollar" veya "şiddetli sıcak" anlamına geldiğini öne sürmektedir. Akdeniz ile Dicle Nehri civarındaki ovalar arasındaki konumu nedeniyle Harran bir ticaret merkezi olma özelliği kazanmıştır. Kent, ay tanrıçasına adanmıştır. Kuran'ı Kerim'de adı geçen Nuh'un kavmi olarak kabul edilen ve ehli kitaptan sayılan Sabii'lerin ana vatanı olarak kabul edilir.

Harran, Haçlı Seferleri sırasında büyük zararlar görmüş ancak Zengiler ve Eyyubi dönemlerinde eski günlerine tekrar kavuşmuştur. Özellikle Moğol istilası sırasında çok büyük yıkıma uğrayan Harran bir daha eski görkemli dönemlerine ulaşamamıştır.

Geleneksel Harran Evleri

Harran'ın en çok ilgi çeken yanı bindirme tekniğinde yapılmış külah biçimindeki "konik kubbeli evleri"dir. Kubbeli evlerin tarihinin düz damlı evler

Kaymakamlıkça restore edilen Harran evi

kadar eski olduğu bilinmektedir. Musul, Tiflis ve Kıbrıs'ta yapılan kazılarda rastlanılan kubbeli ev bulguları M.Ö. VI. bine tarihlenmektedir. Günümüzde Akdeniz çevresinde, bilhassa Güney İtalya'nın Apulya bölgesinde hem kentsel, hem de kırsal alanda Harran evlerine benzeyen ve "Turullo" denilen bindirme kubbeli çok sayıda yapı bulunmaktadır.

Harran kubbeli evlerin yüksekliği içerden en çok 5 metreye varan, 30-40 tuğla dizisi ile örülmüştür. İkili, üçlü ve altılıya kadar varan kubbe gruplar içerden kemerlerle birbirlerine bağlanarak genişçe mekânlar elde edilmiştir. Kubbeler örülürken yanlara belli aralıklarla tuğla çıkıntılar yerleştirilmiş ve kubbenin tepesi açık bırakılmıştır. Tuğla çıkıntılar kubbenin tamiri ve gerektiğinde yağışlı-soğuk havalarda tepedeki

deliğin kısmen veya tamamen kapatılabilmesi için tırmanmaya yaramaktadır. Kubbenin tepesindeki açıklık, içerdeki dumanın dışarı çıkmasını sağlayan baca ve ışıklık fonksiyonu görmektedir. Örgüleri düzensiz bir şekilde balçık harçla bağlanan kubbe ve duvarlar içerden ve dışarıdan yine bu harçla sıvanmıştır. Tuğlaların harcı; yumurta akı, saman, pişirilmiş toprak ve gülyağından oluşmaktadır. Gül yağının konma sebebi, yağmur yağdığıında güzel kokması içindir. Bölgenin iklimine uyumlu olan bu evler yazın serin, kışın sıcaktır. Harran'ın bu evlerinde tavukların daha çok yumurtladığı, at gibi bazı hayvanların daha uysal olduğu, yiyeceklerin bozulmadığı halk arasında söylenegelmektedir.

Alberobello

Osmanlı'nın Otranto Seferi

Bu konuda bu makaleyi yazarken yaptığım araştırma neticesinde, Fatih Sultan Mehmet döneminde Gedik Ahmet Paşa komutasında 1480 yılının Temmuz ayında 132 gemi ve 4000 atlı ve 18.000 asker ile Pugliya Bölgesinin önemli bir liman kenti olan Otranto Şehrine çıkarma yaptıklarını ve burayı 1 yıl süre ile kuşatma altında tuttuklarını öğrenmiş oldum. İtalya'nın fethedilmesi adına bütün İtalya'da büyük bir korku yaratan bu sefer, Fatih'in 19 Mayıs 1481'de vefat etmesi nedeniyle Eylül 1481 Tarihinde sona ermiş Otranto Kalesi İtalyanlara teslim edilmiştir. Muhtemelen bu dönemde bu bölge ile Türkler arasında bir kültür alışverişi yaşanmış, yukarıda bahsettiğimiz benzerliklerin temelleri atılmıştır.

KARDEŞ ŞEHİR ALBEROBELLO

Kardeş şehir süreci başlamadan önce Harranlıların Alberobello'dan haberi vardı. Harran Kümbet evlerinin dünyada Harran dışında iki yerde daha olduğu, bunlardan birisinin Suriye'nin Şam ve Halep şehirleri arasındaki Palmiya bölgesinde olduğu, diğerinin ise İtalya'nın Alberobello Kasabası olduğu ilçeyi ziyaret eden turistlere rehberler tarafından ifade edilirdi.

Riccardo Migliori ve AGITPA Heyeti'nin Harran'ı Ziyaretleri

2012 yılı Kasım Ayında AGITPA (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi) Riccardo Migliori ve beraberindeki heyet, AGITPA Türk Grubu Başkanı ve Şanlıurfa Milletvekili Emin ÖNEN'in davetlisi olarak, Şanlıurfa'yı ve özellikle Suriyeli mültecilere yönelik konteyner ve çadır kentleri ziyaret etmek amacıyla ilimize bir ziyaret gerçekleştirdiler. Bu ziyaret çerçevesinde ilk olarak uyar-

lıklar şehri Harran'ı ziyaret eden AGITPA'nın İtalyan başkanı Riccardo Migliori, Harran Kümbet evlerinin İtalya'nın Alberobello bölgesindeki evlere çok benzediğini ifade ettiler. Daha sonra Şanlıurfa Milletvekilimiz Emin ÖNEN'in teklifleriyle bu iki şehrin kardeş şehir yapılması fikri ortaya çıktı. Milletvekili Emin ÖNEN'in girişimleriyle iki şehrin yerel yöneticileri Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi'nin Viyana'da yapılan genel kuruluna katılarak protokolün yapılabilmesi için gerekli adımlar atılması açısından mutabakata vardılar.

Alberobello'yu Ziyaret

Şanlıurfa Milletvekili Emin ÖNEN'in Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığında girişimleri neticesinde protokol hazırlandı ve 2013 Kasım ayında Şanlıurfa milletvekillerinden Halil Özcan ve Emin ÖNEN, Harran Belediye Başkanı Mehmet ÖZYAVUZ ve ilçe Kaymakamı olarak ben İtalya'nın Alberobello şehrine gittik. İlk gördüğümüz manzara; daracık, tertemiz ve taş döşeli sokaklarıyla masalsi bir şehri andıran, "Trulli" dedikleri kümbetli evlerin aynı zamanda otel olarak hizmet sunduğu, turizmin müthiş bir gelir kaynağı haline geldiği, ticaretin ve özellikle yöresel el sanatlarının kullanılarak müthiş boyutlara ulaştığı bir kasabaydı. Göze çarpan bir diğer konu ise yerel yöneticilerinin üst düzey bir karşılama yaparak bizi misafir ettikleri bu güzel kasaba, sadece evlerin yapı tekniğiyle değil, insanların konuksevirligi, güler yüzlülüğü ve cana yakınlığıyla da

Alberobello

Harran Kaymakamı Selami Yazıcı toplantıda konuşurken

bölgemiz insanına çok benzediği idi. Ayrıca bölge insanının bizlerle, fiziki yapısından yemek kültürüne kadar bir çok benzerliklerinin olması heyetimizin dikkatini çekmişti.

Kardeş Şehir Protokolüne sadece Alberobello'nun yerel yöneticileri değil, civar şehirlerin Belediye Başkan ve Meclisleri ile Üç Senatör ve çok sayıda basın mensubu katılmış olması kardeşlik protokolüne verdikleri önemi göstermekteydi. Belediye binasındaki İtalyan Bayrağı'nın yanına astıkları Türk Bayrağı da heyetimizi oldukça mutlu etmişti.

Kendilerinin ifadesiyle 2 yıl önce İtalya'da iki şehrin (Harran ve Alberobello)

kubbeleri ve Trulli dedikleri yapı tekniği ile yapılan evlerin benzeştiğine yönelik bir çalışma yapan İtalyan bir üniversite öğrencisi yazmış olduğu tezle ödül kazanmıştı. Dolayısıyla anlıyoruz ki onlar da Harran'dan haberdardı ve Harran'ı çok önemsiyorlardı.

Harran'ın Turizm Potansiyeli

En fazla 500 yıllık geçmişe sahip olan Trulli evleriyle UNESCO Kültür mirası listesine girmeyi başarmış olan ve yıllık 1 milyon civarı turisti şehre çeken, ortalama turistlerin kalış süresinin 2-3 gün olduğu ve yıllık 300-400 milyon Euro civarında turizm gelirlerinin olduğu bir kasaba. Özellikle

yaz aylarında birçok festivale (müzik, tiyatro, dans ve çocuk etkinlikleri) ev sahipliği yapan, Hollywood film yapımcılarının uğrak yeri olan Aberobello'yu Harran ile kıyasladığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkıyor; Harran'ın Trulli evlerinin benzeri Kubbeli Evlerin yanında Dünyanın ilk üniversitesinin kalıntılarının bulunması, ilk Çağın en önemli bilim merkezi olması, özellikle Felsefe, Matematik, Astronomi, Tıp ve Din ilimlerinin merkezi sayılması, bilime yön vermiş birçok ilim adamının yetişmiş olması (Cabir bin Hayyan, İbni Teymiye, Battani), birçok Peygambere ev sahipliği yapmış olması (Hz. Musa, Hz. Şuayip, Hz. İbrahim, Hz. Yakup), 12. yüzyılın önemli bir mutasavvufu Büyük Komutan Selahattin Eyübbi'nin akıl hocası Hayati Harrani Hazretleri'nin türbesinin bulunması, Dünyanın en büyük kalelerinden birine sahip olması gibi birçok değere sahip olması Alberobello'dan daha önemli ve çok daha fazla turist çekebilme potansiyeli olduğu bir gerçektir.

Harran'ın önemli değerlerine rağmen yılda ortalama sadece 50-60 bin turist çekebilmesi ve bu turistlerin ortalama kalış sürelerinin yaklaşık 1 saat civarında olması, ilçemiz adına üzücü bir durumdur. Bu kadar önemli bir tarihe sahip olmasına rağmen turizmin ekonomiye katkısının neredeyse sıfır olması ilçemiz ve ülkemiz adına bir eksikliklerdir.

Harran

Alberobello

Harran'da Son Yıllarda Yapılan Çalışmalar

Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sayesinde bu durum değişmeye başlamıştır. Bu kapsamda 4 km uzunluğundaki şehir surlarının 1 km'sinin 2014 yılında bitirilecek olması ve yine içerisinde 3 ayrı dine ait mabedin bulunduğu dünyanın en güzel kalelerinden biri olan Harran İç Kalesi'nin restorasyonunun da 2014 yılında bitirilecek olması, Harran Kaymakamlığımızca 18 kubbeli "Kültür Evi"nin restorasyonunun yapılması ve Harran Kaymakamlığımızca Karacadağ Kalkınma Ajansı İşbirliği ile yaptığımız "Kubbeli Şehirde 1001 Gece Projesi" ve bu proje kapsamında inşa edilen Kubbeli 10 süit odanın turizme açılması, yine 2014 yılında Harran ören yerindeki kazı çalışmalarının Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Doç. Dr. Mehmet ÖNAL Başkanlığında başlayacak olması ilçemiz ve ülkemiz

turizmi adına çok önemli gelişmelerdir.

Bunların yanında Harran'ın dünya üzerinde 150 farklı ülkeden destekçisi bulunan "Slow City" hareketine aday olması ve 2000 yılında Kültür Bakanlığınca yapılan bir çalışma ile Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından "Dünya Doğal ve Kültür Mirası Aday Listesine" alınması ilçemiz turizmine farklı bir heyecan kazandırmıştır. Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığınca birçok proje başlatılmış ve gerçekleştirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

"Kardeş Şehir Protokolü" ile tanıdığımız Alberobello'dan öğrenecek çok şey olduğunu görmüş olduk.

Devletimizin Harran gibi böylesine önemli tarihi ve kültürel değere sahip yerler için özel bir bütçe ayırması ve hatta bu bölgeler için özel bir yönetim modeli benimsenmesi elzemdir. Harran'ın kaderi sadece yerel yönetimlerin yapacağı çalışmalara bırakılmayacak kadar önemlidir. Kısıtlı bütçeleriyle yerel

yönetimlerin yapacakları çalışmalar sadece burada yaşayan yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Oysa ki Harran, sadece Harranlıların değil, bütün dünyanın göz bebeğidir. Tarihin başlangıcından bugüne birçok medeniyetin günümüz dünyasına bıraktığı önemli bir mirastır. Bu mirasın korunması, tanıtılması, kaybolan kalıntıların ortaya çıkartılması devletimizin ve hatta bütün dünyanın görevidir. Her ne kadar bu anlamda son yıllarda yapılan çalışmalar artırılmış olsa da yetersizdir.

Özellikle "Dünya Kültür Mirası Listesi"ne girmek ilçemizin kaderini değiştirecek dünya turizminde hak ettiği yere gelmesine olanak sağlayacak önemli bir çalışmadır. Harran'da turizmin gelişmesi yerel yönetimleriyle, yerel halkıyla, üniversitelerle, Devletimizin ilgili kurumlarıyla ve Birleşmiş Milletler ile eşgüdüm sağlanarak yapılacak çalışmalar ile mümkündür. Dünya kültürünün önemli bir mirası olan Harran'da, özellikle yerel halkın bu zenginliğin farkına varması konusunda özel çalışmalar yapılmalıdır.

Harran'da butik otel

Osmanlı Döneminde Urfa'da Hanımlar Tarafından Kurulmuş Vakıflar

Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
meuner@harran.edu.tr

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar sonucunda Urfa şehir merkezinde hanımlar tarafından kurulmuş olan 21 vakıf tespit ettik. Ancak gözden kaçmış ya da defterlerde olup da ulaşamadıklarımız da olabileceğini hesaba katmak gerekir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi başta olmak üzere Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Milli Kütüphane ve diğer arşiv ve kütüphanelerde daha detaylı yapılacak bir araştırma ve Urfa şehir merkezinde kurulmuş bütün vakıfların vakfiyelerinin elden geçirilmesi sonucunda bu şehirde hanımlar tarafından kurulmuş daha başka vakfın ortaya çıkacağı muhtemeldir. Bu çalışmada sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yaptığımız taramada ortaya çıkardığımız vakıflar işlenecektir. Araştırma yaparken, aranan vakıfların gözden kaçmasına temel sebeplerinden biri, vakfiyelerin kayıtlı buldukları defterlerin sayfalarında birden fazla numara bulunmasıdır. Bu birçok numaranın varlığı işi zorlaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı indekste belirtilen numaralarda aradığınız vakfiye bulunmayabiliyor. Bu numara fazlalığı defterlerin daha önce farklı merkezlerde muhafaza edilmelerinden kaynaklandığını adı geçen arşiv kütüphanesinde çalışanlardan öğrendim. Bu numaraların bir kısmı Osmanlıca oldukları gibi, bir kısmı da Latince olarak verilmişlerdir.

Vakıf, vakıfların faaliyet alanları, toplumdaki yeri, vakıf çeşitleri vesaire üzerinde çok çalışma yapılan ve bilinen konulardır. Ancak incelediğimiz vakıfların hangi vakıf statüsüne girdiğini anlamak açısından vakıf çeşitlerini kısaca tanımak gerekmektedir. Vakıflar, şekil ve muhtevalarına göre bir takım farklılıklar gösterirler. Bu noktada vakıflara fonksiyonları yönünden bakıldığında iki şekilde tasnif etmek mümkündür:

Aynıyla intifa olunan vakıflar: İnsanlar bu tür vakıfların bizzat kendisinden yararlanırlar, hizmetler aracısız olarak topluma ulaşmaktadır. Başka bir ifadeyle vakfın hizmetlerinden sadece toplumun belirli bir grubunun

yararlanması sözkonusu değildir. Bu nedenle, bu tür vakıflar "müessesât-ı hayriye" ya da kısaca "Hayrat" diye de adlandırılmaktadır (Yediyıldız, 1994: 21). Buna örnek olarak, cami, mektep, medrese, kütüphane, yol, köprü, çeşme vs. gibi vakıflar sayılabilir.

Aynıyla intifa olunmayan vakıflar: Bu tür vakıflar, hayri vakıflardaki hizmetlerin düzenli olarak yapılmasını sağlamak için gerekli olan sermayeyi temin ederler. Bunlara Osmanlılarda "asl-ı vakıf" denilmiştir. Buna örnek olarak, bir vakfa gelir getirmesi için tahsis edilen bina, arazi, nakit para vs. vakıfları gösterilebilir (Yediyıldız, 1994: 21).

Vakıfların sunduğu hizmetlere göre de bir tasnif yapılmaktadır. Başka bir ifade ile vakıflardan yararlananların durumuna göre sınıflandırılırsa; Hayrî, Ailevî (zürri) ve Avarız vakıfları diye üçe ayırmak mümkündür.

Hayrî vakıflar: Bunlar herkese ve her zaman açık olarak hizmet veren vakıflardır. Zengin-fakir veya ihtiyacı olan-olmayan diye bir ayırım yapmazlar. Hizmet talep eden herkese açıktır.

Ailevî (Zürri) vakıflar: Bu tür vakıflarda, vakfedilecek malın gelirinin bir kısmı veya tamamı, hayır veya başka bir amaçla toplum hizmetine değil de vâkıfın evlat ve torunlarına tahsis edilmektedir. Burada gelirin tamamının veya yarısının aileye tahsis edilmesine göre "ailevî" veya "yarı ailevî" diye ayırım da yapılmaktadır. Her ikisinin de topluma bütünüyle hizmet amacı ancak vâkıfın neslinin tamamen kesildiği zamanda gerçekleşecektir.

Avânız vakıfları: Bu vakıflarda amaç, her ne şekilde olursa olsun sadece zor durumda olanlara yardım etmektir. Buradaki "zor durum"un tayinini de vâkıf yapmaktadır. Bu yardım yine vâkıfın tespit ettiği şartlarda, sürekli olmadığı gibi yardım edilecek konular ve bölgeler de sınırlıdır. Bunlar vergi zamanında vergileri ödeme güçlüğü çekenler ile sel, yangın, kıtlık, vs gibi afetlerde zarar görenlerin devlete ödeyeceği vergilerin ödenmesine yardım yapmak şeklinde örneklendirilebilir.

Bu makalede temel kaynaklarımızı vakfiyeler oluşturmaktadır. Bundan dolayı vakfiyeleri kısaca tanımak yerinde olacaktır.

Vakıf, taşınır veya taşınmaz bir değerini belirli gayelerle bir amaca tahsisinden doğan, hukuki statüye ve süreklilik kavramına sahip, malın doğrudan kendi kendini temsil ettiği, tescilinden sonra kurucusu dâhil herkesi bağlayan hukukî bir akiddir (Öztürk, 1995: 21) vakfiye ise, bu akidde bulunması gereken temel kurulların yer aldığı ve hâkimin kararıyla hüküm ifade eden yazılı bir belgedir. (Pakalın 1983: 576)

Genel olarak her vakfiyede şu temel bilgiler bulunmaktadır:

Vakfiyeler, Allah'a hamd, Peygamber ve ashâbına salât ve selamla başlamaktadır. Bu girizgâhtan sonra, dünya hayatının faniliği, insanın yaratılışındaki hikmetler ve ömrün bir gün gelip biteceği anlatılmaktadır. Bu düşünceleri doğrulayıcı; "hayır ve hasenât" yapmanın gerekliliği ve mükâfâtı konularındaki ayet ve hadisler zikredilmektedir.

Vakfın adı, babasının adı, mesleği, şahsi nitelikleri, toplum içindeki yeri dile getirilmekte ve giriş mahiyetinde olan bu temel bilgilerden sonra esas konuya geçilmektedir. Önce vakfın kuruluş gayesi ve mucip sebepleri, hayrat ve akar olarak vakfedilen mülkler, "müessesat-ı hayriye"de yürütülecek hizmetler, akarın işleme esasları, vakıf hizmetlerinde çalıştırılacak personelin nitelikleri, çalışma esasları ve işlemlerinin vakfiyede öngörülen çerçevede yürütülmesinden birinci derecede sorumlu olan "mütevelli" ve idarî faaliyetlerin vâkıfın belirlediği esaslara göre yürütülüp yürütülmediğini denetleyecek olan "nâzir (1)"ın kim olacağı ve gelecekte kimlerin nasıl seçileceği gibi hususlar çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Bu gelişmelerle İslâm Hukuku'nun bu konuda sistemleştirdiği temel esaslar ve vâkıfın istekleri doğrultusunda vakfiyenin yazılması tamamlanmış, sıra vakıf kurucusunun koyduğu şartlara uyulması gereğinin hatırlatılmasına gelmiştir. Vakfiyenin bu bölümünde, vakfiye şartlarını sunsuza kadar aynen uygulayacaklara vâkıfın duası, aksine davrananlara da bedduası yer almaktadır(2).

Fikri tasarruflardan itibaren işler bir program dâhilinde bitirilmiş, dua bölümünün de eklenmesiyle vakfiyenin yazılması tamamlanmıştır. Vakfiyenin yazım işi tamamlandıktan sonra, mahkemede kadı ve şahitler huzurunda, bir duruşma sonunda vakıf tescil ettirilmiştir.

Hanımlar tarafından kurulan vakıfların incelenmesine geçmeden önce, Osmanlı toplumunda hanımların mal edinme yollarına kısaca temas etmek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi, Osmanlı toplumunda kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki konuları daima önemli bir tartışma konusu olmuştur. Osmanlı toplumunda kadının özellikle ekonomik hayatta mal edinip edinmediği, malî tasarruflarda bulunup bulunmadığı ve eğer bulduysa sahip olduğu serveti hangi yollarla elde ettiği merak konusu olmuştur. Şüphesiz kadınların belirli mal varlıkları bulunuyordu. Kadınlar, bu mal varlıklarını hangi yollarla kazanıyorlardı ya da elde edebiliyorlardı? Kaynaklara bakıldığında, Osmanlı toplumunda kadınların servet edinebilecekleri başlıca dört kaynak bulunmaktadır. Bunlar; aile bireylerinden birinin ölümü halinde kendilerine miras intikal etmesi, herhangi bir şekilde kendilerine mal varlığı hibe edilmesi, nikâh akitleri esnasında ödenmesi gerekli olan mehir ve fiili olarak bir işte çalışma olarak görülmektedir (Maydaer, 2006: 365-381).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde tespit edebildiğimiz vakıfların 10'u XVIII. yüzyılda, 8'i XIX. yüzyılda ve 3'ü XX. yüzyılda kurulmuşlardır. Bunların en eskisi Safiye Hatun (Gerzoğlu) Vakfı'dır ki 1664 tarihinde kurulmuştur. Sonuncusu ise Zekiye Hatun tarafından Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir sırada, 1917 tarihinde kurulan vakıftır. Esasen elimizdeki belgeler en son 1920 tarihini taşımaktadır. Bu da Arifpaşazâde Emine Hatun vakfı ile ilgilidir. Ancak bu tarih vakfiye tarihi değil, Ömer bin Mehmed Salihzâde Osman'ın mütevelli tayin tarihidir. Zira ilgili metinde vakfiyenin zayı olduğundan bahsedilmektedir. Bu vakıflar yüzyıllara göre tasnif edilerek incelenecektir.

I- XVIII. YÜZYILDA KURULAN VAKIFLAR

1- Safiye Hatun (Gerzoğlu) Vakfı

Elimizdeki verilere göre, Urfa'da hanımlar tarafından kurulmuş vakıfların en eskisi olarak görülmektedir. Adından anlaşıldığı gibi, vakfın kurucusu Bâbü'l-bire mahallesinden Safiye Hatun binti Gerz Mustafa'dır. Vakfın kuruluş tarihi 1074-1664'dür Mütevelli olarak Mevlana Mehmed Efendi ibn merhum Ahmed Can Efendi tayin edilmiştir.

Vakfedilen mülkler: Bâbü'l-bire mahallesinde bir büyük Nahit (kesme beyaz taş) ev. Adı geçen ev şu şekilde detaylandırılmıştır. İçinde bir divan ve üstünde bir çardak, batı tarafına bitişik bir "kab" ve üzerinde bir çardak ve yönü kuzeye üç aded kab evler üstlerinde iki aded çardak ve bir eyvan ve bir mutfak ve bir hamam ve bir su kuyusu ve yeterince avlu. "Taşra" da "saray" denilen ve bir büyük oda, içinde bir hazine odası, bir eyvan ve bitişğinde bir büyük oda ve yanında bir kahve odası ve altında bir ahır ve yanında iki kab ve karşısında dokuz oda, iki eyvan ve atlarında iki büyük "zirzemin" ve bitişğinde bir Nahit ev, bir mutfak, bir havuz, bir su kuyusu ile yeterli büyüklükte avluyu müstemil odalar. Ayrıca sarayın kapısı karşısında üç aded "deve damı", bir "katır damı", iki oda, iki kab ve yeterince avluyu müstemil develik. Şehir dışında Gerz Mustafa'nın Bağ denilen çeşitli ağaçlardan oluşan bahçe. Cavsak köyü akarından Sulu Bahçe demekle bilinen çeşitli ağaçların bulunduğu bahçe. Colap nahiyesinde Mağaracık köyü akarından Colap Nehri üzerinde iki göz değirmende olan yüzde elli hisse, Cavsak köyünde dört parça sulu ve üç parça "deşti" toplam yedi parça sulu deşti arazi. Sırrın köyünde bulunan onbeş parça sulu ve üç parça deşti toplam onsekiz parça çiftlik arazisi.

Görüldüğü gibi, vakıf mal varlığı olarak hayli zengin bir vakıf olarak görülmektedir.

Vakıf şartlarına gelince; vâkıfe hayatta olduğu süre yukarıda sayılan mülkleri kendisi tasarruf edecek, vefatından sonra kız ve erkek çocukları vakfın gelirlerini kendi aralarında eşit bir şekilde bölüşüreceklerdir. Her sene Haremeyn-i Şerifeyn Evkafı(3)na beş adet kâmil esedi kuruş(4) vereceklerdir. Neslin sona ermesinden sonra da Haremeyn Şerifeyn fukarasına vakfedilecektir (VGMA, Defter 2150-2: 105-6-7). Vakfın çeşitleri tanımına göre bu vakıf "ailevi" vakıf statüsünü taşımaktadır.

1273 tarihli bir belgede vakfın Kara Musa mahallesinde sahip olduğu evin harap olduğu ve atıl duruma düşmeye yüz

tuttuğu, ancak vakfiyede bunun tamiri ile ilgili bir şartın bulunmadığı, ancak böyle bırakılması halinde de yerin ev diye bir şeyin kalmayacağından bahsedilmektedir. Buna bir çözüm olarak bu evin beşbin beşyüz kuruşa satılıp yerine yine aynı mahallede Hatice binti Hasan'ın sahip olduğu üç mertekli dam, bir kab, bir mutfak, su kuyusu ve yeterince avluyu müstemil evini vakıf için üçbinsekizyüzüzel kuruşa satın alınmış ve geriye kalan binaltıyüzelli kuruş ile mertekli olan damlar kab yapmak vesair tamirleri için harcanmıştır (VGMA, Defter 2150-2: 105-6-7).

2-Ümmî Hatun binti Maksud Vakfı

Vakıf adına düzenlenen vakfiye 1135-1723 tarihini taşımaktadır. Vakıf kurucusu Ümmî Hatun binti Maksud hakkındaki bilgi vakfiyede "Tatlık mahallesi sakinlerinden" olduğu belirtilmekten ibarettir. Bütün vakfiyelerde olduğu gibi, önce vakfedilen menkul ve gayrimenkuller sayılmaktadır. Buna göre; Babül-Harran'da bulunan Hoca Bostanı denilen meyveli ve meyvesiz bahçenin altmış hissedenden on hisseyi vakf etmiştir. Şart olarak da kendisi hayatta olduğu sürece hisselerin tasarrufu kendi uhdesinde olacaktır. Bahçe gelirinden payına düşen hissesinden dördte biri Haremeyn-i Şerifeyn vakfına verecektir. Kendisi vefat ettiğinden sonra da kardeşinin oğlu Hasan adı geçen vakfa mütevellî olacak ve gelirini kızı Ayşe ile paylaşacaktır. Adı geçen Hasan vefat ettiğinde ise kızı Ayşe mütevellî olacaktır. Yine bu dönemde de gelirin dördte biri adı geçen vakfa teslim edilmeye devam edilecektir. Hasan ve Ayşe ikisi vefat ettikten sonra hisseleri evladlarına geçecektir. Bunların evladlarının nesli tamamen kesilince bahçenin gelirinin tamamı Haremeyn-i Şerifeyn vakfına devredilecektir. (VGMA, Defter 2150-1: 27; VGMA, DEFTER 2150-2: 200). Bu vakıf da ailevî bir vakıf olarak görülebilir.

3- Saime Hatun binti Mahmud Efendi Vakfı

Vakfın kurulduğu tarih 1138-1726 olarak görünüyor. Kurucusu Babül-Harran mahallesinden Saime binti Mahmud Efendi'dir. Vakıf kurucusu Saime binti Mahmud Efendi, oğlu Mehmed Fuzulî Efendi'yi yevmî bir akçe ile mütevellî olarak atamıştır. Babül-Emir mahallesi yakınlarında Hatuncuk Bahçesi denen bahçenin tamamı ile bir adet Sarraf dükkânını vakf etmiştir.

Vakfın koyduğu şartlar da şöyledir: İbrahimiye Medresesi(5)'nde bulunan müderris ve talebeleri ve Şeyhül-kurra'ya her sene Şaban ve Ramazan aylarında bunları bir miktar ödeme yapılması, ayrıca yine vakfından gelirinden olmak üzere her bir hatm-i şerif için beşer esedi kuruş olmak üzere iki Hatim için on kuruş Kur'an okuyanlar arasında bölüşürmesi belirtilmektedir. Vakfın geri kalan geliri ise evladları arasında eşit bir şekilde paylaşılması şart koşulmaktadır. Daha sonraki zamanlar için de erkek evladlarına intikal etmesini yazmaktadır. Erkek evladlarının nesli kesilince o zaman kız tarafından gelen evladlarına intikal etmesini şart koşmuştur (VGMA, Defter 2150-2: 207-8). Görüldüğü gibi, vakıf bir ailevî vakıf mahiyetini taşımaktadır.

4- Ayşe Hatun Vakfı

Kurucusu Bâbü-Emir mahallesinden Ayşe Hatun binti Seyyid Ali Çelebi'dir. Kuruluş tarihi 1151-1739 olarak görül-

yor.

Vakfiyesinde vakfedilen gayrimenkuller ise şöyle sıralanmaktadır: Sur dışında Hacı Sulak Bağ denilen yerde meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan iki bahçe. Babasından intikal eden ve Tayboğan Suyu mevkiinde bulunan bahçenin beş hissesinden bir hisse. Yine babasından miras kalan Yemiş Hanı yakınında bir dükkânın beş hissesinden bir hisse.

Vakfiyede zikredilen şartlara gelince: Kendisi hayatta olduğu müddetçe adı geçen bağ ve dükkân kendisine düşen hisse gelirlerinden senelik tam ayar bir adet "Macar altını" Haremeyn-i Şerifeyn'e hacca giden fakirlere vereceğini beyan etmiştir. Kendisi vefat ettikten sonra kardeşleri Halil Çelebi ile Seyyid Mehmed Çelebi mutasarrıf olacaklardır. Eski usul üzere tayin olunan senelik bir Macar altını Hacılar ve güvenilir bir adam ile Haremeyn-i Şerifeyn fukarasına gönderilecek. Geriye kalan gelir de kendi aralarında bölüşürülecektir. Bunlar da vefat ettiklerinde her ikisinin erkek evladları mutasarrıf olacaklardır. Onlar da vakfiyede şart koşulan aynı işlemleri devam ettireceklerdir.

Ayşe Hatun vakfiyenin şartlarına mutlaka uyulmasını istemiştir. Bu şartları değiştirmeye teşebbüs edecek olanlara da birçok vakfiyede olduğu beddua, ve vakfı ihya etmeye çalışacaklara da dua etmektedir (VGMA, Defter 2150-2: 95). Bu vakıf da ailevî bir vakıf özelliğini taşımaktadır.

5- Medine Hatun binti İsmail Bey Vakfı

Vakfın vakfiyesi 1159-1747 tarihini taşımaktadır. Vakfın kurucusu Medine Hatun binti İsmail Bey mütevellî olarak kızı Hadice'yi seçmiştir. Vakıf mülkleri olarak şunlar görülmektedir. Bir kahve odası, bir ahır ve develik, su kuyusu ve avlu ve içinde mahzen ve çardak bulunan bir ev, Bozabâd(6) nahiyesi Aşık köyünde binüçyüz "tiyek"i müstemil bir üzüm bağı, Tatlık mahallesinde bulunan meyveli ve meyvesiz ağaçlardan müstemil bahçenin onbeş hissedenden altı hisse ve Debbağhane semtinde bulunan meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan bahçenin onbeş hissedenden üç hisse. Bütün bunlara mütevellî olan Hadice tasarruf edecektir. Hadice'nin vefatından sonra ise evladları tasarruf edecekler ve vakfın gelirini kendi aralarında bölüşürecekler. Bunların da nesli tükenirse adı geçen vakıf bütün gayrimenkulleri ve hisse gelirleri senede üç taksit halinde Camii Kebir Medresesi(7)'nde okuyan "talebe-ulum" olanlara bağışlanacaktır. Onlar da her taksit döneminde vakfın ruhuna birer hatim okuyacaklardır. "Devrân-ı zaman ile" adı geçen medrese harap olup, talebesi kalmayınca da vakfın geliri Medine-i Haremeyn-i Şerifeyn vakfına ilhak edilmelidir (VGMA, Defter 2150-2: 120-121; VGMA, Defter 2167, s. 99).

Görüldüğü gibi bu vakıf da ailevî bir vakıftır. Bütün ailevî vakıflarda görüldüğü gibi, vakfın nesli kesildikten sonra adı geçen camiye ve daha sonra da Haremeyn-i Şerifeyn vakfına devredilmesi vasiyet edilmektedir. Ailevî bir vakıf statüsünü taşımaktadır.

1280 senesinde ya da daha önceki bir tarihte mütevellî tayin edilen Hadice'nin çocuklarından kimsenin kalmadığı anlaşılmaktadır. Zira vakıf gelirlerinin vakfiye gereğince Camii Kebir Medresesi'ne ait olduğu ve yevmî akçe ile Seyyid Mehmed bin Seyyid Halil tevliyet görevini yürüttüğü görülüyor (VGMA, Defte 2150-1: 54).

6-Elif binti Bayezid Ağa Vakfı

Elif Hanım şehrin ayanından Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşı-larından Süleyman Ağa'nın kızıdır. 1182-1769 tarihli vakfiyede vakfedilen gayrimenkullerin listesini şu şekilde oluşturmak mümkün olmaktadır: Samsad Kapısı yakınında bir A'lâf dükkânı, bir Tütüncü dükkânı ve bir Bakkal dükkânı, Haffâfhâne civarında Hacı Nebi oğlu Seyyid Mehmed'den satın aldığı bir arsa, Keçeci Hanı'nda bir Kazgancı dükkânı, bir Kelleci dükkânı, Atik Kuyumcu Pazarı'nda bir berber dükkânı, Colap nâhiyesinde Çarığ köyünde Colap Nehri üzerinde "bir bâb iki göz değirmen tamamından üçte bir hisse, bir boyacı dükkânı, İhlasiye Camii(8) Kapısı karşısında bir Hallac dükkânı. Elif Hanım müteveli olarak eşi Süleyman Ağa'yı tayin etmiştir. Ancak kendisi hayatta olduğu sürece vakıf gelirlerini kendisi tasarruf edecektir. Vefatından sonra ise eşi El-Hac Süleyman Ağa tarafından Yusuf Paşa Camii(9)'ine bitişik yaptırdığı medrese ve Dergezenli mahallesinde inşa ettirdiği Camii Şerif'in vakfına katılacaktır (VGMA, Defter 2150-2: 73-74).

Bu vakıf, hayrî vakıf statüsünde görülüyor.

Vakfiye ile aynı sayfada yer alan ve biri vakfiye ile aynı tarihli, diğeri ise vakfiye tarihinden üç sene sonrasına ait iki ayrı not bulunmaktadır. Bunlardan vakfiye ile aynı tarihi yani 1182-1769 tarihini taşımaktadır. Burada Colap üzerinde Çarığ köyünde bulunan değirmenin tahrip olduğundan vakfın bundan gelir elde imkânı ortadan kalkmıştır. Ancak vakfiyede değirmenin tamirine dair bilgi bulunmadığından bir vakfın mülkünü başka bir mülk ile değiştirmeye "mesağ-ı şer'i" (şeriatın izin verdiği) olduğundan, adı geçen değirmenin satılıp onun yerine Colap Nehri kenarında Naelcifan köyünde bulunan meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan bir bahçenin satın alınması uygun görülmüştür (VGMA, Defter 2150-2: 73-74).

1185 tarihini taşıyan notta ise adı geçen Hallac dükkânı harap olduğundan dolayı vakfa gelir getirmediğinden, bu dükkânın satılıp onun parasıyla Derezâde Medine Hatun'dan Atik harem hanelerinden bozma bir Kılıççı dükkânın satın alındığı görülmektedir (VGMA, Defter 2150-2: 73-74).

7- Ümmü Gülsüm binti Abdullah Vakfı

Vakfın kuruluş tarihi 1193-1780 olarak görülüyor. Vakfın kurucusu Ümmü Gülsüm Hanım, Ömer Paşa(10)'nın eşidir. Vakfiyenin girişinde belirtildiğine göre Ümmü Gülsüm Hanım'ın, genç yaşta vefat eden oğlu Ahmed Bey'in ölümüne çok üzülmesi, bunun üzerine eşi Ömer Paşa, oğlu Ahmed Bey ve kendisi için, ölüm sonrasında da sevabından istifade edebileceği bir "sadaka-i cariyeye" olmak üzere Rızaiye Medresesi(11)'ni inşa ettirmiştir.

Yusuf Ağa bin Hacı Mustafa'nın vekâletiyle Meclis-i Şer'i Şerif'de hazırlanan bu vakfiyede El-Hac Bâkizâde El-Hac İshak Efendi müteveli tayin edilmiştir.

Vakfedilen mallar şu şekilde sıralanmıştır: Mal Tepesi denilen mevkide meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan bir bahçe, Colap nâhiyesinde meyveli ve meyvesiz ağaçları müstemil bir bahçe ve bir tarla, Çarığ köyünde bir bahçe ve Yekence köyünde bir bahçe, Karaköprü köyünde bir değirmen ve bir çınarlık, sur dışında Karakoyun mevkiinde dört dükkân ve bir fırın, Kerhiz başında bir bahçe ve bir kahve dükkânı ve Samsad Kapısı'nda bir kasab dükkânı ve yine

aynı yerde bir fırın, Timur Pazarı'nda iki dükkân, Direkli mevkiinde bahçe ve üzüm bağı, Sağrıca Pazarı'nda bir dükkân, Rızvaniye Medresesi(12) yakınında bir fırın ve bir kahve bitişğinde altı dükkân, Kayserlikde altı yedi dükkân, Höyük köyü akarında yedi keyl genişliğinde bahçe.

Vakıf şartları da şöyle belirtilmiştir: Yeniçarşı mevkiinde eşi Ömer Paşa tarafından tamir ve ihya edilen Camiü'l- Hayr bitişğinde inşa ettirilen Rızaiye Medresesi'ne yevmi kırk Osmanî akçe vazife ile ehl-i ulemadan ve ahlaki güzel, farklı ilimlere sahip ve kimsesizlerden ya da memleket dışından bir müderris tayin edilecek. Müderris ve dokuz hücrede kalan birer talebe Camiü'l-Hayr'da her sabah namazı kıldıktan sonra birer cüz okuyup üç günde bir hatip yapacaklar ve on kişinin her birine onar "Osmanî akçe" verilecek ancak bu on kişiden biri gelmeyecek olursa müderris onun yerine birisine cüzü okutacak ve on akçeyi de ona verecektir. Adı geçen camii'nin iç ve dış temizliği için yevmi beş Osmanî akçe ile bir feraş, yine yevmi beş Osmanî akçe ile bir çerağdâr, sabahları cüzleri dağıtmak ve okunduktan sonra onları toplayıp muhafaza etmek ve medresedeki temizliği ile ilgilenen birini de yevmi dört akçe ile tayin edilecek. Kendisi hayatta olduğu sürece vakıf ile kendisi ilgilenecektir. Kendisinin vefatından sonra eşi Ömer Paşa müteveli olacak, Ömer Paşa vefat ettikten sonra ise kendi azatlı kızlardan Fatma ve Müntheha ile eşi Ömer Paşa'nın azatlı kızlardan Esber ve Ayşe bunlardan biri yevmi sekiz akçe ile müteveliye olacak ve vakıf ile ilgili görevleri takip edecektir. Medrese, camii ve diğer bütün masraflar için ödeme yapıldıktan sonra geriye kalan meblağ yukarıda adı sayılan azatlı kızlar ve yine Ümmü Gülsüm'ün diğer azatlı kızları olan Kara Fatma, Kırtık Emine ve Arap Saliha -bekâr iseler- aralarında eşit bir şekilde bölüştürecekler. Ancak bunlardan herhangi birisi evlenirse kendisine pay ödenmeyecek. Bunlardan biri ölürse kardeşinin oğlu Şerif diğerleriyle hissedar olacaktır. Esber ve Ayşe mutasarrife olacak, Şerif de müteveli olacaktır. Adı geçen azatlı kızlardan kimse kalmazsa Şerif'in kardeşi Yusuf hissedar olacak ancak Şerif müteveli olmaya devam edecektir. Azatlı kızlardan ya da kardeşi oğullarından her kim müteveli olursa vakfın tamir ve masraflarında müderris denetçi olacaktır. Bunlardan biri yolsuzluğu ortaya çıkarsa müderris onu azl edebilecek. Vakıf binaları tamir isterlerse tamir ücretleri ödenirken görevlilerin ücretlerini kısmaya gidilmeyecek. Kardeşi oğulları Şerif ve Yusuf vefat ederlerse vakıf evladlarına intikal etmeyecek. Müderris efendi müteveli olacaktır. Vakfın tamir ve diğer masrafları karşılandıktan sonra kalan geliri vakıf görevlileri arasında bölüştürülecektir. (VGMA, Defter 3267: 35-36; VGMA, Defter 588: 95-96-97). Şartlarında görüldüğü gibi, vakıf hayrî vakıf statüsünü taşımaktadır.

8- Fatma Binti Hacı Mehmed (Şerbetçizâde) Vakfı

Bu vakfın vakfiyesi 1200-1786 tarihini taşımaktadır. Fatma binti Hacı Mehmed Tatlık mahallesi sakinlerindendir ve hakkında bilinen tek bilgi de budur.

Vakfettiği mal varlığı: Eyük köyü mezarası olan Pınarbaşı mezarasında bulunan iki göz değirmen, Babül-emir mahallesinde Şerbetçi Bostanı denilen bir bostan vakfı etmiştir.

Elhac Ahmed bin Ali müteveli olarak tayin edilmiştir.

Kendisi hayatta olduğu sürece tasarruf edecek vefatından sonra adı geçen mütevellî Elhac Ahmed'in oğlu Ebubekir mutasarrıf olacak, vefatından sonra evladına geçecektir (VGMA, Defter 2150-2: 89). Vakfiyesinden anlaşıldığı gibi, vakıf küçük çaplı ve ailevî bir vakıftır.

Vakıf, ailevî bir vakıf olduğundan zaman zaman bir takım nizalara da sebep olmuştur. Örneğin; 1301 Camii Kebir mahallesi sakinlerinden Yahya bin Şeyho mahkemeye başvurarak, kendisi annesi Rahime kızkardeşleri Zemzem ve Hafize ile amcaoğlu Emin vâkife Fatma binti Mehmed evladlarından olduklarını iddia etmiştir. Ancak vâkife Fatma binti Mehmed ile aralarından uzun zaman geçtiğinden eskiden "evlad"dan oldukları bilindiği halde, şimdi ise bilinmemektedir. Fakat kırk seneden beri adı geçen bahçeden hisse aldıklarını ancak şu anda mütevellî olan Müslüm'ün kendilerine hisse vermediğini beyan etmiştir. Bu hissenin kendilerine ödenmesini talep etmektedir. Mütevellî Müslüm ise adı geçen bahçenin yarısı kendi ailesine yarısı da Fatma binti Mehmed vakfına ait olduğunu beyan etmiştir. Kendisi ile kardeşi Hamza'nın vâkifinin evladından olduklarından ve elimizde vakfiye hücceti bulunduğundan diğer yarısının kirasını ikimiz aramızda bölüştürmekteyiz. Yahya bin Şeyho adı geçen vâkifinin evladından olmadığı gibi, kendisine asla hisse de verilmemiş beyan etmiştir. Mahkeme Yahya bin Şeyho adı geçen vakıftan hisse almış olsa bile vâkifinin evladından olduğuna delil bulunmadığından kararı elinde vakfiye bulunan Müslüm'ün lehine vermiştir (VGMA, Defter 2150-1: 71). Buna benzer daha başka davalar da görülmektedir (VGMA, Defter 2150-1: 310; VGMA, Defter 2150-1: 309).

Vakıf ile ilgili bir başka olayda şöyle cereyan etmiştir. 1300 tarihinde Müslüm bin Kadir Fatma binti Mehmed vakfı mütevellîsi olan kardeşi Abbas'ın vakfı zarara uğrattığından dolayı mahkemeye başvurduğu görülmektedir. Adı geçen vakfın mütevellîsi olan Abbas vakfın Höyük köyünde bulunan değirmeni "noksan-ı fahişe" ile icareye vermek suretiyle vakfı zarara uğratmıştır. Zira Nazu veled Aru senelik dört bin kuruşa icarına talip iken, başkasına ikibin beşyüz kuruşa vermiştir. Bu durumda adı geçen mütevellînin azl edilmesi gerektiğini savunmuştur. Vakıf mütevellîsi Abbas da bu durumu itiraf etmiş ve tevliyetten istifa etmiştir. Bunun üzerine mahkemeye başvuran Abbas'ın kardeşi Müslüm mütevellî olarak atanmıştır (VGMA, Defter 2150-1: 114).

9- Zeyneb Hatun ile Halil Vakfı

1203-1789 tarihli vakfiyesine göre; mütevellî olarak Melânâ Şeyh Mustafa Efendi ibn Eş-şeyh Ali Çelebi tayin edilmiştir.

Vakfiyeye göre şu mülkler vakfedilmiştir: Bir kısmı miras yoluyla kendisine geçen ve bir kısmını satın almak suretiyle sahip olduğu evini, Babül-Harran'da Sofu Halil Bostanı denen bostanın dörtte birini, aynı yerde başka bir bostanın iki hissesini, çarşıda birbirlerine bitişik üç dükkân, Kerhiz arasında meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan bir sulu bahçe ve içinde beşyüz tiyeği müştemil bir üzüm bağı, yine içinde bir mamur kab ve yakınında bulunan binbeşyüz tiyeği müştemil bir "şitil" üzüm bağı ve yine civarında yedi kile tohum istiab eden bir tarla.

Vakıf şartları da şöyle sıralanmıştır: Zeyneb Hatun ile Halil hayatta oldukları sürece vakıf gelirlerini kendileri tasarruf

edecekler. Babül-Harran mahallesinde bulunan Hacı Mescidi'nin kandilleri için susam yağı alınacaktır. Onların vefatlarından sonra ise Huri kızı evladından Mehmed, Ali ve Raziye mutasarrıf olacaklar ve adı geçen mescidin kandil yağları masraflarını karşılamaya devam edeceklerdir. Onlardan biri çocuksuz ölürse hisseleri erkek ve kız kardeşlerine geçecektir. Bunlarında nesli kesildikten sonra vakıf Haremeyn-i Şerifeyn vakfına katılacaktır. (VGMA, Defter 1884:1; VGMA, Defter 1993: 94) Zeynep Hatun ve Halil vakfı da bir ailevî vakıf statüsündedir.

10-Emine binti El-Hac İsmail Vakfı

XVIII. yüzyıla ait tespit ettiğimiz son vakıf Emine binti El-Hac İsmail Vakfı'dır. Vakfa ait vakfiye 1206-1792 tarihini taşımaktadır. Mütevellîsi Mehmed Efendi İbni Ali Efendi olarak görülmektedir.

Vakıf aşağıdaki mülkleri bağışlamak suretiyle kurulmuştur. Bu mülkler şu şekilde tasnif edilmişlerdir: Bir ev. Bu ev şu şekilde detaylandırılmıştır: Bir koçboynuzlu çardak, dört koçboynuzlu tahtani kab, iki lüle kab, tahtani bir mutfak, bir kuyu, bir eyvan, yeterince avlu ve bitişiğinde bir başka kuyu, bir oda, bir çardak ve altında ahır ve yeterince avluyu müştemil ev. Papuçcu Pazarında vâkife tarafından satın alınan biri küçük biri büyük olmak üzere iki dükkân, Haffafhane semtinde bir dükkân, Koyunpazarı yakınında bir Nalçacı dükkânı ve bir Attar dükkânı, Bedesten yakınında Koltukçu Pazarında Mencikzâde Hanın icarından senelik geliri toplam üçyüz kuruşun altmışyedi kuruş hissesi. Yukarıda sayılan gayrimenkul ve hisselerini bağışlamıştır.

Vakfın şartları da şöyledir: Vâkife hayatta olduğu sürece yukarıda sayılan gayrimenkul ve nakitlerin bütün tasarrufu kendisinde olacaktır. Vefatından sonra ise kardeşi Ümmü Gülsüm mütevellî olacaktır. Vakfın gelirinden ilk önce Rızaiye müderrisi Ali Efendi'nin erkek evladlarından büyüğüne on kuruş verip her bayram da vâkife'nin ruhu için bir hatim yapılacaktır. Yine Rızaiye müderrisi Ali Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi her sene bir mevlid-i şerif okuyacak ve kendisine on kuruş verilecektir. Mehmed Efendi aynı zamanda vakfın nazırı da olacaktır. İki kuruşa Kutbeddin Camii'ne yağ verilecektir. Vakfın tamir gerektiren kısımları tamir edilecektir. Bütün bunlardan sonra geriye kalan geliri dörde bölünecek, iki hisse kardeşi Ümmü Gülsüm alacak, bir hisse vâkifinin amcası Esseyid Molla Ahmed ve bir hisseyi de Şam'da ikamet eden kardeşi Zeliha'ya gönderilecektir. Bunlardan birisi vefat ederse geriye kalanlar vefat edenin hissesini kendi aralarında bölüştüreceklerdir. Daha sonra kardeşleri Ümmü Gülsüm ve Zeliha'nın kız ve erkek çocukları ile yukarıda adı geçen amcasının kızı Medine'nin hissesi de bunların çocukları kendi aralarında paylaşacaklar ve vâkifinin ruhuna dua edeceklerdir. Bunların nesli tükendikten sonra, Salih bir kişi yevmi iki akçe ile Kadı'nın izniyle mütevellî seçilecek, vakfın tamiri vesair masraflardan arta kalan gelir Haremeyn-i muhteremeyn fakirlerine gönderilecektir. (VGMA, Defter 1760: 32-33). Hakkında hemen hiçbir bilgiye sahip olamadığımız Emine binti El-Hac İsmail, mülklerine bakıldığında "hali vakti" yerinde bir aileden geldiği anlaşılıyor. Vakıf, yukarıdaki vakıflar gibi yine bir ailevî vakıf statüsünü taşımaktadır.

II-XIX. YÜZYILDA KURULAN VAKIFLAR

1- Zeliha binti Hacı Ali Vakfı

XIX. yüzyıla ait tespit ettiğimiz vakıfların ilki Zeliha binti Hacı Ali Vakfıdır. Vakfa ait vakfiye 1228- 1813 tarihini taşımaktadır. Vakfın kurucusu Babü'l-Bire mahallesinden Aynzeliha binti Hacı Ali'dir. Zeliha binti Hacı Ali hakkında bilinen tek şey budur, mahallesi ve baba adı. Esasında bu hemen hemen bütün vâkıfler hakkında bilinen tek bilgidir Mütevelli olarak eşi Ahmed bin Hasan'ı tayin etmiştir. Başlılanan mülkler ise; Nacar Pazarı'nda iki dükkân, Koyun Pazarı Çarşısı'nda Attar dükkânı, Bozabâd nahiyesinde Yardım Tepe köyünde bulunan ve Semercioğlu ile müşterek bahçede bulunan ve tahminen "üç kile bedel-i istiab eder" bahçe ve "bir kile bedel istiab ider deşti arazi".

Vâkıfenin koyduğu şartlarına gelince; kendisi hayatta olduğu sürece yukarıda sayılan gelirleri kendisi tasarruf edecektir. Her sene Camii Kebir'e belli bir miktar kandil yağı alınacak. Kendisi vefat ettikten sonra mülklerden hâsil olan gelirleri eşi Ahmet müstakilen tasarruf edecek, Camii Kebir(13) için kandil yağı satınalma şartı devam edecektir. Eşi Ahmet vefat ettiğinde ise oğulları Halil, Mehmed ve Mustafa ve kızı Zeliha vakıf gelirlerine eşit olarak sahip olacaklardır. Daha önce olduğu gibi bunlar da her sene adı geçen camiye gereken ödemeyi yapacaklardır. Vakfa evlâdları arasında daha güvenilir olanı mütevelli olacak, erkek ve kız çocuklarının hepsi vakıf gelirlerinden yararlanacaklardır. Birinci derecede evladı varken ikinci derecede olanlar hisse alamayacaklardır. Vâkıfenin nesli kesildikten sonra vakıf Haremeyn-i Şerifeyn evkafına devredilecek ve o vakfın mütevellisi tarafından idare edilecektir. Vâkıfe vakfiyenin sonuna "bu şartımın hilafında bulunmayalar" ibaresini de koymayı ihmal etmemiştir (VGMA, Defter 2150-2: 23-24; VGMA, Defter 2150-2: 215). Görüldüğü gibi, vakıf gelirlerinden her ne kadar Camii Kebir için kandil yağı satınalma şartı konulmuşsa da vakıf gelirlerinin büyük kısmı yine vâkıfenin kendisi ve daha sonra da varislerine bırakıldığından, vakıf bir ailevî statü taşıyor denilebilir.

2- Vesile Hoca binti Abdalbaki Vakfı

Vakıf, Harran mahallesi'nden Vesile Hoca binti Abdalbaki tarafından aşağıda sayılan mülklerini bağışlamak suretiyle 1229-1814 tarihinde kurulmuştur. Ailevî bir vakıftır. Vakfiyede mütevelli olarak Mehmed Ağa ibni Hacı Hüseyin Ağa görülüyor.

Bağışladığı mülkleri ise şöyle sıralamak mümkün: Sur dışında Cener bahçesi denen bahçede olan altmışiki buçuk kuruş hisse, Harran Kapı(14) civarında ve Kızılbağ denen bahçede yarım hisse, Bey Kapısı(15) tarafında ve Müderris Sünüsü denilen bahçede yarım hisse, yine Bey Kapısı tarafında ve Gerz Bahçesi denen bahçede olan bir buçuk hisse, Harran Kapı tarafında ve Hızanoğlu Bahçesi denen bahçede yüzde onyeddi hisse ve Dönmez Bahçesi'nde çeyrek hisse, şehir içinde mülk dükkânı, Bit Pazarı'nda bir dükkân, Attar Pazarı'nda iki dükkân, Demirci Pazarı'nda bir Demirci dükkânı ve Oduncu Pazarı'nda Emiroğlu Ma'seresi denen ma'sere.

Vakıf şartlarına gelince: kızı Medine'nin erkek ve kız çocukları vakıf gelirlerini aralarında taksim edecekler ve çocuklarının en "dürüst"ü mütevelli olacaktır. Vakıf dükkânlarından tamire muhtaç olanlar tamir edilecek ve kalan geliri kendi aralarından bölüşüreceklerdir. Bunlardan birisi vefat ederse bunun kaç çocuğu varsa hepsi vakıf gelirinden yararlanacaklar ve bunların nesli kesilince vakıf Haremeyn-i Şerifeyn vakfına ilhak edilecektir. (VGMA, Defter 2150-2: 169-170).

Yukarıda belirtildiği gibi, vakıf ailevî bir vakıftır.

3-Vesile Hatun binti İbrahim Halil Vakfı

Vakıf, 1256-1841 tarihinde Vesile Hatun binti İbrahim evini vakfetmek suretiyle kurmuştur. Mütevelli olarak kendi "hic-i terbiyesinde olan Dursun Hatun binti Halil'i tayin etmiştir.

Başlılanan mülkü ise kendi ikamet ettiği evidir ve şöyle detaylandırılmıştır: Gerz mahallesinde kendi oturduğu evinin içinde iki Koçboynuzu kab bir mutfak, bir su kuyusu ve yeterince avluyu müştamil ev.

Vakıf şartlarına gelince; Kendi yetiştirdiği Dursun Hatun binti Halil mütevelli olacak ve adı geçen evi tasarruf etme hakkına sahip olacaktır. O vefat ettikten sonra onun kız ve erkek evlâdları bu evin tasarruf hakkına sahip olacaklardır. Bunlar her sene Şaban ayında Kızıl Camii (Camii Kebir) için üç kiyye mum satın alacaklar. Bunların nesli kesilince adı geçen vakıf Camii Kebir vakfına ilhak olunacaktır. (VGMA, Defter 2150-2: 99-100; VGMA, Defter 2167: 66).

Yukarıda görüldüğü gibi, vakıf bir ev vakfedilmek suretiyle oluşturulan mütevazi bir vakıftır. Vâkıfenin ya hiç evlenmediği ya da evlenip çocuğu olmadığı anlaşılıyor. Ailevi bir vakıftır.

4- Fatma binti Haşim Bey Vakfı

Vakfın adından da anlaşıldığı gibi, Bâbülbire Mahallesi'nden Fatma binti Haşim Bey tarafından 1266-1850 tarihinde kurulmuştur. Mütevelli olarak vâkıfenin oğlunun oğlu Mehmed Efendi tayin edilmiştir. Vakfın mülkü ise sadece bir dükkân olarak görülmektedir. Koyunpazarı'nda bulunan Habbaz dükkânı.

Vakfın şartlarına gelince; vâkıfe kendisi hayatta olduğu sürece vakfa kendisi "müstakilen" mutasarrıf olacak ve vakfın gelirini alacak. Kendisi vefat edince, mütevelli Halil Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi adı geçen vakfa mutasarrıf olacak, Meşarikiye Camii'ne bir adet "berat mumu" satın alınması ve Receb, Şaban, Ramazan ve Zilhicce aylarında birer hatm-i şerif okutturup sevabı vâkıfenin anne-babası ve cedlerinin ruhlarına bağışlanacaktır. Mütevelli Mehmed Efendi vefat ederse vâkıfenin oğlu Halil Efendi'nin oğlu Halil Efendi mütevelli olacak ve daha önce konulan şartları aynen yerine getirecektir. Onun da vefatı halinde erkek çocukları mütevelli olacaklar. Onların erkek evlâdları olmazsa, ya da hepsi vefat ederlerse vâkıfenin kızları Medine, Münire ve Zeliha bunlardan biri hayatta ise o mütevelli olacak, ancak bunlar da vefat etmişlerse bunların erkek çocuklarından en güvenilirini mütevelli olacak ve vakfın şartlarına riayet edeceklerdir. Bunların da çocuklarının nesli tükenirse bu durumda erkek ve kız ayrımı yapılmaksızın hangisinin evladı varsa bunlar içerisinde en dürüstü mütevelli olarak seçilecek. Senede bir mum adı geçen camiye alacaklar ve

senede dört hatm-i Kur'an tilavet ettirip ruhlarına hediye edeceklerdir. Vakfedilen dükkânı da değiştirmeyecekler. Vâkifinin nesli kesilince adı geçen dükkân Meşarikiye Camii vakfına katılacaktır (VGMA, Defter 2150-2: 118-119).

Bu vakıf da şartlarından anlaşıldığı gibi, bir ailevi vakıf statüsünü taşımaktadır.

5- Hadice Hatun binti Dumanlı Abbas bin Mustafa Bey Vakfı

Vakıf adına düzenlenen vakfiye 1289-1873 tarihini taşımaktadır. Kurucusu Bey Mahallesi'nde ikamet eden Hadice Hatun binti Dumanlı Abbas bin Mustafa Bey, mütevellî olarak aynı mahallede ikamet eden ve Keçeci esnafından Mahmud bin Abdurrahman görülüyor. Vakıf adına iki farklı tarihte iki vakfiye düzenlenmiştir. Bunlardan ilki 1289-1873 tarihini taşımaktadır ki muhtemelen bu vakfın kurulduğu yılda düzenlenmiştir. İkincisi ise bundan yedi yıl sonra düzenlenen vakfiyedir. Bu vakfiyede önceki vakfiyede bulunmayan bazı yeni mülkler eklenmiştir.

İlk vakfiyede bağışlanan mülkler: Necib Efendi Sokağ'ında "bir bab menzil derununda mücededen kendi malımdan hazır ve bina etmiş olduğum mâ-i lezizi müstemil Su Kuyusu" yine aynı sokakta bulunan ve birbirine bitişik bir koçboynuzu kab olarak adlandırılan oda, bir mutfak ve müstemilatıyla birlikte bir ev.

Vakıf şartlarına gelince; vâkifinin kendisi hayatta olduğu sürece kendisi mutasarrıf olacak, kendisi vefat ettiğinde ise sağlığında mütevellî tayin ettiği Keçeci esnafından Mahmud bin Abdurrahman yine mütevellî olarak kalacak ve buna ek olarak adı geçen mülklerin tasarrufu da kendisinin uhdesine verilecektir. Onun vefatında ise çocuklarından en büyüğü ve en dürüst olanı mütevellî olacaktır. Adı geçen Mahmud'un nesli kesildikten sonra, Alihan Bey mahalle mescidinin İmamı olan kişi mütevellî olacak, adı geçen mülkler icareye verilip yıllık hâsil geliri ile adı geçen kuyunun cadde tarafında mahalle ahalisi vesair insanların kuyudan su alabilmeleri için dolap, kova ve kendir satın alınacak ve hiç kimse kuyu suyundan men edilmeyecektir. Arta kalan gelire de evin ve kuyunun tamiri yapılacak ancak mütevellîler kendileri için herhangi bir ücret almayacaklardır. Vâkife, vakfiyesine diğer vakfiyelerde pek rastlanmayan şöyle bir şart koydurtmuştur. Mütevellîler vakfın şartları dışına çıktıklarında mahallenin "eşrâf ve etkıyası (=Allah korkusuyla günah işlemekten çekinenler) buna müdahale etmelidirler. (VGMA, Defter 2150-2: 128; VGMA, Defter 2150-2: 106).

Hadice binti Dumanlı Abbas bin Mustafa ilk vakfiyesinden yedi yıl sonra, 1296 tarihinde ek bir vakfiye daha tanzim ettirmiş ve şu mülkleri bağışlamıştır: Kab denilen bir oda mağara tabir edilen bir aded zirzemin odayı cemi' müstemilatıyla beraber vakfedilmiştir. Bu vakfiye de vâkife yeni şartlar koymamış, bir önceki vakfiyede belirtilen şartların bunun için de geçerli olmasını belirtmiştir. (VGMA, Defter 2150-2: 129).

Vakfiyede belirtilen şartlara bakıldığından vakıf "hayrî" bir vakıf statüsü taşıdığı görülüyor.

6- Habekzâde Saliha binti Hüseyin ve Zöhre binti Hüseyin (HABEKZÂDE) Vakfı

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kayıtlı vakfiyeler arasında bu vakfa ait vakfiyeye rastlamadık. Adı geçen vakfa ait iki adet vesika bulunmaktadır, ancak her ikisi de vakfiye olmayıp biri 1281 tarihli "ılam" örneği, diğeri de 1306-1889 tarihli "tevlîyet hücceti"dir. Bu vakıfla ilgili bilgilerimiz bu iki vesikaya dayanmaktadır. İlam örneğinde vakfa ait vakfiyenin kayıp olduğundan bahsedilmektedir fakat vakfiyenin muhtevası hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

1281 tarihli "Sebeb-i tahrir-i hüccet-i şer'i budur ki" diye başlayan ilam örneğinde vakfın bir "evladiyet" vakfı olduğu ve vakfedilen mülkün de Habek Bağ'ı denilen bir bahçe olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tarihte Hatice binti Ahmed mahkeme-i şer'îye başvurarak kardeşi Mustafa kendilerine ait olan adı geçen bahçeyi "mülküm" diyerek başkasına sattığını, vakfiyeyi de kaybettiğini, ancak şimdi vakfiyeyi bulduğunu beyan ederek, adı geçen bahçenin vakıf olduğuna dair vakıf defterine kayd olunmasını talep etmiştir. Bunun üzerine kardeşi Mustafa vakfiyeyi sakladığını itiraf etmiş ve şahitler de adı geçen bahçenin vakıf olduğuna dair beyanda bulunmuşlardır. Bunun üzerine mahkeme de adı geçen bahçenin vakıf olduğuna karar vermiştir (VGMA, Defter 1760: 111).

1306-1889 tarihli ikinci belge ise bir "tevlîyet hücceti"dir. Mütevellî olan Habekoğlu Ahmed bin Mustafa'nın vefatı üzerine vakfın hizmetlerinin yürütülmesi için bir mütevellî ihtiyacı doğmuştur. Vakfiyede vakfın gelirlerinin kimlere intikal etmesi konusunda bilgi olduğuna ancak tevlîyet konusunda herhangi bir şartın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ancak adı geçen vakfın "evkaf-ı kadime'den olduğundan tevlîyeti vâkifinin neslinden gelenlerin en büyüğü ve en dürüstü mutasarrıf olageldiği ve teamülü kadim üzre vefat eden Ahmed'in kızkardeşi de vâkifinin "batn-ı evvel"den olduğu kendisinden başka daha yakın derecede kimsenin bulunmadığı için adı geçen vakfın tevlîyet görevinin Zeliha'ya intikal etmesi gerekiyordu. Ayrıca Zeliha Hatun'un güvenilir ve dürüst olduğunu ve tevlîyet görevinin üstesinden gelebilecek kabiliyette olduğunu şahitler de beyan etmişlerdir. Mahkeme Zeliha Hatun "safha-i vakf-ı mezkuru idare ve umurunu rüyet ve tesviye edub senevi hasıl olan gale-i vakfı dahi ber-mucib-i teamül-ı kadim müstakale-i batn-ı evvelde olanlara hazıran kabz ederek zabt ve tasarruf etmek üzre kab-i şer'iden bir hisse-i hasbi mütevellî nasb ve tayin" etmiştir (VGMA, Defter 2150-1: 318).

Vakıf, ailevi vakıf statüsünde görünüyor.

7-Medine binti Hacı Ahmed bin Hacı Kâmil Vakfı

Bu vakfın tam metin vakfiyesini bulamadık ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde vakfiyenin bir özetini bulabildik. Bu özete göre Hanönü Çarşısı'nda on bin kuruş değerinde bir dükkân vakfedilmiştir. Bu dükkânın senelik icar gelirinden ikiyüz kuruş Tahtimur Camii'ne verilecek. Sene de ikiyüz kuruş da mevid-i şerif okutup halka yemek ikram etmek için harcanacaktır. Kalan gelir de vâkifinin kızları Zemzem ve Hatice'ye verilecek ve Hatice "kab-i şer'den" mütevellî tayin edilecektir (VGMA, Defter 2150-2: 160).

Vakfın "yarı ailevi" bir vakıf statüsünü gösterdiğini söylemek mümkün.

Belgede bulunan "1 Muharrem 1313 mahkeme-i şer'iyeden mukayed olundu" ibaresi vakfın kuruluş tarihinin

değil bu özetin mahkemede kayıt edildiği tarih olması gerekir. Bu duruma göre vakfın kuruluş tarihi bilinmemektedir.

8-Dursun Hatun Vakfı

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bu vakfın tam metin vakfiyesini bulamadık. 1313-1896 tarihini taşıyan iki ayrı özet metne rastladık. Bunlardan birine göre, Kara Musa Mahallesi'nde bulunan bir dükkân vakfedilmiş ve şu şartlar konulmuştur: Vâkife kendisi hayatta olduğu müddetçe adı geçen dükkânı "icare-i vahide(16)" ile icareye verip bedel-i icarından önce dükkânın tamiri ve diğer masrafları için kullanılacak, Kara Musa Camii(17)'ne sene de yirmibeş kuruş verilecek gelirin geri kalan kısmını da kendisi tasarruf edecektir. Kendisinin vefatından sonra adı geçen dükkân Kara Musa Camii vakfına ilhak olunup icareye verilip geliri ile dükkânın tamiri ve diğer masrafları karşılandıktan sonra geri kalanı Kara Musa Camii'nin masraflarına harcanacak, camii vakfına mütevellî olanlar bu vakfın da mütevellîsi olacaklar, ancak vakfın şartlarına riayet edecekler. (VGMA, Defter 2150-2: 159).

Aynı tarihi taşıyan ikinci belgede ise şunlar mevcut: Eskiçi Pazarı'nda bir mülk dükkân vakfedilmiştir.

Vakif şartlarına gelince; vâkife kendisi hayatta olduğu sürece adı geçen dükkânı "icare-i vahide" ile icareye verip gelirinden önce dükkânın tamir vesair masrafları karşılanacak, geri kalan gelirden senede beş kuruş Hasan Paşa Camii (burada yanlış olarak Hasan Paşa Camii diye yazılmış)'ne verilecek geriye kalan geliri ise kendisi tasarruf edecektir. Vefatından sonra ise adı geçen dükkân Hasan Padişah Camii (burada doğru olarak Hasan Padişah Camii olarak yazılmış) vakfına ilhak edilecek ve bu vakfın mütevellîsi bu dükkânı icareye verecek ve dükkânın tamirinden geriye kalan geliri Hasan Padişah Camii masraflarına harcanacaktır. Camii vakfına her kim mütevellî olursa aynı zaman bu vakfın da mütevellîsi olacak ve vakfın şartlarına riayet edecektir VGMA, Defter 2150-2: 159).

Şartlarına bakıldığında bu vakıf "hayrî vakıf" statüsüne girmektedir.

III-XX. YÜZYILDA KURULAN VAKIFLAR

1-Ayşe Hatun binti Kâmilzade Hacı Mehmet Ağa Vakfı

Bu vakfın da vakfiyesine rastlayamadık. Ancak vakfiyede bulunması gereken bütün bilgiler mirasçıların açtıkları dava dolayısıyla vâkifinin "bâ-hüccet-i şer'iye vekili müseccili Tuzeken Mahallesi sakinlerinden Hacı Ahmed efendi Hacı Ahmet" tarafından mahkeme verdiği ifadesinde bulunmaktadır. Vakıf 1312 tarihinde kurulmuş, vakfın kuruluşundan beş sene sonra, 1317'de vakfın kurucusu Ayşe Hatun binti Kâmilzade Hacı Mehmed Ağa vefat etmiştir. Adı geçen bu dava ise 1324 tarihini taşımaktadır. Adı geçen vekilin ifadesine göre; İhlasiye Mahallesi'nde bulunan ve birbirine bitişik altı dükkân vakfedilmiştir.

Vakıf şartları da şu şekilde belirlenmiştir: Vâkifinin kendisi hayatta olduğu sürece kendisi mütevellî olacak ve

dükkânların tasarrufu da kendisinde olacaktır. Vefatından sonra ise Yusufpaşa mahallesinde oturan damadı Kadızade Hacı Müslüm Efendi mütevellî olacak. Dükkânlar "sene be sene icare-i vahide ile icare" verilecek ve icare gelirlerinden senede 150 kuruş mütevellî vazifesini yürüten kişiye ödenecek, geri kalan gelirin yarısı dükkânların tamir vesair masraflarına harcanacak. Gelirin kalan diğer yarısı her sene Kurban Bayramında beş adet toklu satın alınıp kesilerek eti "fisebilillah" fakirlere dağıtılacak. Yine her sene bir Hatm-i Şerif ve mevlid okutulacaktır. Hacı Müslüm Efendi vefat ederse vâkifinin kızı Hacı Vesile Hatun mütevellî olacak, o da vefat ederse kardeşi Hacı Mehmed Bakır Ağa mütevellî olacak, o da vefat ederse Hacı Mehmed Bakır Ağa'nın erkek çocuklarının büyüğü ve en dürüstü mütevellî olacak ve vakfın şartlarını yerine getirecektir. Ancak nesilleri kesildikten sonra, vakfın gelirleri adı geçen dükkânların tamiri vesair masraflarına sarf edildikten sonra geri kalanı Haremeyn-i Şerifeyn tarafına gönderilecektir (VGMA, Defter 214: 121-122).

Görüldüğü gibi bu vakıf da bir ailevî vakıf statüsünü taşımaktadır.

2- Zekiye Hatun binti Yusuf Vakfı

Zekiye Hatun, Kadioğlu mahallesinde ikamet ettiği üç oda ve bir mahzeni müştemil evini aynı mahallede bulunan Kadioğlu Camii(18) Şerifine vakf etmiştir. Kendisi hayatta olduğu sürece oturacak, vefat etikten sonra ev icareye verilip vergi vesair masraflar çıktıktan sonra geri kalan geliri Kadioğlu Camii'nin giderlerine harcanacaktır. Vakfiye 1335-1917 tarihini taşımaktadır (VGMA, Defter 2150-2: 210). Bu mütevazı vakıf Hayri vakıf statüsünü taşımaktadır.

3- Arif Paşazade Emine Hanım Vakfı

Bu vakfa ait vakfiyeye rastlayamadık. Vâkifa ait 1338-1920 tarihli bir "ilam" bulunmaktadır(19). Bu tarihte mahkemeye başvuran Emine Hatun'un torunlarından olan Ömer bin Mehmed Salihzâde Osman, esasında vakfın mütevellîsi olduğunu ancak, vakfa ait vakfiyenin zayı olduğundan şu anda sadece vakfın câbiliğini yaptığını belirtmekte ve vakfın mütevellîsi olduğuna dair mahkemeye şahitler getirmiştir. Kendisinin vâkifinin evladından olduğunu ve vakfın şartlarını şu şekilde dile getirmiştir. Yusuf Paşa Mahallesi'nde Sarayönü Çarşısı'nda kendisinin açtığı su kuyusuna kova kendir alınması ve geri kalan gelirin de kız ve erkek evladları arasında taksim edilmesi. Teamül olarak bunun böyle devam ettiğini ve kendisine bu konuda mahkemenin kendisine "bir kıta ilam-ı şer'i" vermesini talep etmiştir (VGMA, Defter 1760: 107).

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, vakıf bir ailevî vakıf statüsünü taşımaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı döneminde hanımlar tarafından kurulan vakıfların çoğu çok amaçlı ve zengin vakıflar olmayıp, daha küçük çaplı mütevazı vakıflar olduğu görülmektedir. Bunda kadınların mal mülk edinme yollarının sınırlı olmasının da büyük rol oynadığını göz önünde bulundurmak gerekir.

Girişte belirtildiği gibi, vakıflar için sundukları hizmetlere göre de bir tasnif yapılmaktadır. Buna göre incelediğimiz vakıflar şöyle bir tablo oluşturmaktadırlar: Bunların büyük

çoğunluğu teşkil eden on altı vakıf, vakfedilen mülklerin gelirlerinin az bir kısmı hayır olarak toplum hizmetine sunulmuş, geri kalan gelirin büyük kısmı veya tamamı vâkîfın çocukları ve torunlarına tahsis edilen, "ailevî" (zürri) vakıf statüsündedirler. Beş vakıf ise herkese hizmet veren "hayrî" vakıf statüsünü taşımaktadırlar. Amacı, her ne şekilde olursa olsun sadece zor durumda olanlara yardım etmek olan avâz vakıfları statüsünü taşıyan vakfa tesadüf edilmemiştir. Bu vakıflardan on altısı birden fazla mülk (ev, dükkân, bağ, bahçe, arazi, değirmen, vs.) bağışlarken, beşi sadece bir mülk (ev, bahçe, dükkân) bağışlamışlardır.

Bu dönemde vakıf kuran hanımlar arasında eğitim konusu ile ilgilenip bunun için medrese yaptıranlar tek kişi görülüyor o da Ümmü Gülsüm Hatun'dur. Bugün mevcut olmayan Rızaiye Medresesini yaptırmıştır.

Diğer vakıflara bakıldığında ailevî olanlar zaten mülkleri çocuklarına ve torunlarına bırakmışlardır. Hayrî vakıflar statüsüne girenler de bir kısmı müstakil vakıflar kurarken, bir kısmı da daha önce kurulmuş bir vakfa katkıda bulunmayı mevcut bir vakıf eserin bakım ve onarımını sağlamayı, camii, mescid ve zaviye gibi "müessesat-ı hayriye"nin ısınma, aydınlatma, temizlik ve donatım giderlerini karşılamayı, buralarda hizmet gören personelin ücret ve sosyal haklarını iyileştirmeyi bunların hepsinden daha fazla "uhrevî" mükâfat arzusuyla kendisi için hatim, mevlid okutup dua ettirmeyi, hayrî ve sosyal gayelerle yardımda bulunmayı amaçlayan, eski dönemlere göre daha küçük kapsamlı vakıflar kurmayı tercih etmişlerdir. Burada kadınların mülk edinme yolları ve imkânlarının sınırlı olduğunu da unutmamak gerekir.

Son olarak şunu da ekleyelim; Urfa şehir merkezinde vakıf kuran hanımların hayatları hakkında bilgiye ulaşmak maalesef mümkün olmamıştır. Bunlar hakkında elde edilen tek bilgi vakfiyelerde geçen bilgilerdir ki bunlar da çoğunlukla baba isimleri ve doğup büyüdükleri mahalle isimlerinden ibarettir. Bazen de eşlerinin isimleri de geçmektedir. Bunlar dışında bilgiye ulaşmak pek mümkün olmuyor. Zira bunların hemen hemen hepsi "mesleksiz"ler grubuna girmektedirler. Ayrıca vakıf kuran bu hanımların eşlerinin de bir iki tanesi dışında reaya sınıfından oldukları anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI

- VGMA, Defter 2150-1: 27
- VGMA, DEFTER 2150-2: 200
- VGMA, Defter 2150-2: 105-6-7
- VGMA, Defter 2150-2: 207-8
- VGMA, Defter 2150-2: 95
- VGMA, Defter 2150-2: 120-121
- VGMA, Defter 2167, s. 99
- VGMA, Defter 2150-1: 54
- VGMA, Defter 2150-2: 73-74
- VGMA, Defter 3267: 35-36
- VGMA, Defter 588: 95-96-97
- VGMA, Defter 2150-2: 89
- VGMA, Defter 2150-1: 71
- VGMA, Defter 2150-1: 310
- VGMA, Defter 2150-1: 309

- VGMA, Defter 2150-1. 114).
- VGMA, Defter 1884:1
- VGMA, Defter 1993: 94
- VGMA, Defter 1760: 32-33
- VGMA, Defter 2150-2: 23-24
- VGMA, Defter 2150-2: 215
- VGMA, Defter 2150-2: 169-170
- VGMA, Defter 2150-2: 99-100
- VGMA, Defter 2167: 66
- VGMA, Defter 2150-2: 128
- VGMA, Defter 2150-2: 106
- VGMA, Defter 2150-2: 129.
- VGMA, Defter 1760: 111
- VGMA, Defter 2150-1: 318
- VGMA, Defter 2150-2: 160
- VGMA, Defter 2150-2: 159
- VGMA, Defter 214: 121-122
- VGMA, Defter 2150-2: 210
- VGMA, Defter 1760: 107

KİTAP VE MAKALE

BİZBİRLİK, Alpay, "Hicri 1003(1595) Tarihli Defterin İşığında Bazı Osmanlı Vilâyetlerindeki Haremeyn Vakıfları", Osmanlı Araştırmaları XX, İstanbul 2000.

BUZPINAR, Şit Tufah, "Sure", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 37, İstanbul 2009.

DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, İstanbul 2000.

Ekinci, Abdullah, Ortaçağ'da Urfa, Ankara 2006

KARAKAŞ, Mahmut, Urfa ve Çevresi Kitabeleri, Ankara 2001.

KAZICI, Ziya, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 5-6

KÜRKÇÜOĞLU, Cihat, Şanlıurfa Camileri, Ankara 1993.

MAYDAER, Saadet, "Osmanlı Klasik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)", Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006, (c. 15, Sayı 2), s. 365-381.

MEMİŞ, Mehmet, Urfa Medreseleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatı Anabilim Dalı, İstanbul 1998.

ÖZTÜRK, Nazif, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Ankara 1995

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983.

SEGAL, J. Benzion, Edessa(Urfa) Kutsal Şehir, (çev. Ahmet Arslan), İstanbul 2002.

ÜNER, Mehmet Emin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Urfa Tarihi, Ankara 2009.

YEDİYILDIZ, Bahattin, "İslâm'da Vakıf", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, -İslâm Medeniyet ve Müesseseleri-, c. 14, Konya 1994.

EKLER

HANIMLARIN KURDUĞU VAKIFLARIN LİSTESİ

Vakıf Adı	Kuruluş Tarihi	Türü
Safiye Hatun (Gerzoğlu) Vakfı	1074-1664	Ailevî (Zürrî)
Ümmî Hatun binti Maksud Vakfı	1135-1723	Ailevî (Zürrî)
Saime Hatun binti Mahmud Efendi Vakfı	1138-1726	Ailevî (Zürrî)
Ayşe Hatun Vakfı	1151-1739	Ailevî (Zürrî)
Medine Hatun binti İsmail Bey Vakfı	1159-1747	Ailevî (Zürrî)
Elif binti Bayezid Ağa Vakfı	1182-1769	Hayrî
Ümmü Gülsüm binti Abdullah Vakfı	1193-1780	Hayrî
Fatma Binti Hacı Mehmed (Şerbetçizâde) Vakfı	1200-1786	Ailevî (Zürrî)
Zeyneb Hatun ile Halil Vakfı	1203-1789	Ailevî (Zürrî)
Emine binti El-Hac İsmail Vakfı	1206-1792	Ailevî (Zürrî)
Zeliha binti Hacı Ali Vakfı	1228-1813	Ailevî (Zürrî)
Vesile Hoca binti Abdalbaki Vakfı	1229-1814	Ailevî (Zürrî)
Vesile Hatun binti İbrahim Halil Vakfı	1256-1841	Ailevî (Zürrî)
Fatma binti Haşim Bey Vakfı	1266-1850	Ailevî (Zürrî)
Hadice Hatun binti Dumanlı Abbas bin Mustafa Bey Vakfı	1289-1873	Hayrî
Habekzâde Saliha binti Hüseyin ve Zöhre binti Hüseyin (HABEKZÂDE) Vakfı	Belli değil	Ailevî (Zürrî)
Medine binti Hacı Ahmed bin Hacı Kâmil Vakfı	Belli değil	Ailevî (Zürrî)
Dursun Hatun Vakfı	1313-1896	Hayrî
Ayşe Hatun binti Kâmilzade Hacı Mehmet Ağa Vakfı	1332	Ailevî (Zürrî)
Zekiye Hatun binti Yusuf Vakfı	1335-1917	Hayrî
Arif Paşazade Emine Hanım Vakfı	Belli Değil	Ailevî (Zürrî)

SON NOTLAR:

1) Mütevellînin tasarruf ve muâmelelerine nezâret ve bunları kontrol edip denetleyen kişidir. Bazı Nazir mütevellînin tasarruf ve muâmelelerine müdâhale etmeyip yalnız bunların vâkîfın şart ve vâkîf ve “meşrûtün-leh”lerin menfaâtlerine uygun olup olmadığını tetkik eder ve icâbında “istişârî” mahiyette tavsiyelerde bulunur. Yolsuzluk tespit ettiğinde selâhiyetli mercileri haberdar eder. Bazı vakfiyelerde vâkîflar vakıflarına nâzir tâyin eylemişlerdir. Bir vakfın nâzirına o vakfın tevliyeti ve mütevellîsine o vakfın nezâretini tevcih olunamaz. (Develioğlu, 2000: 812).

2) İncelediğimiz vakfiyelerden dua ve beddua için bir örnek: “...şart eyledim ki şartü'l vakıf kensal(?) şâri' mefhumuyla amel olunub min ba'd tebdil ve tağyirine cevaz gösterilmeyub tağyir vaz'ı tahrif-i unvana ve ziyâde ve noksana cevaz gösterenler kıyâmetde sa'i bil-fesâd değil esfel-i safilinde karin-i şeyâtin olub vakf-ı mezkûrun ihyâsına ve şurutun icrâsına .....mukaderrat edenler indillâh ecri azime nail ola...” (VGMA, Defter 2150-2: 95).

3) Haremeyn adını alan Mekke ve Medine şehirlerinde bulunan camilerin personeli, Hz. Peygamber'in türbesinin hizmetçileri, Hz. Peygamber soyundan geldikleri

söylenen ve "sâdât" ve "seyyid" denen kişiler, çeşitli ülkelerden hac yapmak için veya devamlı olarak kalmak üzere bu iki şehre giden kişiler ve oralarda yaşayan yerli fakirler için İslâm dünyasının her tarafında binlerce vakfın kurulduğu bilinmektedir. Gönderdikleri vakıf paralar karşılığında, bazı vâkıflar Mekkeli ve Medinelilerden ruhlarının kurtuluşu için dua okumalarını, diğerleri ise zezem suyu göndermelerini istemektedirler. Genellikle hac mevsiminde yerine ulaştırılan Haremeyn vakıfları gelirleri, Osmanlı Devleti'nde, önce "Haremeyn dolabı" denilen özel kasasında toplanıyordu (Yediyıldız, 1994: 43). Toplanan bu paralar ve hediyeler her yıl aksamadan "sure" adı verilen alaylarla yerlerine ulaştırılırdı. (Buzpınar, 2009: 567). Bu vakıfların muntazam bir şekilde kayıtları tutulmuştur. Mesela, 999- 1003 (1591-1595) yılları arasındaki kayıtlara göre Haremeyn Şerifeyn vakıflarının gelir 282.512 akçe tutan bağışlar da dâhil olmak üzere 5. 396.942 akçedir. (Bizbirlik, 2000: 37-71).

4) Üzerinde aslan resmi olan Felemenk parasına verilen addır. Bunlara Türkçe "arslanî" de denilirdi Bunlar "Ecu de lion" denilen kuruşlardı. (Pakalın, 1983: 551)

5) İbrahimiye (Debbâğhane) Medresesi: Hacı Kasım oğlu Hacı İbrahim Efendi tarafından 1723 tarihinde yaptırılmıştır (Memiş, 1998: 53)

6) Bozabâd, Osmanlı döneminde Urfa sancağına bağlı bir nahiye merkezi idi (ÜNER 2009: 33). Günümüzde Bozova adı ile yine Şanlıurfa vilayetine bağlı bir ilçe merkezidir.

7) Bununla muhtemelen Nakıbzâde İbrahim Medresesi kastedilmektedir. Bu 1782 tarihinde lakabı Usâmeddin olan, müderris Nakıbzâde İbrahim Efendi tarafından inşa edilmiştir. Bu medrese, Ulu caminin doğusunda, Eyyubiye medresesinin kalıntıları üzerine inşa edilmiş, bir "Dârü'l-hadis" medresesi idi (Memiş, 1998: 55).

8) İhlasiye Camii aynı adı taşıyan medrese ile birlikte, İmam Mahmud Efendi'nin oğlu Hacı Musa Efendi tarafından inşa edilmiştir (Memiş 1998: 68).

9) Yusuf Paşa Camii vali Yusuf Paşa tarafından 1709 tarihinde yaptırılmıştır (Karakaş 2001: 36).

10) Ömer Paşa, Maraş beylerbeyliğini de yapmıştır. Ayrıca Urfa'da Rızvaniye Külliyesini yaptıran Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa'nın oğludur.

11) Rızaiye Medresesi bugün Demokrasi (daha önce 12 Eylül) Caddesi'nde yer alan ve 1979 yılında yıkılarak yeniden yapılmış olan Kutbeddin Camii (Cami'ül Hayr)ın bitişiğinde bulunuyordu. Ümmü Gülsüm Hanım'ın medrese için hazırladığı 1779 tarihli vakfiyesinde şu bilgiler yer almaktadır: "... Medine-i Ruha'da devletlü inâyetlü Ömer Paşa eş-şehîr bin Ahmedpaşazâde ... Hazretleri'nin zevcesi sahibetü'l-hayrat ve'l -hasenât... Ümmü Gülsüm Kadın, ... kendi semere-i fuâdları sâhibü'l-akl ve'l-kemâl necâbetlü Ahmed Bey henüz nevreste iken 'küllü nefsin zâikatü'l mevt' mantûkunca dâr-ı bekâyı ihtiyâr ve dâr-ı dünyadan ubûr-ı nâçâr eyledikde vâlide-i şeffikaları Ümmü Gülsüm Kadın, bîdâr ve bîzâr ve leyl ü nehâr giriftâr-ı âh u zâr olub... ve zâlik mesbûku'z-zikr... zevcim Ömer Paşa... merhum Ahmed Bey... ve ismetlü Ümmü Gülsüm Kadın bu ucûr-i cezîlelere nâil olmaları için sâbikatü'z-zikr Ümmü Gülsüm Kadın taleben li vechi'l-Kerim, Rızâiye ismiyle müsemmâ bir medrese binâ idüb..." (VGMA, Defter 588: 95).

12) Rakka valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından 1737 tarihinde Halil ür Rahman Gölü'nün kuzey kıyısında yaptırdığı "Rızvaniye külliyesi" içinde yer almaktadır (Memiş 1998: 41). Günümüze kadar sağlam olarak ayakta kalmayı başarmış tarihi yapılardan birisidir. Ancak son yıllarda yine hor kullanılmakta ve 1990'lı yıllarda yapılan restorasyon sırasında yenilenen ahşap kısımları yine tahrip olmaktadır.

13) Üç semâvî dinin ortak mekânı olmuş, Museviliği, Hıristiyanlığı ve İslamiyeti bünyesinde barındırmış, şehrin en eski camilerdendir. Eski bir Sinagog iken, Hıristiyanlığın yayılması sırasında M.S. 436'da ölen Piskopos Rabula tarafından St. Stephan kilisesine çevrilmiştir. Kırmızı mermer sütunları sebebiyle Kızıl Kilise adı ile anılmıştır. Ulu cami bu kilisenin yerine inşa edilmiştir (Segal, 2002: 329 Caminin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. 1684 tarihinde cami, Ali Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. 1780 tarihinde ise Hacı Firûz Bey'in bu camiyi tamir ettiğine dair bilgilere rastlıyoruz Caminin Zengiler zamanında XII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir (Kürkçüoğlu 1993: 10-11)

14) Harran Kapı, günümüze kadar gelebilmiş şehrin nadir tarihi eserlerinden biridir. Kapının iç kısmında Eyyubi idarecilerinden Muzaffer Gazi Şihabeddin büyük bir kemer koydurmuştur. Kapının kuzeyinde ise bir kitabe bulunmaktadır. Ayrıca, A. Ekinci'nin kartal başı olma ihtimalinin olduğunu söylediği bir kabartma yer almaktadır (Ekinci 2006: 269).

15) Bey Kapısı muhtemelen 4. veya 6. yüzyıl sonlarında surların inşasıyla birlikte yapılmıştır. 812 yılında surlarda yapılan tadilat sırasında kapı küçük bir kaleye çevrildi. 11. yüzyılın başlarında bu küçük kule bulunmakta idi. Ermeni Toros'un yeniden inşa etmeye başladığı ancak bitiremediği kuleyi, Haçlılar döneminde Edessa kontu Joselin tamamlamıştır. Osmanlılar döneminde ilaveler yapılarak gözetleme amacıyla kullanılmıştır (Ekinci 2006: 269). Bey Kapısı'na ait Mahmudoğlu Kulesi günümüzde hâlâ ayaktaadır.

16) İcare-i Vahide: Mülk sahipleri, sahibi oldukları arsalar üzerine ev, dükkân ve işhanı gibi gelir getirici binalar yapıyor, bu binaların kiralalarını tesis ettikleri bir hayra tahsis ediyorlardı. Hayrata dair gelir temin etmek amacıyla inşa ve vakfedilen bu iş yerlerini işletmek üzere tutan kimselere kiracı deniyordu. Söz konusu iş yerlerinin tamiri, yanıp yıkılması halinde de yeniden inşası, mülk sahibi olan vakfa aitti. (Öztürk 1995: 251).

17) Kara Musa Camii: Bey Kapısı'nda yer alan cami, Kara Musa tarafından 1552'de yaptırılmıştır (Karakaş 2001: 93).

18) Kadioğlu Camii: Kadızade Hüseyin Paşa tarafından 1694 tarihinde inşa edilmiştir. Bundan dolayı Kadioğlu Hüseyin Paşa adıyla da anılır. Segal'a göre bu cami, Bizans devrine ait İtiraçlılar Kilisesi üzerine inşa edilmiştir (Kürkçüoğlu 1993: 78).

19) "Urfa'da Arif Paşazade Emine Hanım Vakfına Aid İlam'ın Örneğidir. Saray önünde kâin Su Kuyusuna meşrut ve fazlai gallesi zürriyete aid Arif Paşazade Emine Hanım vakfının teamülünü mübeyyin mahkeme-i şer'iyenin 27 Muharrem 341 ve 28 Eylül 1338 tarih ve 1822 numaralı ilamı şer'i suretidir" (VGMA, Defter 2150-2: 210).

Urfalı Hukukçu Bir Roman Yazarı: **BEKİR SEZER**

Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi
ckurkcuoğlu@harran.edu.tr

Türk edebiyatında Urfalı romancıların önemli bir yeri vardır. Bunlardan bir kısmı Urfa'da doğmuş, bir kısmı Urfa dışında doğmuş ancak ailesi Urfa kökenli olanlar, bir kısmı da Siverek ilçemizin bağrından çıkmıştır. Bedri Alpay, Mehmet Kurtoğlu, Mehmet Faraç, Emine Güllüoğlu, Bekir Sıtkı Sezer Cumhuriyet dönemi Urfa'da doğmuş romancılarımızdandır. Osman Necmi Gürmen, Mehmet Uzun, Yılmaz Karakoyunlu Siverek ilçemizde doğmuş tanınmış romancılarımızdır. Urfa dışında doğmuş ancak aile kökeni Urfalı olan romancılarımızın başında ise Esat Mahmut Karakurt gelmektedir.

Halide Nusret Zorlutuna, Selma Fındıklı, Ulviye Alpay, Ayla Kutlu, Tom Knox ve Julia Navarro romanlarına Urfa'yı konu edinmiş, ancak Urfalı olmayan romancılarıdır.

İnsanlar bazen esas mesleklerinin dışında hobi olarak uğraşı verdikleri başka alanlarda da büyük başarılar imza atabilmektedirler. Urfalı hemşehrimiz Bekir Sezer esas mesleği olan hukukçuluk yanında, yazdığı romanlarla edebiyatçı kimliğini de üzerinde başarıyla taşımaktadır. İlkokul ve ortaokul yıllarında birlikte aynı sınıfta okuduğum hemşehrimiz Bekir Sıtkı Sezer halen İstanbul Adliyesi'nde hâkim olarak görev yapmaktadır.

Bekir Sezer, 1949 yılında o

zamanki adı Hacı Yedigâr Mahallesi olan şimdiki Bey Kapısı Mahallesi'nin Barutçu sokağındaki eski bir Urfa evinde doğdu. Babası eskilerin çok daha iyi tanıdığı Urfa'nın ünlü terzi ustalarından Osman Sezer, annesi ise Parmaksızade Hacı Ahmet kızı İsmet Hanım'dır. Osman Usta o yıllarda Nakşibendi Halifesi olan Şih İsa Efendi'nin oğludur aynı zamanda. (Bkz. Mahmut Karakaş., Şanlıurfa Evliya ve Alimleri sh.57. Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 1996).

Bekir Sezer; ailenin beş evladından üçüncüsü ve ilk erkek çocuğudur. İlkokulu Ulu Cami'nin doğusunda bulunan, Yıldız Meydanı'na bakan ve şimdilerde Vakıflar Müdürlüğü mülkiyetindeki Atatürk İlkokulu'nda aynı sınıflarda okuduk. Birinci sınıfa beş yaşında iken kayıtsız olarak başladığı için sınıfın yaşça ve bedenen en küçük öğrencilerinden biriydi. Birinci sınıftaki başarısından dolayı bir sonraki sene ikinci sınıfa kaydı yapılmıştı.

Ortaokulu bitirdikten sonra ekonomik nedenlerden olsa gerek kısa yoldan hayata atılmak maksadıyla Gaziantep Yatılı İlköğretmen Okulu sınavlarına girdi, sınavı kazanarak üç yıl bu okulda okudu ve ilkökul öğretmeni olarak mezun oldu. Okulunda Urfalı

hemşehirlileri Şeref Uslusoy, İsmail Atlı, Abdüssamet Özbek ve rahmetli Halil Hikmet Mısır da okuyordu. Şimdi kapı komşu kadar yakın olan Antep'e gidiş geliş o dönemlerde bayağı zahmetli bir işti. Ancak sömestr ve yaz tatillerinde memlekete gelebiliyorlardı. Henüz 15 yaşına basmış Urfalı bu gençler okulda sık sık bir araya gelerek memleket özlemini dile getiriyor, "Ah Urfa, vah Urfa" diye dertleniyorlardı.

Bekir Sezer, Öğretmen okulunda başarılı bir öğrenciydi ve sosyal faaliyetlerde de aktifti. Okulun kültür edebiyat kolunda aktif olarak çalıştı. Okulun zengin bir kütüphanesi vardı. Yatılı öğrenci olduğundan ders saatleri dışında ve hafta sonlarında kütüphanedeki bütün kitapları, özellikle Türk ve Batı Edebiyatı'nın klasik eserlerini okuyordu. İleriki yıllarda edebiyat alanında eserler vermesinin temeli ve alt yapısının bu yıllarda atılmış olduğu söylenebilir. Öğretmen Okulu'nda resim derslerinde de başarılı bir öğrenciydi. Urfa Merkez Şehitlik İlkokulu'nda görev yaptığı yıllarda bu konuda da faaliyetleri oldu. O yıllarda ağabeyim ressam Nihat Kürkçüoğlu'nun ve elli yıllık değerli dostum ressam Abdurrahman Birden'in atölyelerine uğrayıp çalışmalarını izliyordu. O yıllardaki resim tutkusunu sonraki yıllarda İstanbul

Bekir Sezer'in romanları

Adliyesi'nde Hâkim olarak görev yaptığı dönemde İstanbul Barosu'nun düzenlediği resim sergilerine yağlıboya tabloları ile katılmasını sağladı.

Bekir Sezer Gaziantep İlk Öğretmen Okulu'ndan 1968 yılında mezun olduktan sonra Çanakkale'nin Bayram-ıç İlçesi Bekirler Köyü İlkokulu'na öğretmen olarak atandı. Kaz Dağı'nın eteğinde ormanların içinde, yolu suyu elektriği olmayan yirmi haneli bu köyün 5 sınıflı okulunun hem öğretmeni, hem müdürü hem de hademesi idi. Anlatığına göre kendisi bu okula atanan ilk öğretmenmiş. Bu köyde okuttuğu bazı öğrencileri kırk yıl sonra kendisini arayıp bulmuşlar ve bu durum kendisini çok duygulandırmış.

Bekirler Köyü'nde iki yıl görev yaptıktan sonra askere gitmek üzere buradan ayrıldı. Önce İskenderun Okuma Yazma Okulu'nda (Ali Okulu) daha sonra Urfa Merkez Konuklu (Kazane) Köyü'nde öğretmen olarak askerliğini tamamlayıp Urfa Merkez Şehitlik İlkokulu'na atandı. Çocukluk hevesi ile kısa yoldan hayata atılma gayesi ile öğretmen okuluna gitmiş olsa da içindeki okuma hevesi sönmediğinden Urfa Lisesi'nde fark derslerin sınavını vererek lise diploması aldı ve ertesi yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazanarak tayinini İstan-

bul'a aldırdı. Şişli Köksal İlkokulu öğretmeni olarak görev yaptığı dört yıl içerisinde Hukuk Fakültesi'ni de okuyup 1978 yılında mezun oldu ve öğretmenliğe veda etti.

Kadıköy Adliyesi'nde iki yıl staj yaptıktan sonra Elazığ'ın Karakoçan İlçesi'ne Cumhuriyet Savcısı olarak atandı. 1980 yılı, 12 Eylül darbesinden önceki günlerde yoğun bir terör bölgesi olan bu ilçede görev yaptığı süreçte hiç şikayetçi olmadı, görev kutsaldır deyip çalıştı. Mesleğinin gereği olarak hemen hemen memleketin bütün bölgelerinde görev yaptı. Sırasıyla, Batman'da ve Bolu'nun Seben ilçesinde Cumhuriyet Savcısı, Isparta Senirkent İlçesinde, Tokat ve Kayseri'deki Hâkimlik görevinden sonra 1998 yılında İstanbul Adliyesi'ne hâkim olarak atandı. Halen aynı yerde görevini sürdürmektedir.

Gençlik yıllarından beri içinde var olan edebiyat ve yazarlık tutkusunu meyvelerini burada vermeye başladı.

1970 li yıllarda Urfa'da başlayıp, İstanbul'da son bulan, tutkulu bir aşk öyküsü içerisine serpiştirilmiş kan davaları ve namus cinayetlerini anlatan ilk romanı olan "YOLUN SONU FIRAT" 2006 yılında 47 Numara Yayınevi'nden yayınlandı. Töre ve namus cinayetlerini konu alan bu kitap edebiyat çevrelerinde beğeni kazandı ve Kültür Bakanlığı tarafından satın alınarak il

halk kütüphanelerine ve üniversite kitaplıklarına dağıtıldı.

"Masalları, gerçek öyküleri ve anılarıyla bana ilham verdiler ve usulca birer birer aramızdan ayrıldılar. Ninerim, teyzelerim Remziye Griftar, Behiye Hatice, ve diğerleri... Onların anısına."

Diye başladığı "PORTAKAL ÇİÇEKLERİ" romanı 2007 yılında Versus Yayınevi'nden yayınlandı. Bir nehir roman gibidir bu eser. 1920 yılında Urfa'nın kurtuluş mücadelesi ile başlar. Hatay'ın anavatana kavuşması, İkinci Dünya Savaşı'nın serpintileri, 27 Mayıs Darbesi Güneydoğu'da başgösteren terör olayları resmigeçit yapar. Antakya'dan Urfa'ya, Halepten Şam'dan Almanya'ya, geçmişten günümüze gidip gelen hikâye, İstanbul'da bir bakımevinde yatan yarı bunamış yaşlı bir kadının gözünden anlatılır.

Dört kısa öyküden oluşan " MOR MENEKŞE SOKAĞI" adlı öykü kitabı da 2008 yılında 47 Numara Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Bu kitapta 12 Eylül darbesinde genç yaşta tutuklanan bir üniversite öğrencisinin tahliye olduktan sonraki ilk günü anlatılmaktadır. Uzun yıllar hapis yatmaktan dolayı yitirdiği hafızasını bulma maksadıyla insanlarla diyalogu ve de o insanların öyküsü iç içe anlatılmaktadır.

Bekir Sezer'in tabloları

Bu öykü kitabı da edebi çevrelerde aynı ilgiyle karşılanmış, Notos Öykü Edebiyat Dergisi'nin 2008 yılı 11. sayısında bu kitap ile ilgili beğeni içeren bir yazı yayınlanmıştır.

"ÜZÜM YAZI" 2009 yılında Everest Yayınevi tarafından yayınlanan üçüncü romanının adıdır. Okuyana Urfa'nın yaz sıcaklığını hissettiren, adeta sarı sıcaklığını yaşatan bir dili vardır bu eserin. Bizim kuşağın çocukluk yıllarına, o yılların Urfa'sına götürür bizi. Urfa'nın daracık sokaklarında, Gümrük Hanı'nın hayatında (avlusunda), üzüm bağlarında dolaştırır bizi. Urfa'nın meczupları, Canlı Hesap Makinesi Deli Ahmo, Ayno, Kir Cesus bir ara görünüp kaybolurlar. Asıl konusu ise askeri darbelerin toplum ve insan hayatında yarattığı deformasyondur. "Üzüm Yazı" romanında genç ve idealist bir öğretmenin her darbeye biraz bozulup evrilerek nasıl bir yaratığa dönüştüğü anlatılmaktadır.

2011 yılında Koleksiyon Yayınevi tarafından yayınlanan son romanının adı "LUKATA" medeni hukuk ile ilgili bir terimdir. Bir yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen bir mal için "lukata" terimi kullanılır. Bekir Sezer; "Bir yol ayırımına geldiğinizde, hangi yoldan yürüyeceğinize kendiniz karar verirsiniz ama o yolda sizi nelerin beklediğini asla bilemezsiniz..." diyor romanın bir yerinde. Sanki kaza ve kader kavramı, külli ve cüz'i irade anlatılıyor bu romanda. Cami avlusuna terk edilen bir bebek ve de birden fazla ihtimalli geleceği. Bir çocuğu doğuran kadın mı annesidir; yoksa büyütüp besleyen, geceleri başucunda uykusuz geceler geçiren kadın mı? Gibi felsefi bir tartışmaya da bir taş koyar bu eserde. En iyisi sizin okuyup karar vermeniz diyorum.

Urfa'da başlayan bir yaşamın öğretmenlik, ressamlık, hukukçuluk ve romancılığa kadar uzayan serüveninde Bekir Sezer'i kısaca anlatmaya çalıştım. "Edebi eserleri ile ilgili kendisinin de diyecekleri vardır elbet" diyerek sözü kendisine bırakıyorum...

"Çocukluk yıllarımdan beri okumaya çok meraklıyım. Tom Miks, Teksas gibi çizgi romanlarla başlayıp devam etti gitti bu merak. Bilmem hatırlar mısınız? Kunduracı pazarında kiralık kitap veren Ömer Kadayıfçı adında bir kitapçı vardı, (lakabı Mimme'ydi galiba) ondan beş kuruşa on kuruşa kitap kiralar götürüp evde babamdan gizli okurdum. Orta birinci sınıftayken çocuk kütüphanesi açıldı Urfa'da. İlk üyesi amcam oğlu Ali Rıza, ikinci üyesi de bendim. Öğretmen okulunda ve öğretmenlik yıllarında da okumaya devam ettim. Bir küpe suyu doldurursunuz, doldurursunuz bir müddet sonra taşmaya başlar ya. Benim de öyle oldu. Yazmaya başladım. Ama gençlik ve orta yaş yıllarım hep taşrada, ücra kasabalarda geçti görevim dolayısıyla. Kitap yayınlamak zor bir işti, ortam gerekiyordu. İstanbul'a atanınca uygun ortam budur deyip yayınevlerinin kapılarını aşındırdım ve de çabalarım sonuç verdi. Hala yazmaya devam ediyorum.

Bu işin parasal bir getirisi yok. Ülkemizde her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da popüler kültür hakim maalesef. Yani medya dediğimiz yazılı ve görsel basında reklama dayalı bu işler. Zaten benim de böyle bir beklentim yok. Kişisel tatmin yetiyor bana.

Yazmama neden olan en önemli unsur Urfa sevdasıdır. 1960'lı ve 70'li yıllar Urfa'sı en mutlu en güzel yıllar olmuştur benim için. O yıllarda o

beldede yaşadığım için çok şanslı sayıyorum kendimi. Babamın Çukur Han tabir edilen Hacı Kamil Hanı'nda terzi dükkânı vardı. Okul saatleri dışındaki zamanım ve yaz tatillerim burada geçti hep. Gümrük Hanı, Attar Bazarı, Kazzaz Bazarı, Oturakçılar Çarşısı, Hasan Padişah Camii, Bazar Camii, Dergâh, Balıklı Göl, Mecmelbahir oyun alanlarımızı biz çocukların. Eski Urfa evleri, daracık sokakları, yaz geceleri damda yıldızların altında yaşanan mutlu zamanlar hep hayalimdedir. İstedim ki benim yaşadığım bu güzellikler kaybolup gitmesin, romanlarımda yaşasın en azından. "Yolun Sonu Fırat" ve "Üzüm Yazı" romanlarımda çocukluğumun geçtiği bu ortamları anlattım ucundan kıyısından.

Mesleğim gereği çok yer gezdim, çok insan tanıdım, çok değişik olaylarla karşılaştım. Bunlar da yazmama sebep olan unsurlardır. Ama hiçbir zaman mesleki olayları temel alan yani adli olayları merkeze alan eserler yazmayı düşünmedim. Bana basit ve yapay gelmiştir bu tip şeyler yazmak. Bazı arkadaşlarım "hâkimlik, savcılık anılarını yazsana" derler bana, ben de "onları kendime saklıyorum," demişimdir. Bana göre roman yazarı bir vakanüvis değildir, o işi tarihçiler yapar. Roman yazarı bir sanatçıdır, kelimelerle cümlelerle bedii bir eser çıkarır ortaya. Basit bir olaya olağanüstü bir anlatımla değer kazandırır. Temel amacım bu. Başarılı oldum mu bilemiyorum?

Diye bağlıyor sözlerini.

İşte, Urfa'dan kilometrelerce uzakta ama gönlü hep burada olan hemşerimiz Bekir Sezer kalemiyle de olsa Eski Urfa anılarını canlandırmaya devam ediyor.

ANTİK SOĞMATAR ŞEHİRİ YAZITLARI

Selahattin E. GÜLER
Yerel Tarih Araştırmacısı
selahattin_guler@hotmail.com

Yasin KÜÇÜK - Selahattin E. GÜLER

Giriş

Urfa'nın 65 km. doğusunda, gözlerden uzakta kalmış ve yeteri kadar tanıtılmamış Soğmatar adlı 18 asırlık bir kent kalıntısı bulunuyor. Musa Kuyusu, Kutsal Tepesi, 7 anıt mezarı, Süryanice yazılı heykelleri ve Soğmatar valilerinin yazıtlı rölyeflerinin bulunduğu Pognon Mağarası (Ay Tanrısı Sin Mağarası) ile ilgi çeken gizemli bir mekân Soğmatar. Roma hâkimiyeti öncesi Edessa Krallığı döneminden kısmen korunarak günümüze ulaşan bu kent kalıntısı bugün merkeze bağlı Yağmurlu Köyü içinde bulunuyor.

Şehre girişte soldaki höyük, içinde muhtemelen milattan önceki yıllara ait tarihi belge ve malzemeleri korumaktadır. Höyüğün tepesinde miladi II. yüzyıldan kalma kale kalıntıları görülebilir. Kalenin güneyindeki tepe, yazıtlarda da geçtiği gibi "Kutsal Tepe" olarak bilinmekte ve üzerinde kaya zemine oyulmuş 10 adet Süryanice yazıt bulunmaktadır. Aynı tepenin kuzey yamacında kayalara oyulmuş ve yanlarında yazıtlar bulunan rölyefler görülebilir.

Soğmatar kelimesi, Arapçada sokak ve çarşı anlamına gelen "Suk" ile yağmur anlamına gelen "Matar" kelimesinden "Yağmur Sokağı" veya "Yağmur Çarşısı" anlamına gelen "Suk el-Matar" kelimesinin bozulmuş şeklidir.

Modern köy antik kentle iç içe olduğundan o döneme ait

kalıntıların büyük bir kısmı maalesef bugün yok. 1950'lerin başında buraya gelen köylüler, kalıntıların içinden çıkardıkları kullanıma hazır yapı elemanlarıyla evlerini yapmışlar. Bu kalıntıları evden başka, bahçe ve bostanlarının duvarlarında da kullanmışlardır. 50-60 yıl önceki fotoğraflarda kentte daha fazla kalıntı görünüyor. Devam eden tahrip ve yağmadan dolayı günümüze çok az kalıntı ulaşabilmiştir.

Soğmatar'ın Tarihi

Soğmatar uzmanı Drijvers, 1971 yılındaki incelemeleri sırasında Aramice yazıtlar bulmuş ve bu yazıtlara dayanarak buranın M.Ö. 4. yüzyılda iskan edildiğini tespit etmiştir. Bu tarih te bilindiği gibi Helenistik Döneme denk geliyor. Bu döneme ait hiç bilgi yoktur.

Soğmatar Antikçağ'da büyük öneme sahip olan bir bölgede bulunuyordu. Dini ve politik merkez olması bakımından o dönemdeki iki önemli yerleşim merkezi olan Edessa (Urfa) ve Carrhae (Harran) kentlerinin doğusunda idi.

Bölgemizin tümü M.Ö. 250 yılında İran'da kurulmuş olan Parth Krallığı'nın hakimiyetinde bulunuyordu. Soğmatar'daki Pognon Mağarası'nda duvarlara kabartma heykelleri yapılmış olan yöneticiler Parthlara ait gisiler içersinde kopya edilmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla Parth kültürü bölgemizde baskın durumundaydı.

M.Ö. 132 yılında başkent Edessa olmak üzere Süryani asıllı Aryu adlı birisi tarafından Osrhoene Krallığı kuruldu. Bu tarihlerde Soğmatar'ın durumu hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Osrhoene Krallığı 244 yılında Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar, 376 yıl bölgenin yönetimini elinde tutacaktır.

Soğmatar'daki Kutsal Tepe yazıtlarında verilen tarihler miladi olarak hep 165 yılını göstermektedir. Buna göre Soğmatar'ın yaklaşık ikibuçuk asırlık bir dönemi karanlıkta kalmıştır.

Roma imparatoru Hadrianus'tan sonra ortaklaşa Roma tahtına geçen Marcius Aurelius (161-180) ve Lucius Verus (161-169) dönemlerinde Roma-Parth mücadelesi tekrar başladı. III. Vologases (147-191) komutasındaki Parth ordusu Ermenistan'ı işgal ederek Suriye'ye girdi. 163 yılında Edessa da Parth orduları tarafından işgal edilince, Roma yanlısı olan VIII. Ma'nu Romalılara sığındı. III. Vologases de Edessa tahtına Vail bar Sahru'yu geçirdi.

Vail bar Sahru, Edessa tahtında iken 164 yılı sonbaharında Suriye'de bulunan Roma orduları komutanı Avidius Cassius, Fırat Nehri boyunca ilerledi; Parth ordusunu Fırat Nehri karşısına sürerek Dura-Europos (bugün Suriye'nin güneydoğusunda Salihiye) yakınlarında büyük bir çarpışma sonucunda yenilgiye uğrattı. Orshoene bölgesinde önce Nikephorion (Rakka) Romalılara eline geçti. Zeugma (Birecik) yakınlarında meydana gelen zorlu savaşlar sonucunda Roma ordusu galip geldi ve 165 yılında Edessa kuşatıldı. Kent halkı Parth garnizonunu kılıçtan geçirerek şehri Avidius Cassius'a teslim etti. Bu arada Parth yanlısı Kral Vail bar Sahru tahttan indirilerek Roma taraftarı VIII. Ma'nu ikinci kez Edessa tahtına geçirildi.

VIII. Ma'nu'nun 12 yıllık ikinci saltanatı döneminde Romalılar, Parth savaşları sonucunda Doğu'da hakimiyet sınırlarını genişleterek Fırat'ın doğu kıyılarına kadar uzanmış, Osrhoene, Edessa ve Harran hakimiyet alanlarına girmişti.

İmparator Edessa'daki Parth yanlısı grupların hâlâ etkin olacağını düşündüğünden şehrin yönetimini Abgar'dan aldı ve kendi atadığı temsilcisine (Procurator) bıraktı. 197 yılında bölgeye dönüşünde Abgar'ı tekrar Edessa tahtına iade etti. Ancak Osrhoene Krallığı artık sadece kent merkeziyle sınırlı olarak kalmıştı.

Soğmatar'ın son valisi olan Barnahar (176-197) da bu tarihte görevden ayrılmıştır. Muhtemelen Soğmatar da artık bu tarihte Roma hakimiyetine girmişti.

Büyük Abgar'dan sonra Edessa tahtına geçen üç kral da Roma'ya bağlı idiler ve yetkilerinin çoğu da kalmamıştı. 243 yılında son Edessa kralının ailesiyle birlikte Roma'ya gönderilmesinden sonra bölge tamamıyla Roma'nın hakimiyetine girdi.

Bu dönemde Soğmatar valilerine verilen unvan hakkında açıklama yapmak gerekiyor. Soğmatar valileri "Şallita de 'Arab" **𐤒𐤓𐤕𐤌𐤃** unvanını taşıyorlardı. Süryanice olan bu unvan "Arap valisi" anlamına geliyor. Bu unvan ülkenin genel yönetiminde en önemli makamlardan birisiydi. Edessa'nın Beth 'Araboye bölgesini korumakla yükümlü bir memuriyetti. Bu bölgede bir tarafta Araplar yaşarken diğer tarafta geçimini yol kesicilik ve yağmacılıkla sağlayan Tayyaye denilen bedevi Araplar bulunuyordu. Bunlar hem bölgeden geçen ticaret kervanlarını yağmalıyor, hem de yarı yerleşik diğer Arapları taciz ediyorlardı. Bu memuriyet makamının öncelikli görevi ticaret yollarını ve yerleşik

Arapları bu bedevilerden korumaktı. Bunların dışında vergi tahsilatlığı görevini de yürütüyordu.

Soğmatar'da Vail (?-162), Adona ailesinden Tirdat (162-165), Abgar (165-176) ve Barnahar (176-197) adlı kişiler valilik yapmışlardır.

Bölgemiz 243 yılında başlayan Roma hakimiyetine girdikten sonra Soğmatar halkının akıbeti hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

991-1083 yılları arasında Harran'da beylik kuran Arap asıllı Numeyriler'in Harran valisi olan Yahya b. Şatır el-Vessâbi (1060-1081), 1081 yılında Sabîilere ait kentteki son tapınağı da yıktırdıktan sonra Harran'da artık putperest kalmadı. İhtimal ki, Soğmatar halkı da şehri terk etmiştir.

Soğmatar'da günümüze ulaşan kalıntıların tümü, miladi II.yüzyıla aittir. Başka bir medeniyete ait yapı kalıntısı veya malzeme bulunmamıştır. Harran gibi işlek bir yer olmadığı ve can güvenliği açısından da uygun görülmediğinden yüzlerce yıl ıssız kalmış ve II. yüzyıla ait eserler günümüze ulaşabilmiştir.

Yağmurlu Köyü günümüzde 17 hanesi ve yaklaşık 100 nüfusuyla ekonomik yönden geri kalmış bir durumdadır. Arazi sahibi olan ailelerin bir kısmı, arazinin susuzluğundan dolayı yeterli derecede gelir elde edememektedir. Birkaç aile ise küçükbaş hayvancılıkla uğraşmakta olup köyün geri kalanı mevsimlik işçi olarak çalışıp geçimlerini sağlamaktadır.

Soğmatar Yazıtları

Soğmatar'da bulunan ve yayın-lanan Estrangela türünde yazılı Süryanice yazıt sayısı 29'dur. Bunların bir kısmı Kutsal Tepe'de, bir kısmı Pognon Mağarası'nda, bir kısmına da Kutsal Tepe'nin kuzey yamacındaki kabartma heykellerin yanında ve kent civarında rastlanmıştır.

Yazıtlar genellikle hatırlatma, dikilen anıt sütunlarla Maralaha'ye sunulan adaklarla ilgilidir ve tarih olarak Seleukos Takvimi kullanılmıştır. Bu takvim miladiye göre 311 yıl erkenden başlamıştır.

I. Pognon Mağarası Yazıtları

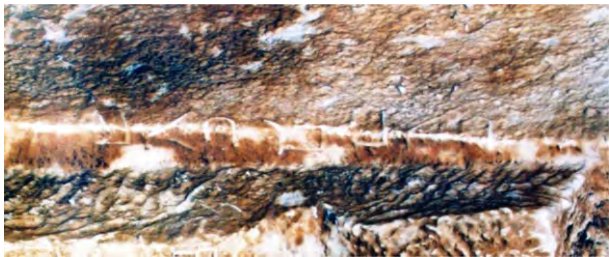
Şehre 100 m. kadar girdikten sonra sağda köy evlerinin arasında büyük bir kaya kitlesi oyularak bir mağara haline getirilmiştir. 5.10 m x 4.30 m. ölçülerinde olan mağaraya batıdaki girişten girilir. Mağaranın üç duvarında, valilik yapmış olan Vail, Abgar, Barnahar ve Tirdat'ın rölyefleri ile Tirdat'ın oğlu Adona'nın rölyefi de oyulmuştur. Rölyefleri verilen valiler, o dönemdeki Parthlara ait kıyafetler içinde tasvir edilmiştir.

1907 yılında bilim dünyasına Henri Pognon tarafından tanıtılan bu mağara, aslında Ay Tanrısı Sin'e ait bir tapınaktır. Girişi doğuya bakan bu mağaranın her üç duvarında da bu kentte valilik yapmış yöneticilerin ve yakınlarının tam boy rölyefleri yer alır ve başlarının yanında yazıtlar bulunur.

Giyim tamamıyla o sırada İran'da hüküm sürmekte olan Parthların giyimi. Parthlar o tarihlerde doğunun süper gücü idiler. Bölgemiz, Edessa Krallığı'nın kurulmasından bir süre önce Parthların hakimiyetinde kalmıştı.

Soldan sağa doğru yazıtları inceleyelim. Mağaranın kuzeye bakan duvarında yer alan iki rölyefin başları üzerinde "Vail oğlu Vail" yazılıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz her iki rölyefin arasında şunlar yazılıdır:

"Bu heykeller FF(R)'nin komutanı Mutru oğlu Vail tarafından, Arap valisi Vail için, oğlu Vail için, onun oğlu Vail için, efendileri ve velinimetleri için yapıldı. Onları Şıla oğlu Şıla oydu."

Yazıt ve heykeller kentin başka bir valisi olan Vail ve oğluna aittir. Burada hem valinin ve oğlunun hem de torununun adları aynıdır. Bu kabartmaların heykeltıraşı Şıla'dır.

Mağaranın güneye bakan duvarında iki insan rölyefinin arasında şunlar yazılıdır:

"Bu heykel Makimi oğlu Ma'nu tarafından Arap valisi Abgar için yapıldı."

Aynı duvardaki diğer iki rölyefin başları arasında:

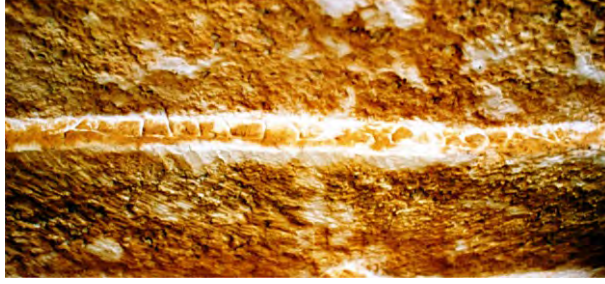
"Bu heykel Şıla oğlu Male tarafından Arap valisi Dini oğlu Barnahar için yapıldı" yazılıdır.

Soldaki iki rölyefin başları üzerinde dökülmüş kısımda da "Adona oğlu ..... Adona oğlu Tirdat" yazılıdır.

Mağaranın doğuya bakan duvarın kenarındaki bir rölyefin üzerinde:

“Barkelbo oğlu Hafsay” yazılıdır.

Bu kabartmanın solundaki yazıtta şunlar yazılıdır:

“Bu, Arap valisi Dini oğlu Barnahar’dır. Barkelbo oğlu Aurelius Hafsay için, efendisi ve velinimetini Antoninus Sezar’ın azadlı kölesi için yapıldı.”

Bu heykel, kentin başka bir valisi Barnahar’a aittir. Barkelbo ismi belki o sıralarda tapınılan Köpek Yıldızı ile ilgilidir ve kelime olarak “Köpekoğlu” anlamına geliyor.

Mağaranın doğuya bakan duvarının sağ köşesindeki rölyefin başının solundaki yazıtta:

“Bu Tirdat’ın oğlu Adona’dır. Barkelbo oğlu Hafsay için yapıldı” yazılıdır.

II. Kutsal Tepe Yazıtları

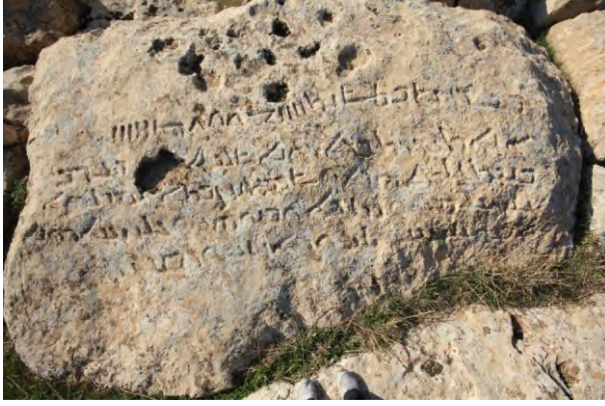
Soğmatar kentine girişte solda 400 metre güneyde büyük bir kaya kitlesidir. Tırmanılarak çıkılabilir. Kısmen düz durumda olan tepenin üzerine oyularak yazılmış Süryanice Estrangela formunda 10 adet yazıt bulunmaktadır. 1 ile 9 satır arasında değişen yazıtların tümü, Soğmatar’da valilik yapmış kişilerin ve isimleri yazılı yakınlarının hatırlanmaları ile ilgilidir. Yazıtlardan anlaşıldığına göre bu tepe aynı zamanda sunak tepesi olarak ta kullanılmıştır.

Kutsal Tepe’nin kuzey yamacında, iki ayrı yerde bulunan kabartma figürlerden biri, yarım çerçeve içersinde göğüse kadar tasvir edilmiş olan Ay Tanrısı Sin’i temsil etmekte; bunun sağında ise 110 cm. boyunda bir komutan rölyefi bulunmaktadır. Her iki rölyefin yanlarında Süryanice yazıtlar bulunmaktadır.

1. Adona ve Tirdat ve Ana ve Ma’hu ve Ma’ata ve Adona oğlu Alkur hatırlansın.

2. Ben Arap valisi Adona oğlu Tirdat, 476 yılının Şubat ayında, efendim kral ve oğullarının hayatı için, babam Adona'nın hayatı için, kendi hayatım, kardeşlerimin ve çocuklarımin hayatları için Maralaha'ye bu sunağı yaptım ve bir sütun diktim.

165 yılında yazılmış olan bu yazıt vali Tirdat'a ait. Şubat ismi zaten Süryanice. Kral kelimesi ile o tarihte Edessa tahtında oturan Vail bar Sahru (163-165) kastedilmiştir. Vali burada kibarlık gösterip kralı anmış oluyor. Yazıtın sonunda ise Maralaha için sunağın yapıldığı ve bir sütun dikildiği vurgulanmış.

Sütun dikme derin saygıdan gelen bir gelenek. Nitekim Edessa'da da saygıdan dolayı bir askeri komutanın oğlu olan Aftuha, bugünkü kalede Veliht Prens Ma'nu kızı Kraliçe Şalmet'in anısına bir çift sütun diktirecektir.

3. 476 yılının Şubatında, bu ay içinde, ben Adona oğlu Maniş ve Ma'na ve Alkur ve Belbana ve kardeşi Alkur. Biz bu kutsal tepe üzerine bu sunağı kurduk ve korunan biri için bir taht diktik. O, vali Tirdat'tan sonra vali olacaktır ve o tahtı korunan kişiye verecektir. Onun mükâfatı Maralaha'dendir. Fakat, eğer o tahtı vermezse ve sütunu tahrip ederse, o Tanrı yargılayacaktır.

Bu yazıtı da Adona'nın diğer oğulları yazdırmış, tepeye sunak ve taht diktirmişler. Burada Tirdat'tan sonra vali olacak kişinin ve korunan kişinin adları belirtilmemiş.

Her iki yazıtta da göze çarpan bir kural var, o da şu: Kutsal Tepe'ye ancak yöneticiler ve yakınları sunak yapıp sütun dikebiliyor.

4. FRR'nin komutanı Adona oğlu 'Absimya Marelahe'nin huzurunda hatırlansın. Babas ve 'Absimya oğlu Tirdat hatırlansın.

Yazıtta geçen "FRR", Soğmatar'ın o dönemdeki ismidir. Bu ismin nasıl okunacağı ve ne anlama geldiği şimdilik bilinmiyor.

5. Barmatta. Aboboy hatırlansın. Barnay hatırlansın.

6. Kaymi oğlu Asu, Barşamaş ve oğlu Hafsay hatırlansınlar.

ܐܣܘ
ܐܦܫܐ
ܐܦܫܐ
ܐܦܫܐ
ܐܦܫܐ

7. Honor'un oğlu Akir hatırlansın. Yapıcısı Barma'na.

8. Baruna ve Şutana hatırlansınlar.

9. Abd'ata'nın oğlu Alkur ve Adona oğlu Belbana ve ..... hatırlansın.

10. Yazıları yazan Ana.

Ay Tanrısı Sin kabartmasının sağında bir, solunda ise iki yazıt bulunur. Sağdaki 1. yazıtın tercümesi şöyledir:

1. "Koza oğlu Zekkay ve çocukları Tanrı'nın önünde hatırlansın"

Soldaki iki yazıtın tercümeleri de şöyledir:

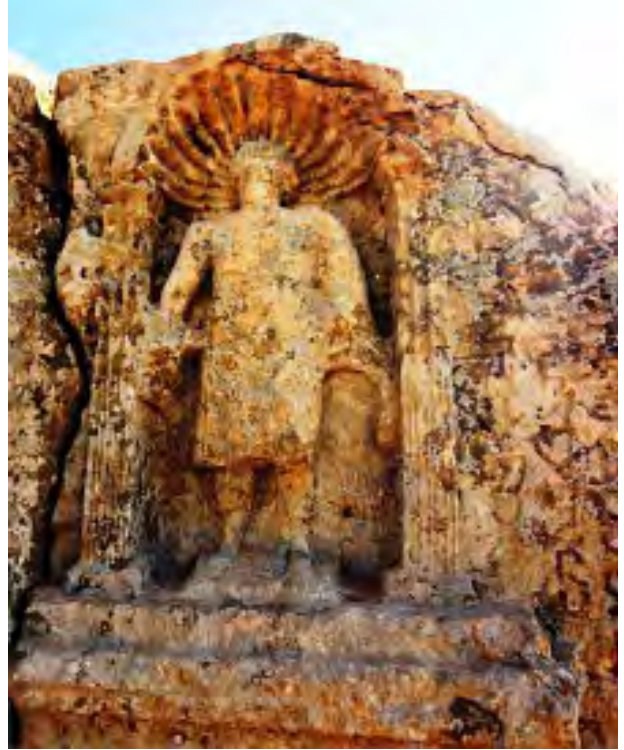

2. "Şila oğlu Şila, bu heykeli Adona oğlu Tiridates'in hayatı ve kardeşlerinin hayatı için Tanrı Sin'in şerefine yaptı."

3. "Ben Tanrı... onu görüyorum. Onu görüyorum ve ona bakıyorum. Ben Tanrı Sin."

Burada erkek ismi olarak kullanılan Şila, günümüzde Latin Amerika'da bayanlarda kullanılmaktadır.

Tanrı Sin kabartmasının sağında, tam boy komutan heykelinin sağında 476 tarihli (miladi 165) yazıtta ise şunlar yazılıdır:

"Tanrı, bu heykeli 476 yılı Mart ayının 13'ünde Ma'na için emretti."

III. Civarda Bulunmuş Yazıtlar

1991 yılındaki Soğmatar gezimiz sırasında bulduğumuz başsız bir mezar steli şu anda Şanlıurfa Müzesi'ndedir. Askeri bir komutana ait olması muhtemel steldeki yazıtın tercümesi şöyledir:

6. "Bu heykel Şamaşyahb'ın oğlu Lişamaş'ındır. Kardeşi Barnay onun için yaptı. Kim bunu tahrip ederse Sin onun hesabını görecektir."

Yazıtta tarih verilmemiştir; yazı stiline dayanarak yazıtın II. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu anlaşılır.

Yazıtta geçen isimler Nebati kökenlidir. Nebatiler, Suriye ile Arabistan arasında yaşayan (başkentleri Petra, şimdi Ürdün'de), M.Ö.III. yüzyılda Ortadoğu ve Arabistan kervan ticaretini denetimleri altına alan ve büyük bir krallık kuran halktır. M.S. 106 yılında Romalılar tarafından egemenliklerine son verilmiştir.

Urfa bölgesindeki Edessa Krallığı, putperest olan Nebatilerle komşu oldukları gibi birçok konuda da (tarım, ticaret, kültür, gelenek-görenek, inanç vb) ilişki içindeydiler.

REFERANSLAR

- Akşit, Oktay. 1985. Roma İmparatorluğu Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, cilt II.
- Çelik, Mehmet (ed). 2007. Edessa'dan Urfa'ya, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, cilt 1.
- Cook, S. Arthur. 1969. The Cambridge Ancient History, vol. XI, The Imperial Peace, A.D. 70-192, Cambridge.
- Drijvers, H.J.W. 1972. Old-Syriac (Edesseean) Inscriptions, Leiden.
- -----, 1973. "Some New Syriac Inscriptions and Archaeological Finds from Edessa and Sumatar Harabesi", BSOAS, 36: 1-14.
- -----, 1977. "Hatra, Palmyra und Edessa. Die Städte der syrisch-mesopotamischen Wüste in politischer, kultur-geschichtlicher und religionsgeschichtlicher Beleuchtung", ANRW, II, 8: 799-906.
- -----, 1980. Cults and Beliefs at Edessa, Leiden.
- -----, 1993. "New Syriac Inscriptions", Aram, vol. 5: 1-2: 147-161.
- Drijvers, H.J.W.-John F.Healey. 1999. The Old Syriac Inscriptions of Edessa and Osrhoene. Texts, Translations and Commentary, Leiden Brill.
- Güler, S. Eyyubi, Harran Tarih ve Kültürü (Yayınlanmamış kitap çalışması.)
- -----, 2005a. "Soğmatar ve Gizemleri-1", Halkın Sesi Gazetesi, 14 Kasım 2005, s. 2.
- -----, 2005b. "Soğmatar ve Gizemleri-2", Halkın Sesi Gazetesi, 15 Kasım 2005, s. 2.
- -----, 2007. "Soğmatar: Roma Dönemi Öncesi Antik Kent", Güneydoğu Life Dergisi, Yıl: 2, Sayı 13, Kasım-Aralık, s. 52-55.
- Gündüz, Şinasi. 1991. The Origins and early history of the Mandaeans and their relation to the Sabians of the Qur'an and to the Harranians (Ph.D.), Manchester University.
- -----, 1992. "Arkeolojik Bulgular Işığında 2. Yüzyıl Suma-tar Mar Alahe Kültü", Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6: 149-159.
- -----, 2004. "Eski Harran'da Sihir ve Büyü Ritüeli Olarak Kurban", Milet ve Nihal, İnanç-Kültür-Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Yıl 2, Sayı 1, Aralık: 7-11
- Klugkist, A.C. 1982. Midden-Aramese schriften in Syrie, Mesopotamie, Perzie en aangrenzende gebieden, (PhD). Groningen.
- Kürkçüoğlu, A.Cihat. 2000. Harran Yolların Buluştuğu Kent, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yayınları, Ankara.
- Kürkçüoğlu, A.Cihat-Z.Karahan Kara. 2003. Harran Medeniyetler Kavşağı, Harran Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Şanlıurfa.
- Millar, Fergus. 1993. The Roman Near East: 31 B.C.-A.D. 337, Cambridge.
- Pognon, Henri. 1907. Inscriptions semitiques de la Syrie, de la Mesopotamie et de la region de Mossoul, Paris.
- Ross, Steven, K. 2001. Roman Edessa, Politics and Culture on the Eastern Fringes of the Roman Empire, 114-242 CE, London-New York.
- Segal, J.B. 1953. "Pagan Syriac Monuments in the Vilayet of Urfa", Anatolian Studies, III: 97-119.
- -----, 1963. "The Sabian Mysteries. The Planet Cult of Ancient Harran", Vanished Civilization: Forgotten Peoples of the Ancient World, (ed. E.Bacon) London.
- -----, 1970. Edessa 'The Blessed City', Oxford.
- Sykes, P.Molesworth. 1958. History of Persia, New York.

Şanlıurfa Rıdvaniye Camii, Medresesi ve Bazı İntibalar

Şahin DOĞAN
Sanat Tarihçisi
Şanlıurfa Müze Müdürlüğü

Mustafa AKGÜL

Rıdvaniye Camii ve Medresesi...

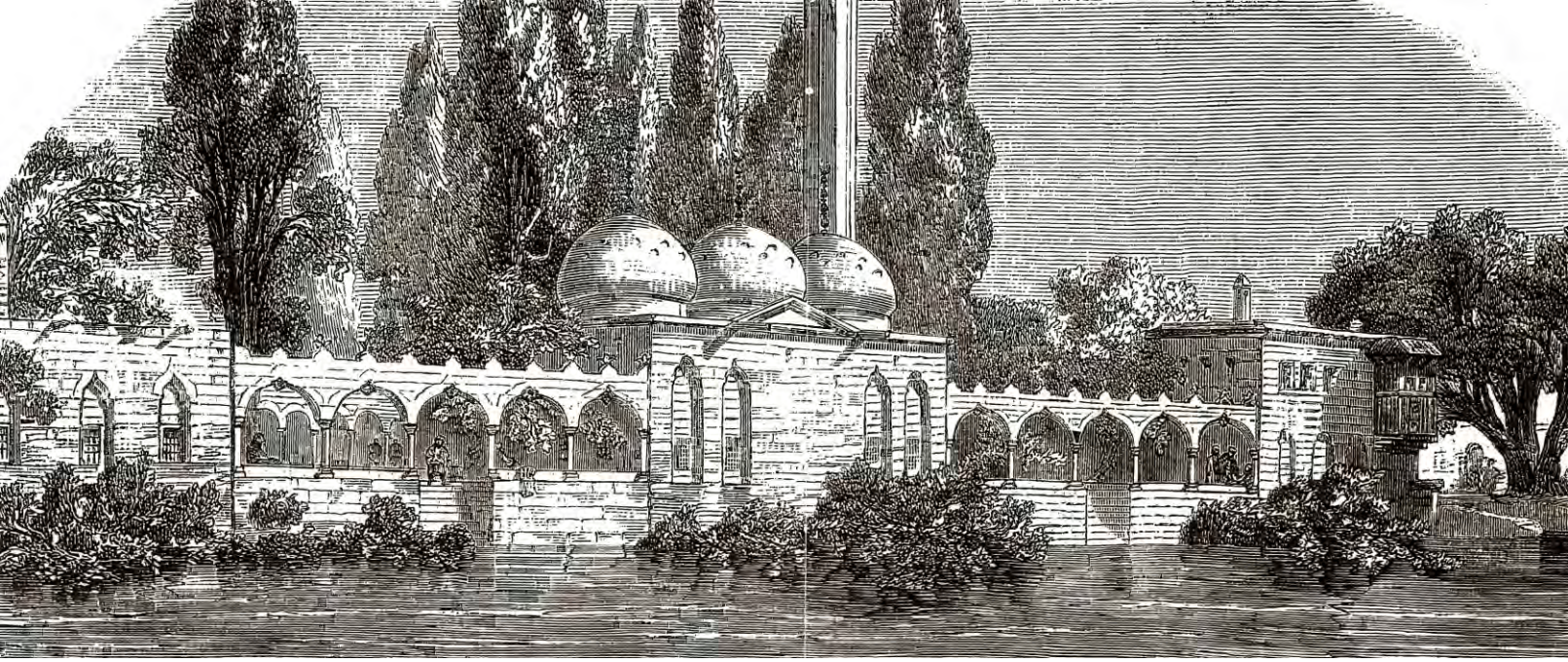
Andre Gide, 'zekânın kemal halinde sıhhati' der Bursa Yeşil cami için. Gide'i İstanbul'da gördüğü her şeye adeta düşman gözüyle bakmaya sevk eden iyi niyetsizlik burada yumuşar. Bu haşin vaziyetin nedeni ister Barres ve Loti'ye karşı beslediği hınç olsun ister başka bir şey ama bu tespit gerçeğin bizatihi kendisi. Fakat neden tahsis edelim ki aslında her tarihi cami 'zekânın kemal halindeki sıhhati'nin billurlaşmış bir halidir. Sadece zekânın mı? Dehanın, ihlâsın, feragatin, zarafetin ve imanın aynı zamanda...

İşte Rıdvaniye Camii bu yüce sıfatlar ile yoğrulmuş muhteşem bir ata yadigâridir. Belki biraz mübalağalı olacak ama bence Urfa mimarisinin en mükemmel eseridir bu cami. Güneyde, bütün ihtişamıyla, bir höyük üzerine kurulu, korint başlıklı iki sütunlu, nice esrarı ve tarihi taşlarında saklayan kale. 'Kutsal balık'ların binyıllardan beri içerisinde mesut bir şekilde yüzdüğü ve artık onunla bütünleştiği 'güzelliğin aynası' Balıklıgöl. Meryem ana kilisesi üzerine kurulu, görkemli çan kulesiyle Halil Rahman Camii ve onun hemen yanında Hz. İbrahim'in ateşe atılırken düştüğü yer. Kuzeyde, Hıristiyan mistiğinin ve sanatının her

unsurunu ahenkli bir terkiple bünyesinde toplayan Ermeni kilisesi (şimdi Selahaddin Eyyübi Camii) ve şirin mimarisiyle eski Urfa evleri. Doğuda, Dergâh Camii, Hz. İbrahim'in doğduğu ilginç mağara ve onun semasında yüzyıllardan beri havada belirsiz şekiller çizerek uçuşan kuşlar. Ve Karakoyunlular dönemine ait bir sinagog üzerine inşa edilmiş, enfes bir mimariye sahip, ilginç minaresiyle Hasan Padişah Camii.

Şimdi de yapıyı, biraz daha yakından tanımaya çalışalım. Kılavuzumuz Urfa'nın Reşat Ekrem Koçu'su (İstanbul ansiklopedisinin yazarı) Cihat Kürkçüoğlu Hoca. Tek eksiği melankolisidir. Ana çizgilerde konuşan hocamız, ara çizgilerde ise konuşan biziz. Kusur ve noksanlıklar peşinen bize ait. Rıdvaniye (Rızvaniye) Camii Halil-ür Rahman Gölü'nün çok bilinen adıyla Balıklı Göl'ün kuzey kenarı boyunca zarif bir şerit halinde uzanmaktadır. J.B. Segal'in verdiği bilgilere göre Bizans dönemine ait Aziz Thomas kilisesinin yerine inşa edilmiştir.

Bu durum Urfa'daki yapıların çoğunun makûs bir talihtir belki de. Roma ve Bizans bakiyyesi üzerine inşa edilmek; Ulu Cami Mar Stefanos Kilisesi'nin, Halil-ür Rahman Camii Meryem Ana Kilisesi'nin, Yusuf Paşa Camii Aziz Sirakus Kilisesi'nin, Hüseyin Paşa Camii

Meryem Ana Kilisesi'nin, Hayrullah Camii Aziz Barlaha Kilisesi'nin, İmam Sekkaki Camii Meryem Ana Kilesesi'nin, Circis Peygamber Camii Aziz Sergius ve Aziz Simeon Kilisesi'nin, bilinen Fırfırlı Camii Oniki Havari Kilisesi'nin, Selahaddin Eyyübi Camii Vaftizci Aziz Yahya Kilisesi'nin, Hasan Padişah Camii eski bir sinagog üzerine, Arabî Camii Aziz Mihail Kilisesi'nin üzerine inşa edilmişlerdir. Tarihin dikey seyri ve dini hayatın devamlılığı açısından bu durum bir gürleşme, çoğalma, zenginlik ve çeşitlilik olarak okunabilir. Zaten 'yeryüzünde saf bir sanat mevcut değildir. Başka sanatlardan alınan unsurlar, yerli yerinde kullanıldığı ve yeni bir anlayışla ele alınıp yoğrulduğu takdirde yeni lezzetler, yeni güzellikler kazanılabilmektedir.' Her çağ, her kültür bu yasa gereğince şehre kendi damgasını vurur, kendi ruhunu üfler. Yanlış olan Vandalizm, tarihi eser yıkıcılığı ve kıyımcılığı yani.

Cami, Avluyu çevreleyen medrese ile birlikte bir külliye halindedir. Harim kapısı üzerindeki ve avluyu kuşatan medresenin mescit cephesindeki H. 1149, M. 1736. Tarihli kitabede cami ve medresenin Rıdvan Ahmet Paşa tarafından inşa edildiği yazılıdır. Medrese, üzeri tonozla örtülü sıra halinde uzanan hücrelerden (oda) oluşuyor. Benim de içinde aylarca kaldığım bir odam vardı. Hayatımın nüvesi, tohumu bu oda diyebilirim. Her şey onun altından çıktı. Kendimi orada Allah'a adanmışım onun rızasını kazanmak dışında hiçbir şey düşünmüyordum, gözüm ondan başka hiçbir şey görmüyordu. Ve o ilahi rızanın ancak bu mazi kokulu hücre içinde dervişane bir hayat yaşanarak kazanılabileceğine inanmışım. O odaların her taşının içinde yığınla emek, hatıra, ses, akis, hayal kırıklığı, görüntü, fısıltı, gizem saklıdır; ara sıra göz kırparlar, selam verirler bize ama anlayabilenlere, bakmasını bilenlere, gönlünü açanlara.

'Medrese' ismi tarihimizde bir remizdir. Bütün bir eğitim, öğretim, ilim ve irfan geleneğimizi tek başına temsil eden ve taşıyan ince bir remiz, tüm mazimizi bir başına kucaklayan şümulü bir remiz. Bir davası olan,

kökü olan medresede sadece kal'in eğitimi verilmezdi aynı zamanda hal'in de eğitimi verilirdi. Talebe; talimi, terbiyeyi, adabı öğrenirdi burada. Hayata hazırlık değildi sadece hayatın bizatihi kendisiydi.

Ama Tanzimat'la birlikte bütün alanlarda olduğu gibi Medreselerde de bir kırılma bir ikilik yaşandı. Batı tarzı mektepler ona rakip olarak arz-ı endam etti. Zihinlerdeki parçalanış hem mimariye, hem sanata hem de eğitime yansdı. Zamanla ortasından ikiye ayrılmış parçalı bir toplum haline geldik.

Bu parçalanılmışlık halinin doğurduğu acı sonuçları, özellikle mektep-medrese bağlamında, dönemin meşhur yazarlarından Yakup Kadri güzel bir üslupla dile getirir: 'Tanzimat, medresenin yanı başında mektebi açmakla taassup ve irtica zihniyetine yeni bir şekil vermiş oldu. Bunlardan birinin yüzü şarka (doğu) diğerinin garba (batı) dönüktür. Biri sarıklı, cübbeli ve şalvarlı; öbürü fesli, setre pantolonludur. Biri hadisten, ayetten örnekler getirerek konuşur; öbürü Frenkçe (batılı) tabirler kullanmadan meramını ifade edemez.'

Ve son inkılaplarla birlikte medrese toplum hayatının her alanından inanılmaz bir hızla çekiliverdi, devrilen ve yıkılan bütün kıymetler gibi. Muhteşem bir medeniyetin şahikasıydı medrese, asırlar boyu semalarımızda tecelli eden bir medeniyetin. Bir İman Medeniyeti'nin, eylem medeniyetinin, söz medeniyetinin. Özellikle yükseliş dönemleri için.

Onun yerini maziyle hiçbir ilişkisi kalmamış kısır, yapay, yavan okullar aldı. Âlim yetişmez oldu artık, arif yetişmez oldu, fakih yetişmez oldu, kâmil yetişmez oldu. Medresenin son çocukları: Said Halim Paşa, M. Akif Ersoy, Mustafa Sabri Efendi, Bediüzzaman Said Nursi, Ahmet Cevdet Paşa, Ali Suavi, Muhammed Abduh, Urfalı Abdurrahman Buluntu Hoca, Arap Hoca, Derviş Hoca... Bunlar medresenin son temsilcileri, son meyveleri. Cumhuriyetle birlikte medreselerin kapısına kilit vurulmasından sonra her biri 'kendi semasında tek yıldız' olan böylesi kametleri

muyla arar bir hale geldik. Okul, bu devasa şahsiyetleri yetiştirebilir mi, Buna hacmi, kapasitesi, mayası, mazisi yeter mi?

Evet medeniyetimiz ahlaka, feragate dayanan bir medeniyetti. Ayıran değil, birleştirendi. İnsan haysiyetini yücelten, adalet ülküsünü gerçekleştiren büyük bir medeniyet. Yunus'un mısralarını kanatlandıran imanla Mesnevi'deki pırıltılar aynı ezeli nurdan akıyordu. Bu medeniyet 'Süleymaniye'de kubbe, İtri'de nağme, Baki'de şiirdir. 'Tanzimat'a kadar geçen her asır, muhteşem ve göğüs kabartıcı.

Buraya kadar madalyonun tatlı tarafı, bir de acı olan tarafı var: İbn-i Haldun'la kristalize edilen meşhur ve muhkem bir yasa vardı: Medeniyetler de; bütün kurumlarıyla, insanlar gibi doğar, büyür ve ölürdü. Bu kaçınılmaz bir kaderdi. Medeniyetimiz ve onun en gözde kurumu olan medrese, bu genel yasanın dışında kalamazdı. Onlar da en muhteşem devrini yaşadıkdan sonra inişe geçecek, bozulacak, kokuşacak, dejenere olacak ve nihayet kendi köşesine çekilecekti usulca.

Gerçi hiçbir millet redd-i miras edemez, etmemelidir de. Fakat acı da olsa şunu itiraf etmek zorundayız: 'Genelde medeniyetimiz, özel de ise Osmanlı, aşımış bir merhale. Büyüktür, muhteşemdir, güzeldir ama aşımıştır. Bir daha geri gelmez. Tarihin hiçbir anı geri gelmez.' Sadece hatırası kalır bizde. Zaten maziye dönmek ve kaybolan bir çağı diriltmeye çalışmak abesle iştiğal olur... Neyse...

Rakka Valisi Rıdvan Paşa'nın sert mizaçlı bir kişiliğe sahip olmasından ve inşaat sırasında işçilere baskı yaparak zorla çalıştırmamasından dolayı halk arasında bu cami, 'Zulumiye Camii' olarak da anılmaktadır. (Şanlıurfa İli Camileri, C. Kürkçüoğlu)

'Sert mizaçlı bir kişiliğe sahip' olmakla 'zalim' olmak arasında nasıl bir irtibat var acaba? Ortada somut bir zulüm yoksa eğer, zalim olarak şöhret bulmak akla pek yatmıyor nedense. Hiçbir tarihi eser bir başına masum değildir, bir kan ve gözyaşının üzerinde yükselir çoğunlukla. Ağyar tebessümü ve ikbal hırsı daha başka bazı nedenler arasında. Mısır Piramitleri, Roma Agoraları, Bizans Katedralleri, Emevi Sarayları, Selçuklu Köşkleri... Bunlar salt sanatsal kaygılarla yapılmış eserler değil, bir zafer sarhoşluğunun ve doymuşluk haletinin emareleri aynı zamanda. Buranın halk arasında 'Zulumiye' olarak anılmasında bu nedenler cari midir? Caminin vakfiyesine bakılırsa Rıdvan Ahmet Paşa gerçek bir adalet abidesi. Yine de resmi kayıtlara olan güvensizliğim nedeniyle tam oturmadı içime çünkü resmi pencereden bakınca tarihin nice acı kahrı, tatlı bir lütuf olarak sunulabiliyor.

Rıdvaniye Camii ve Medresesi'nde Bütün Urfa camilerinde olduğu gibi inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Urfa'daki mimari eserlerde evler dışında mimari süslemeye pek önem verilmemiştir denilebilir. Urfa Evlerindeki zengin taş işçiliğine karşılık cami, han, hamam ve medrese gibi yapılarda çini süslemeye hiç, taş süslemeye ise nadir olarak rastlanması ilgi çekici bir konudur. Bunun nedeni bazı yorumculara göre dini bazılarına göre ise coğrafidir. Bizce her ikisinden müteşekkil daha bütüncül bir nedeni var bunun. Ahşap mimarının yoğun olarak görüldüğü bazı iç Anadolu bölgelerinde ise durum tam tersinedir. Sivil eserler daha mütevazı ve hafif diğer yapılar ise daha görkemli ve kalıcı. Bunda da büyük ihtimalle Allah dışındaki her varlığın fani, yalnızca Allahın baki olduğu şeklindeki inancın büyük bir tesiri olsa gerek.

Halil-ür Rahman Gölü ve Rıdvaniye Camii

İslam sanat felsefesinin mümeyyiz vasfı olan 'tecerrüt' (soyutlama) burada anahtar bir hüviyet kazanıyor. Maddeyi manaya, müşahhası mücerrede, somutu soyuta, dünyayı ahrete, yaratılmışları Allah'a bağlamak. Bütün sayıları Bir'e, bütün çokları tek'e, bütün kesretleri vahdete irca etmek. Daha teknik bir ifadeyle dokunduğu her şeyi stilize etmek.

Perspektiften ve ideal ölçülerden mahrum olarak yapılan kabartmalarda, minyatürlerde, konusu gece olan resimlerde figürlerin yüz ifadeleri donuk, hareketleri sınırlı ve kalıplaşmıştır. Figürler öyle üsluplaştırılmış ki adeta bir hayal perdesi arkasında görünen şematik varlıklar haline gelmişlerdir. Minyatürlerde, konusu gece olan resimlerde nesnelere gün ışığı altındaymış gibi aydınlıktır. Gökyüzü, kayalar, toprak ve atlar gerçek renklerinin dışında mor, mavi ve pembe olarak gösterilmiştir. Kış olsun, yaz olsun ağaçlar daima çiçekli, tabiat her zaman yeşildir. Bu nedenle Yunan resim ve heykellerindeki gerçekçilik ve ideal ölçüler kesinlikle mevcut değildir. Fakat İslam resim sanatındaki bu gerçek âlemden kaçış hiçbir zaman eşyayı çarpıtma anlamına gelmez. Bunun nedeni beceriksizlikten değil tabiata ve nesnelere bakış tarzı, diğer bir deyişle, onları idrak ediş biçimi ve felsefesidir. "Sınırları ve ilham kaynakları madde dünyasının ötesine taşan Allah'ı madde âleminin maverasında aramaya çalışan, seyredenleri sonsuzluk ve ilahi atmosfere çekmeyi amaçlayan bir sanat anlayışı... (İslam Minyatürünün Estetiği, S.K. Yetkin)

Dünya hayatı bir rüya kadar kısa. Hatta yunus gibi bazı mutasavvıflara göre bu hayat, rüyadan başka bir şey değil. Eğer bu dünya rüyadan başka bir şey değilse. Buradaki eşyalar, olaylar, mekânlar da gerçek olamaz. Olaylar burada bir mantık silsilesini takip etmek zorunda değil. Ölmüş biri sağmış gibi bizimle konuşabilir, yaz gününde kar yağabilir, ya da denizler mavi değil, sarı olabilir. Bu mana kendisini resimlerdeki insan figürlerinin yüz ifadesinde de belli eder. Minyatürlerdeki figürler adeta rüyanın dondurulmuş halidir. İnsanların ne düşündüklerini, sevinçli mi, üzüntülü mü olduklarını yüz ifadelerinden anlamak mümkün değildir. İnsan eksik, kusurlu ve fanidir. Onun yüceltilmesi, idealize edilmesi, lüzumsuzluk ve abartıdan başka bir şey değildir.

Rıdvaniye Camii de süsleme bakımından diğer yapılarda olduğu gibi olabildiğince sadedir. Daha çok Allah'ın sıfatları olan sonsuzluğu, ezeliliği, ebediliği simgeleyen bitkisel (rumiler, palmetler) ve geometrik biçimler belirleyicidir. İslam sanatındaki klasik tasvir yasağı burada da aynen caridir.

Sanatkârın sınır tanımayan hayal gücü bu nazik ve narin çizgi nedeniyle söz konusu motiflerin dünyası içinde kendince ve keyfinde cevlan eder. Biri bin yapar, bir nakışta binbir cümbüşlü ve görünüşlü bir âlem yaratmaya çalışır, tıpkı divan edebiyatındaki şairler gibi. Bin defa inilmiş bir kuyunun içine o da dalar. Dalışlar hep aynıdır ve fakat çıkışlar nedense hepsi birbirinden farklı. Eda farklı, endam farklı, desen farklı, ruh farklı...

Caminin inşa tarihinden kalmış olan ahşap giriş kapısı, Urfa Camileri içerisinde tek ve benzersiz bir örnektir. Bu kapı, diğer bütün ahşap nesnelere gibi, tarihin en canlı bir şahidi tıpkı yaşlı çınar ağaçları gibi. Camideki tüm süsleme bu ahşap kapıda toplanmış sanki. Kapı, yapıdan süzölmüş bir hülâsa. Tıpkı Konya Karatay medresesi ve İnce minare'nin görkemli ve yoğun süslemeli portallerinde olduğu gibi. İslam sanatkarı maddeyi bir simyacı duyarlılığıyla adeta konuşmaktadır. Muhayyiledeki mükemmeliyet imgesinin bütün kıvrımlarını bir bir nakşeder ahşabın üzerine. Tanpınar'ın o çok sevdiği tabirle söylersek sanatkar 'ezeli birlik rüyasını' madde üzerinde gerçekleştirme çabasıdır. Somuta can verir, bir bakıma.

Burada İrlandalı yazar Oscar Wilde'yi hatırlamamak mümkün mü? Wilde göre 'Tabiat, sanatı taklit eder' diyordu. Sadece taklit mi? Kulu olur, kölesi olur, esiri olur sanatın. Baksanıza kaba, yontulmamış bir keresteden dünyanın en muhteşem sanat eserlerini çıkarmak. Önceki hali kaba bir kereste, sonraki hali ise bir sanat şaheseri. Aradaki fark sanatkarın büyüklüğüdür. Bir çeşit simyacı tesiriyle taşı elmasa dönüştürmek...

'Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlar aynı zamanda. Maddeye geçmesini istedikleri bir ruh ve imanları vardı. Taş veya ahşap, ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyor. Duvar, kemer, kubbe, mihrap, minber hepsi dua eder, düşünür...' (Beş Şehir, A.H. Tanpınar)

'Ah bu eski sanatkârlar ve onların her dokunduğu şeyi değiştiren en eski bir unsurdan yepyeni bir âlem yapan sanat mucizeleri!' Her baktığı şeyde mutlaka bir esrar, bir derinlik, bir incelik ve sanatkârane bir buluş yakalamak itiyadındaki Evliya Çelebi, kozmik düzenden haberler veren bu ahşap kapıyı görseydi büyük ihtimalle âşik olurdu ona.

Caminin doğu duvarına bitişik onikigen gövdeli, tek şerefeli kesme taş minare sonradan inşa edilen Karameydanı Hüseyin Paşa Cami minaresine örnek olmuştur. Minaredeki süslemeler özellikle şerefede yoğunlaşmaktadır. Şebekeli şerefe korkuluğu yan yana birleşerek petek biçimi oluşturan altıgenler, merkezlerinden geçen dik ve çapraz hatlarla altı parçaya bölünmüştür. Şerefe mukarnaslarının aralarındaki boşluklara başları yukarıya doğru kabartma balık figürleri işlenmiştir. Bunların altında yatay kuşakta kabartma palmetlerden oluşan bir bordür dolaşır.

Burada balık motifinin özellikle tercih edilmesi, üzerinde durulmayı hak eden bir konudur. Balık; bazı öğretilerde doğurganlığı, yenilenmeyi, artmayı ve çoğalmayı sembolize ederken bazı öğretilerde ise yaşamın madeni daha doğrusu "mistik gemisidir." Yine balık motifi, bazıları için cinsel bir anlamı içerirken bazıları için "saf bir spiritüel sembolizme" sahiptir. Bazı dinlerde ekmek ve şarapla birlikte kutsal yemeği sembolize eder. Bazı Asyaik ritüeller balığa tapınmayı kapsamaktadır bundan dolayı rahiplere balık yemek yasaktır. Hıristiyan mitolojisinde ise vaftizin, ölümsüzlüğün, yeniden doğuşun sembolüdür balık. Şarapla birlikte ele alınan kutsal balık ve bir sepet ekmek 'Son Akşam Yemeği'ni temsil etmektedir. Balık tasviri, latin kiliselerinde Hz. İsa'yı Ortodokslar'da ise daha umumi manasıyla vaftizi kristalize eder. Schneider'e göre geniş anlamıyla balık psişik bir varlıktır. Bilinç dışındaki temel

Rıdvaniye giriş kapısı

Rıdvaniye giriş kapı detayı

Kapı portalinde yılan figürü

konuları bir gücün sağladığı nüfuz edici bir harekettir.

Bu motifin İslami eserlerde kullanılmasının arka planında bahsi geçen nedenler cari midir acaba yani balık, İslam sanatında neyi sembolize eder? Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı zamanlardan kalma 'kutsal balıklar', Hz. Yunus'u denizin karanlıkları içinde karnında taşıyan 'yunus balığı' özellikle halk arasında balığın zamanla kutsal bir hüviyete bürünmesine neden olduğu söylenebilir. Ama bizce süsleme unsuru olarak mukarnas gibi mimari süslemelerde kullanımı ise ağırlıklı olarak fonksiyoneldir, araçsaldır. Büyük ihtimalle 'balıklıgöl'den minareye sıçrayan bir metafor olmalı.' Yiğınla pagan unsuru bünyesinde barındıran mitolojiye fazla iltifat etmeyen İslam sanatkârının bu tutumu kolayca anlaşılacağı üzere oldukça tabiidir. Bilindiği gibi antik dönem eserleri Abbasiler döneminde Arapçaya tercüme edilirken mitolojik unsurlar büyük bir itina ile bu faaliyetin dışında bırakılmış. Bunun nedeni şirk bulaşmış mitolojinin hem bir yararının olmaması hem de İslam itikadıyla uzlaşmasının imkânsızlığı...

Avlu kapısı ile caminin iç mekânına giriş kapısı Diyarbakır camilerinde olduğu gibi almaşık sıralanmış iki renkli taşlardan yapılmıştır. Koyu kahverengi ve beyaz mermerlerin almaşık sıralanması ile inşa edilmiş olan cami portalinin alınlığında dört sıra halinde elips kartuşlar içerisine yapının kimliği olan kitabe yazılmıştır. Koyu kahve ve beyaz mermerin almaşık örüldüğü portalin pahlarına birbirine zincirleme dolanmış iki yılan figürü kabartma olarak işlenmiştir...

Yılan motifi, doğu ve batı ezoterizminde (iç-anlam) daha çok yaşamsal kudreti, yaşamsal değişimi ve devr-i daimi sembolize eder. Kimi için ölüm, kimi için koruyuculuk simgesi olan bu motif İslam sembolizminde hayatla yakından ilişkilidir. Birbirine dolanmış iki yılan ise kimine göre çiftleşme pozisyonu demek ve bu

da bereketi simgeler. Müslüman sanatkâr yılan motifini yaparken bu kabil simgeleri bilinçli olarak tahayyül etmiş midir? Orası meçhul.

Caminin kitabesine gelince; kitabe, bütün benzerlerinde olduğu gibi Osmanlıca'ya has tam bir 'belağat' harikası. Şu ifadelerin güzelliğine, akıcılığına, akışkanlığına sıcaklığına bakar mısınız:

“Allah bu camiye inşa edene mübarek kılsın. Çünkü bu cami mavi gök kubbeye destek olsa yeridir. Cemşid'in ruhu bile onun güzelliğinin resmini beğenmiştir. Onun yüksek ilmi felekleri utandırır. Güzelliğin aynası Halil-ür Rahman gölüdür. Onun gibisi hiçbir yerde bulunmaz. Hemen bitişiğinde bu yeni şerefli medrese de ona münasip olarak Allah rızasını kucaklamıştır. Benzerlerine göre hoş bir müessese olan bu medresenin bülbül gibi şakiyan ve arı gibi çalışan âlimleri vardır. Felek onun vakar ve tevazuundan utanır... Tarihini eda etmekte tab'ı ve safı hoş gelmiş ve aslına çevirmek suretiyle bu ta'miyeyi uygun görmüştür ki (Na-Bi)'nin ruhu bu makama tarih olsun.” M. 1712'de vefat eden divan şairi Nabi'nin (nam-ı diğer Urfalı Nabi) ruhuna ithaf edilen kitabenin şairi ise maalesef meçhuldür. (Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler, M. Karakaş)

Bu bilinmezlik doğulu Müslüman sanatkârların ezeli talihidir. Kendisini gizleme, hep gizleme. Eserin içinde eritme. Anadolu'da inşa edilmiş birçok anıtsal eserin ustası belli değildir. Bu bilinçli bir tercihtir aslında. Bizdeki, şahsiyet algısı ve kozmik dünyayı okumakla alakalı bir şey. Her şey yalnız bir cümlede düğümleniyordu bütün mezar taşlarına kazılı şu cümlede: “Huvel Baki” (Sonsuz yalnız O). İslam tasavvufu ile İslam sanatı arasında kopmaz bir ilişkinin ve alışverişin olduğunu düşündüğümüzde durum daha da bir netlik kazanır. Hatta tasavvuf,

bütün ortaçağ boyunca İslam toplumunun her kesimine öyle nüfuz etmiştir ki, nasıl şairi hiç farkına varmadan şiirlerinde tasavvufi terimler ve temalar kullanmış, aşkı çoğu kere fizik ötesi boyutta tahayyül etmişse, İslam sanatkârı da tasavvufun boyası ile boyandığı için eserlerini böyle bir ruh haleti ile meydana getirmiştir. Bunu kullandıkları desenlerde, motiflerde, renklerde ve konuyu el alış biçimlerinde görmek mümkündür. Suut Kemal Yetkin ve Seyyid Hüseyin Nasr gibi bazı uyanık zekâların da sıklıkla ifade ettiği gibi tasavvufun en büyük hedefi benden geçip daha doğrusu ben'i sıfırlayıp Allah'a ulaşmak, diğer her şey bir bahane, bir takı ve takıntı. Bundan dolayı Müslüman sanatkâr kendi ben'ini daima gizler. Hem fena eder kendini hem feda eder. O'nu göstermek için, sadece O'na ayine olmak için, sadece O'na dil beste olmak için. Cami O'nu gösterir, minare O'nu gösterir, kubbe O'nu gösterir; “bilmenin nihai amacı kendini idrak etmektir” manasını temsil eden medrese onu gösterir, dünya misafirhanesindeki yolculuğu simgeleyen hanlar onu gösterir, hâsılı mazi edalı ve endamlı her munis mimari eser onu gösterir. Her eser, mimarı tarafından, Allah'a sunulmuş bir kurbandır, bir armağandır. Hepsinin gerçek sahibi O. O'nu yapan ustalar ise bir mecaz, bir gölge, bir imge sadece.

Ne yaman bir çelişki değil mi? Her ego sahibi kişilik, olanca şiddetiyle kendini ifşa ve teşhir etmeyi isterken onun üstündeki yüce irade tam tersini istiyor: Yok olmayı. Silinmeyi. Yaşamamış gibi olmayı. Bir nevi dermanı olmayan ezeli bir tezat. Şair daha güzel söylüyor: 'Dil bekası (devamını) hak fenası (ölümünü) istedi mülk-ü tenim, bir devasız derde düştüm ki Hakim-i Lokman bihaber.' İtiraf etmeli ki Roma, Bizans ve diğer medeniyetlere mensup sanatkârlar, bu kulvarda, bizimkilere nisbetle çok daha şanslı.

DÂRÜLELHÂN

(İstanbul Belediyesi Konservatuarı)

1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri

- 5 -

Halil ALTINGÖZ

Kültür Bakanlığı Şanlıurfa DTHM Korusu Şefi
halil_altingoz@hotmail.com

* Darüelhan Külliyyatı, Anadolu Halk Şarkıları Defteri: 6, İstanbul, Şehzadebaşı Evkaf Matbaası, 1928, Sayfa: 32

OYUN HAVASI

1 2 3

4 5 6

7 8 9

10 11 12

13 14 15

16 17 18

Halil Altıngöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

اورفا پیکارباشنده تورکوسې

دوبک مېوانی

پیکارباشنده تورکوسې
اورفا پیکارباشنده تورکوسې

PINAR BAŞINDA TÜRKÜSÜ

Düyek Sofyanı

Urfa

1 pı na rın ba şın da yat mış
2 3 4 5
6 u yu muş yat mış u yu
7 8 9 10
11 muş o ya rın göz le
12 13 14 15
16 rin uy ku da bü rü müş yan dım ye le le li
17 18 19 20
21 uy ku da bü rü müş
22 23 24

Halil Altıngöz

اورفا
صندوقی آچامدم

می زنی چی لو لو دم ما چا آ می غنی دی صان

نی کچج می کل ده زق یا لو لو دم مه چه صا

لو لو دم ما چا قا له ای کچج مه کی

ما زنی می جا سم لو لو	صیحا یوج بولر بر لو لو	باشنه کی یوشومبر لو لو
چرنی زیمی صا جا سم ..	بیرک بلوک اور دیر لو لو	اوره عجم البشیدر لو لو
بازره زلمی کجملک ..	بازره زلمی کجملک	یناغنی دیشله مشله
کچج ایدر نا جا سم لو لو	مصفا لای .. دیر دیر لو لو	اوره سرخوسه البشیدر لو لو
لو لوسطه جیرانه دوسون ..	لو لوسطه جیرانه دوسون ..	لو لوسطه جیرانه دوسون ..
لو لوسطه قزبانه دوسون ..	لو لوسطه قزبانه دوسون ..	لو لوسطه قزبانه دوسون ..

SANDIĞIMI AÇAMADIM

URFA

1 san dı ğı mı 2 a ça ma dım 3 lo 4 lo

5 çe yi zi mi 6 sa ça ma dım 7 lo 8 lo

9 ya zık de ğil 10 mi genç li 11 ği 12 me

13 genç i le ka 14 ça ma dım 15 lo 16 lo

Halil Altıngöz

Sandığımı açamadım lo lo	Başındaki puşumudur lo lo	Saçımı tüce böldüler lo lo
Çeyizimi saçamadım lo lo	O da acem işimidir lo lo	Bölük bölük ördüler lo lo
Yazık değilmi gençliğime lo lo	Yanağımı dişlemişler	Yazık değilmi gençliğime
Genç ile kaçamadım lo lo	O da sarhoş işimidir lo lo	Sakallıya verdiler lo lo
Lo lo sana hayran olsun lo lo	Lo lo sana hayran olsun lo lo	Lo lo sana hayran olsun lo lo
Lo lo sana kurban olsun lo lo	Lo lo sana kurban olsun lo lo	Lo lo sana kurban olsun lo lo

Halil Altıngöz tarafından Osmanlıca yazılı orijinal notadan güncel notaya çevrilmiştir

“Sofranızda Halil İbrahim Bereketi Olsun...” (2)

Halil ÇUHADAROĞLU
Araştırmacı Yazar, Fotoğraf Sanatçısı
cuhadarogluhalil@hotmail.com

Urfa Mutfağının yaz ayları, sebze meyveleriyle aşırı sıcaklarıyla ayrı bir konsept oluştururken, kış mevsiminde soğuğa karşı daha besleyici, vücut direncini arttırıcı, bir hazırlığa girer. Kış aylarında ise Urfa, daha besleyici doğal olan, bulguru seçer. Bulgurla, köfteler çok çeşitleriyle Urfa Sofralarını bir şölene çevirir. Başta Çiğköfte, dolmalısı, yumurtalısı, mercimeklisi, ılıkılıkısı, içlisi, yuvalamaları. Kış aylarının en güçlü mutfaktaki yerini alır. Tok tutar, bağırsakları iyi çalıştırır ve pirinçten daha çok sevilir. Urfa, bulguru; kabak, patlıcan, biber ve asma yaprağında, mükemmel özdeşleştirmiştir. Pirinçli yapılan sarmaya, dolmalara ekseriye zeytinyağlı olarak bakmıştır. Asma yaprağının tazesine de salamurasına da iç harç olarak bulguru tercih etmiştir. Urfa Harran Ovasının Altınbaşak Buğdayının dolmalık ya da köftelik bulguru, mutfakların hazırlanan yemeklerine, doyumsuz lezzet katar.

Bu ayki yayınlanan dergide tamamı Urfa'nın malzemeleriyle hazırlanmış yemeklerdir. Asma yaprağın-dan etine, bulgurundan nohuduna; koyun yoğurdundan yemeği hazırlayan ustaya kadar...

Kabırgalı Yarpağ Sarması

Malzemeler

500 gr. orta yağlı kuzu kuşbaşı
500 gr. kuzu kaburga
İki su bardağı dolmalık bulgur
Tuz, karabiber, isot ve salça
Yarım demet maydanoz
Bir iri kuru soğan ve bir kğ asma yaprağı

Hazırlanışı

Önce harcını hazırlamak gerekir. Kuru soğanı ince olarak kıyınız. Maydanozu yıkadıktan sonra doğrayıp soğanla karıştırınız. Karışıma baharatın tümünü ekleyerek harmanlayınız, iki su bardağı dolmalık Et, lezzetini

sunabilmesi için, muhakkak geniş bir tavada, az yağla hafif kızartılıp mühürlenmeli. Önce kaburgaları az yağda harmanlayıp, geniş bir tencerenin zeminine yayınız. Sonra kuzu kuşbaşıları, kaburgaları az yağda harmanladığınız gibi yapıp, bir kenarda beklettiğiniz bulgur harcına ekleyip karıştırınız. İç harcın tamamını asma yapraklarına doldurup sardıktan sonra tencerenin zeminine yaydığınız kaburgaların üstüne ay çiçeği yaprakları gibi diziniz. Yaprakların dağılmaması için sarmının üstünü kapatacak kadar bir tabak konur, yaklaşık beş altı bardak su eklenir, kısık ateşte 45 dakika pişmeye bırakılır. Servis yaparken kaburgaların etleri sarmaların üstüne alınır. Arzuya göre yoğurtlu sarımsak kullanılabilir.

Pendirli Hevla

Malzemeler

500 gr Yağlı tuzsuz Urfa koyun peyniri
350 gr Urfa yağı
300 gr Esmere toz şeker
350 gr Un

Hazırlanışı

Tuzsuz peyniri ince dilimler halinde keserek, bir yerde bekletin. Şekerini geniş bir tencerede iki buçuk su bardağıyla karıştırarak eritin. Arzu ederseniz su yerine sütte kullanabilirsiniz.

Urfa yağını kısık ateşte tavada eritin, arkasından unu ekleyin. Tahta kaşıkla arada sırada karıştırarak unu hafif, açık kahve renk, alana kadar kavurun. Erittiğiniz şekeri, kavrulana ekleyip katılaşmasını kaşıkla karıştırarak sağlayın. Dilimlenen Urfa Peynirini katarak harmanlanan malzemenin üstünü kapatıp dinlenmeye bırakın. Ilık olunca Peynirli Helvanızın yanına iç ceviz koyarak servis yapın.

Lebni

Malzemeler

Bir Kg yağlı yoğurt
Akşamdan ıslatılan nohut, iki su bardağı
Akşamdan ıslatılan aşure buğday, bir su bardağı
Az Tuz

Hazırlanışı

Akşamdan ıslatılan nohut ve buğdayı yaklaşık 30 dakika düdüklüde haşlayın, süzün. Yoğurda üç su bardağı su ekleyip iyice karıştırın. Nohut, buğday ve damak tadınıza göre tuz koyarak sulandırılan yoğurda ekleyin. Kısık ateşte ara ara karıştırarak kıvamında yaklaşık 15 dakika pişirin. Soğuyunca ister ana menü isterseniz yemek yanı servis yapabilirsiniz.

Kıyas Şah Muhammed Türbesi ve Geleneksel Yemeği

İzzet ARAN

Araştırmacı-Arşivci-Fotoğrafçı
aranizzet@gmail.com

S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

Kültürümüzde Ziyaret ve Türbe;

Genel anlamda, Ziyaretgâh; Ziyaret yeri. Türbe. Makbul ve dine büyük hizmeti olan Vefî tanınanların kabrinin bulunduğu yer, demektir.

Ziyaret yeri; Yaşadıkları zaman diliminde, hayatı anlamlı yaşamış, hak için çalışmış, hak için konuşmuş, hak için almış hak için vermiş ve her alanda hakkı tavsiye etmiş olmalarından ötürü, gerek manevi anlamda dolu zatlar olmaları ve gerekse halk ile olan ilişkileri itibarıyla kendilerini hak davasına vakıf etmelerinden, herkesin takdirini kazanmış kişilerin mezarlarına verilen isimdir. Bu zatlara duyulan saygı ve hürmeti ifade, gelecek nesillere bunların hatırasını yâd ettirme, Allah ile olan derin münasebetlerinden dolayı onların huzurunda yapılacak duanın

kabul olacağı inancından dolayı ülkemizin her yerindeki bu zatların mezarlarını koruma altına alınmıştır.

Türbe; Her ülkenin ve bölgenin sahip olduğu kültür ve sanat anlayışıyla koruma altına alınan bu mezarlardaki farklı iç ve dış mimarî tarzıyla karşımıza çıkan yapılara verilen isimdir.

Kıyas Şah Muhammed Türbesi

Kıyas'ta bulunan Şah Muhammed (Kıyas şivesinde Şih Mehemmed) Türbesi'nde, insanlar tevhit akidesi içerisinde duaya durmakta, burada Allah'a dua etmek ve duaların kabulü adına bu zatlara vesile ittihaz etmektedirler. Türbelerde yapılan dualar, Türkçemizde yaygın olan tabirle: "bunların yüzü suyu hürmetine Rabbim dualarımı kabul eyle" manasını taşımaktadır.

Şah Muhammed Türbesi'nin kitabesi bulunmamaktadır. Türbenin bilinirliği, kuşaktan kuşağa sözlü olarak gelmiştir. Buna paralel olarak birçok Kıyaslı'nın rüya âleminde Şah Muhammed'i gördüğü söylenmektedir. Bu türbede iki adet mezar bulunmakta olup Muhammed ve Fatıma adında iki kardeşin yattığı bilinmektedir. Kıyas'a nasıl ve nereden geldikleri konusu ise halk arasında şu şekilde rivayet edilmektedir:

Asıl adı Abdurrahman olan, Ebû Müslim künyesi ile tanınmış Horasanlı bir Müslümanın 747 yılında Emevi Devleti'nin yıkılışı ve Abbasi Devleti'nin kurulması aşamalarında, Horasan'da bulunduğu sıralarda Emevîler'in Hz. Hüseyin ve Ehlîbeyte yaptıkları zulme karşı Kerbelâ'nın intikamı olarak başlatılan bu harekât gerek, Emevi iktidarına karşı rahatsız olanları ve gerekse

ehlibeyte tabii olanlara çağrıda bulunmuştur, işte bu çağrıya ses veren ehlibeyte tabii Şah Muhammed ve kardeşi Fatıma'da ordularıyla birlikte Ebu Müslim'e destek vermek amacıyla, bu bölgede Emevilerle yapılan savaşa katılarak mücadele etmiş ve bu mücadele sırasında ikisi de şehit düşmüştür. Ayrıca Emevi devletine karşı verdikleri savaş sırasında kullandıkları sancakları türbede halen sergilenmektedir. Tepesinde hilal bulunan sancak iki renklidir, kırmızı ve yeşil renklerden oluşan sancağın kırmızı rengi kanı temsil ettiğinden dolayı Kербela'da şehit edilen Hz. Hüseyin'i, yeşil renk ise zehiri yani zehirlenerek öldürülen Hz. Hasan'ı temsil ettiği rivayet edilmektedir.

Günümüzde ise Kısas halkının manevi anlamda türbeye ve türbede bulunan sancağa olan bağlılıkları çok yüksektir. Köyde buğday tarlaları, harman veya evlerde çıkan yangınlarda derhal türbeye başvurulur, türbedeki sancak olay yerine getirilir. Bu hareketle yangının kontrol altına alınarak daha kolay söndürüldüğü ve bu şekilde defalarca başarıya ulaşıldığı halk arasında söylenmektedir. Köyde herhangi bir hırsızlık veya kayıp bir eşya söz konusu olduğunda türbedeki sancak alınarak köyün etrafında bir tur atılır, aynı zamanda bir vatandaş tellal çağırarak vukuu bulan olayı köy halkına anlatır. Bu durumda onlarca vukuu bulan olayın çok rahat bir şekilde çözüldüğü halk arasında anlatılmaktadır. Güven ölçülerinin neredeyse teminatı olan Şah Muhammed türbesi ve sancağı yine halk arasındaki her-

hangi bir konuyla alakalı anlaşmazlık olduğunda ya da alışverişlerde Şah Muhammed türbesine yemin edilir veya ettirilir. Türbe ve türbede bulunan sancak Kısas inanç kültürü ile bütünleşmiştir. Bu bağlamda Kısaslı Âşıklar şiirler yazarak duygularını ifade etmeye çalışmışlar.

ŞAH MUHAMMED

*Hak için yerinden yurdundan geçen
Biri Şah Muhammed biri Fatıma
Ehlibeyt uğruna serini veren
Biri Şah Muhammed biri Fatıma*

*Ordusuyla Ebu Müslim'e yardıma geldi
Hak için bir olup "savaşın" dedi
Hüseyin aşkına meydana indi
Biri Şah Muhammed biri Fatıma*

*Şah Muhammed yeşil sancak elinde
Hakkı için yürüdü Allah yolunda
Şahadet şerbetini içti sonunda
Biri Şah Muhammed biri Fatıma*

*Ulu erler köyümüzde yatarlar
Gönülden sevne himmet ederler
Senede bir yemeğini yaparlar
Biri Şah Muhammed biri Fatıma*

*Fedai der görmüşüm nesli Ali'dir
Ali'nin neslinden gelen velidir
Kısaslının daim dua dilidir
Biri Şah Muhammed biri Fatıma*

Âşık Fedai (Cumra ARAN)

Şah Muhammed'e Yolda

Bir Yapılan Geleneksel Keşkek Aşı

Sıcak ve kurak, uçsuz bucaksız Harran Ovası'nın başlangıcında yer alan Kısas köyü ve Kısas halkı, bölgeye su gelmeden önce tarım alanında özellikle yıllık yağış miktarının az olduğu dönemlerde ciddi sıkıntılar yaşamışlar ve ekinler gelmeyince kıtlık yaşamışlar, bundan dolayı bazı aileler Adana ya da Maraş'a sezonluk işçilik yapmak üzere gitmişlerdir. Su olmadığından dolayı kısas halkı, Kısas civarındaki toprakların tarıma elverişli ve bereketli olmasına rağmen, tarım alanında ilerleyememiş başlıca geçim kaynaklarını küçükbaş hayvancılığına yönlendirmişler. Eski yıllarda için tarlalar bir yıl ekilir ikinci sene nadasa bırakılmış aynı zamanda hayvanlara yayılım alanı oluşturun diye.

Bütün bu olup bitenlere paralel olarak, onlarca yıldır Kısas halkı, tarlada takımında ve harmanda işini bitirdikten sonra kış hazırlıkları yapar; kerpiç evlerin dış duvarları ve üstü yeniden sıvanarak bakımı yapılır, çörtlenler kontrol edilir, pencerelere naylonlar çakılır. Ekim ayında ekinleri ekilir.

Yörede her yıl ekilen ekinlerin tek umudu yağmurun bol ve bereketli olması, o yılın kazasız belasız hayırlı ve uğurlu geçmesi, yapılan duaların kabul ve makbul olması, halk arasındaki birliğin bütünlüğün paylaşmanın, dayanışmanın sağlanması için, insanlar gönül gönüle vererek arzuhallerini Hakk'a ulaştırma ve ondan medet umma mantığıyla hareket ederek bu yemek geleneğini günümüze taşımış ve aynı şevk ve heyecanla devam ettirmektedirler. Bugün Kısas'ta yaşayan en yaşlılarımız bile; "biz çocukken dahi bu yemek geleneği yapılıyordu" şeklindeki vurgularından yola çıkarak bu geleneğin çok eskilere dayandığını söylemek mümkündür.

Yıllardır bu işe gönül vermiş Kısaslılar bu yemek görevini önceleri eşeklerle daha sonraları at arabasıyla, günümüzde ise traktörlerle ev ev dolaşarak "Şah Muhammed yemeğine yardım, bulgur, tuz, yağ, odun" şeklinde çağrıda bulunurlar. Kısaslılar da bu çağrıya karşılık olarak gönüllü bulgur, tuz, yağ ve odun verirler. Yemeğin yapılacağı gün gönüllü olarak hizmet edecekler toplanarak hep birlikte el ele verilerek imece usulü önce bağışlanan kurbanlar kesilir etler

Bu sene 1 Aralık 2013 tarihinde yapılan yemeğe toplam 21 kurban bağışlanmıştı ve bu 21 kurban kesilerek 20 kazan etli bulgur pilavı yapılarak dağıtımı gerçekleştirildi.

Bu tür etkinliklerin anlam ve önemini idrak eden ve yüreğinde Ehlibeyt sevgisi taşıyan herkese selam olsun.

Kaynaklar: Cuma Aran (Âşık Fedai), Veli Göncü (Âşık Celali), Mehmet Acet (Aşık Sefai), Aşir Güleç, Aşir Kayabaşı, Mustafa Nazlı, Halil Elveren (Ozan Bardari).

hazırlanır, daha sonra konu komşudan toplanan kazanlar ocağa bindirilir, kazanları odlamak için her kazanın başına bir bayan geçerek yemek pişene kadar kazanın altını odlar ve yemeğin kıvamını kontrol ederler. Gün boyu devam eden hummalı çalışma neticesinde 20-25 kazanda yemekler pişirilir. Yemek hazır olunca duası yapılır; "Bismillah Allah Allah! İokmalarınız kabul, muratlarınız hâsıl ola, derlere derman, hastalara şifa ola, her ne niyete ise hak kabul ve makbul eyleye, yiyenlere nur iman yedirenlere delili burhan ola, hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaât bula; Hak Muhammed Mustafa, İmam Aliyel Murtaza ve Oniki İmamlar bereketini vere, lokma hakkına evliya keremine cömertler cemine gerçek erenler demine, Hu, hu dedik erenlere, Aşk olsun yiyenlere..." Sonra, her traktörün kasasına üç dört kazan konularak, köyün bütün sokakları tek tek dolaşılmak kaydıyla bütün evlere yemek dağıtımı yapılır. Yemeği alan herkes "Allah hayrınızı kabul etsin" der, yemeği dağıtanlar da "Nur-ı İman olsun" diyerek karşılıklı duada bulunur.

İlimizin kültürel zenginliği açısından büyük önem taşıyan Alevi Bektaşî kültürü çerçevesinde Kısas halkınca gerçekleştirilen "Şah Muhammed hayrat yemeği" etkinliği her yıl devam etmektedir. Ahi Evren-i Veli'nin "Kapını, elini ve sofranı açık tut" öngörüsünden hareketle, Kısaslıların mütevazı katkılarıyla her yıl düzenlenen hayrat sofrasında, Şanlıurfalı, Kısaslı, Sırrınlı, Akpınarlı ve diğer tüm misafirlere gönüller ve sofralar açılıyor.

ŞANLIURFA HALK İNANÇLARINDA KUTSAL VE ŞİFALI SULAR

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Gap Bölgesi El Sanatları
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
sabriharran@hotmail.com

Giriş

Bir inanişaya göre hayat; toprak, hava, ateş ve su ile mümkündür. Evrende her şeyin bu dört elementten oluştuğu söylenir. İnsan için gerekli bu dört elementten ateş ve su iki zıt öge olup çoğu zaman karşı karşıya gelmiştir. Ateşin yıkıcı ve tahrip edici yanı sıra, yakıcı olduğu için azap verici rolü de olmuştur.

Mitoloji ve halk kültüründe ateş yoksulluğu ve gazabı, su ise hayatı ve bereketi simgeler. Su, bilgeliğin simgesi olarak da görülmüştür.

Hayatı sembolize eden su, canlılara can veren ve ateşi söndüren elementtir. Hayat veren su, her zaman ateşi bastırmıştır.

Anadolu toplumunda su ile ilgili inançlar, insanların hayatlarına damgasını vurmuştur. Halk, bu inanç öğeleri etrafında müşterek duygular ve düşünceler paylaşmaktadır. Bu halk inançları kültürel miras olarak günümüze kadar ulaşmış ve sosyal hayata her zaman bir takım yansımaları olmuştur.

Bu çalışmada Şanlıurfa'da su ile ilgili halk inançları inceleme konusu yapılmıştır.

Şanlıurfa İnsanlık tarihinin başlangıcı kabul edilen topraklarda yer almaktadır. Şanlıurfa il merkezine 18 km uzaklıktaki Örencik köyü yakınlarındaki Göbeklitepe'de ortaya çıkarılan tapınak kalıntılarının günümüzden 12.000 yıl öncesine ait olduğu belirlenmiştir.

Birçok dini kitapta Şanlıurfa'nın batı sınırlarını oluşturan Fırat'tan "Cennet Bahçesinin Suyu" gibi kutsallık atfederek bahseden ibareler yer alır. Su ile gelen kültürle "Ulu Nehir Fırat"ın her iki yakasında tarih boyunca önemli merkezler oluşmuştur.

Şanlıurfa'nın Tarihteki İsimleri

"Edessa" ismini, Büyük İskender'in komutanlarından birinin İskender'in ölümü üzerine onun anısına verdiği bilinmektedir. M.Ö. 304 yılında Seleukosların verdiği Edessa ismi, "suları bol" anlamındadır. Edessa ismi 2034 yıl kullanılmıştır.

"Kalireu" ismi ise "kutsal sulu coşkun ırmaklar şehri" anlamındadır.

Şehre bazı dönemlerde; Ermenilerin "Orhai" (suyu bol), Süryanilerin "Urhay", Arapların "El Ruha", Türklerin ise "Urfa" dediği bilinmektedir.

Efsanevi Şehir Urfa

Efsaneler, buldukları coğrafyanın ve şehirlerin tarihlerinden, kutsal mekânlarından, kültüründen, inancından, medeniyetinden ilham almışlardır...

Efsaneler, sırrı çözülmemiş tarihi olayların ve doğanın halk tarafından yorumlanmasıyla ortaya çıkan mahsuller olup gerçekliği belli değildir. Ama halk, geçmişten günümüze anlatıla gelen efsanelerdeki birçok şeye hakikat gibi inanmaktadır.

Efsaneler konusunda Prof. Dr. Saim Sakaoğlu şunları söylemektedir: "Efsanelerin en mühim vasfı olan inandırabilme, ikna edebilme hususiyeti, bizleri hudutları çizili bir dünyada yaşamaya zorlar. Zaten efsanelerde yer alan hadiselerle inanmayan, inanmak istemeyen kimseler için, bu tür anlatımlar hiçbir şey ifade etmezler. Masallarla efsaneler arasında görülen en mühim fark da budur. Masal dinleyicisi onun hakikatte cereyan etmediğini bilir, ona göre dinler. Ama efsaneler için böyle bir şey söz konusu değildir. Onun

dinleyicileri, içindeki hadiselerin mutlaka cereyan ettiğini kabul ederler.”

Şanlıurfa'da; toprak, su, ateş, rüzgâr gibi birçok unsur efsaneleşerek şehir mistik ve efsanevi bir kimliğe bürünmüştür. Din ile efsane iç içe girmiştir.

Çoğu kere geçmiş uygarlıkların izlerine, halkın hayalinde oluşup yaygınlaşan olağanüstü hikâyelerin yer aldığı efsanelerde rastlamaktayız. Her tarihi şehirdeki gibi Urfa'daki efsaneler de adeta yaşanan toprağa ruh vermektedir. Bu efsaneler halk arasında, yüzyıllardır tarih bilgisi gibi anlatıla gelmiştir. Bu arada, Urfa'da yaşadığına inanılan peygamberlerin hayatlarından bazı kesitler de efsanelere konu olmuştur.

Balıklıgöl

Suları Bol Şehir Urfa

Şanlıurfa'da, Kutsal Balıklıgöl ve şifalı su kaynağı dörtbin yıldır tükenmeyen Hz. İbrahim mağarası, Eyyüp Peygamber'in şifalı suyuyla sağlığına kavuştuğu kuyu, şehrin içinden geçen efsanevi Karakoyun ve Cavsak dereleri, Açıksu, Direkli, Devteşti ve Bamyasuyu kaynak suları, Şehrin içindeki binlerce evde yer alan kuyular ile şehrin etrafındaki dağlarda yer alan binlerce su sarnıcı bu şehrin gerçekten sularının bol olduğunu gösteriyor. Bu kaynaklar Şanlıurfa'nın tilsiminin su olduğunu göstermeye yetiyor.

Suyun bu kadar bol olduğu şehir, aynı zamanda birçok yolun da kavşağında bulunduğundan önemli medeniyetler doğup gelişmiş ve zengin bir kültür oluşmuştur.

Şanlıurfa'da yaşadığına inanılan Hz. Eyyüp, Hz. Musa, Hz. Yakup, Hz. İbrahim "su" ile anılan peygamberlerdir.

Urfa Surları ve Karakoyun Deresi
Yağlı Boya Tablo: M. Nihat Kürkçüoğlu

Peygamberler Şehri Urfa

Efsanelere göre, Âdem ile Havva'nın yeryüzüne ayak bastıkları ilk toprak Harran Ovası'dır. İlk çift burada sürülmüş, buğday ilk kez burada üretilmiştir. İbrahim Peygamber Urfa'da doğmuş, Nemrut'la mücadele etmiş, putları kırmış ve Nemrut'un gazabıyla ateşe atılmıştır. Tanrı'nın, sabır ve tevekkülünü denemek için çile çektiği Eyyup Peygamber, hastalığına burada bir mağarada sabır göstermiş ve şifalı su ile sağlığına kavuşmuş, vefat edince bu topraklara gömülmüştür. Hz. İsa'nın Kutsal Mendili burada muhafaza edilmiş, Hz. Davud burada yaşamış, Hz. Şuayp Şanlıurfa yakınındaki Şuayp Şehri'ni kurmuştur. Hz. Musa ise, Soğmatar Şehri'nde yaşamıştır. Bu öykü ve efsanelerden dolayı Şanlıurfa'ya "Peygamberler Şehri" denmektedir.

Tılsımlı Şehirler

Tarihi şehirlerin birer tilsiminin olduğuna inanılır. Bu tilsim genellikle rüzgâr, ateş veya su'dan oluşur.

Bağdat kurulurken tilsiminin ateş üzerine yapıldığı söylenir. Bu yüzden Bağdat'ın imtihanı hep ateşle olmuştur... Bağdat, Moğol saldırısıyla yakılıp yıkılmış, yıllar sonra I. Körfez savaşıyla günlerce petrolün karıştığı deniz suyu dahi yanmıştır... Amerika'nın işgaliye üçüncü bir büyük yangın daha yaşamış şehir. Amerika karşısında kaybeden şehir, petrol kuyularını yakarak intihar etmek istemiştir adeta. (Kurtoğlu, 2010: 121)

Tarihe baktığımızda eski şehirler sulak ve kutsal mekânlar etrafında kurulmuş ve kutsal efsanelerle bütünleşmiştir. Yolların ve nehirlerin geçtiği yerler uygarlık merkezleri olmuştur. Fırat ve Nil kenarında kurulmuş şehirler efsunlu, tılsımlı, gizemli ve efsanevi kimliğe bürünmüştür.

Hz. İbrahim'in Doğduğu, Yaşadığı ve Ateşe Atıldığı Mekanlar

Su İle Tılsımlı Şehir Urfa Ve Kutsal Suları

Tarihte peygamberlerin mesajları yaydığı şehirlere bakıldığında, Peygamberler şehir kurarken veya şehirleri yeniden inşa ederken, karşı güçler yakıp yıkmışlardır... Urfa'nın kadim efsanesi İbrahim-Nemrut mücadelesi de bir yangın üzerine inşa edilmiştir... İbrahim'in ilahi mesajı sanki Urfa'nın yangınla olan tilsimini ters yüz etmiştir. Şehir, bu yüzden, ateşle kurguladığı efsanesini su ile bastırmış ve o gün bu gündür su ile tilsimlanmış, kutsanmıştır. (Kurtoğlu, 2010: 122)

Şanlıurfa'nın kuruluş ve biçimlenişinin de kutsallıkla başladığını görüyoruz. Hz. İbrahim'in doğduğuna inanılan mağarada kutsallık başlamış ve bu mağaradaki şifalı su kaynağı ile kutsallık sürmektedir. Tarih boyunca şehir,

tılsımını ve gizemini diğer kutsal mekânlarla tamamlamıştır.

Şanlıurfa'da doğan erkek çocukların beşte birine İbrahim veya Halil isminin verilmesi, Hz. İbrahim efsanesinde yer alan meşhur çiğköftenin hikâyesi, güzel sesli insanların çokluğu, Hz. İbrahim'den gelen misafirperverlik ve cömert insanların menşesinde bu kutsallık ve efsanenin izleri yer almaktadır.

Şanlıurfa'nın kutsallığı sadece Hz. İbrahim ile kalmamıştır. Hz. İsa, Edessa (Urfa) Kralı Abgar'a gönderdiği mektupta Urfa'yı kutsadığını belirtmiştir.

Eski Urfa'yı biçimlendiren kutsal mekânlardan; şifalı suyun bulunduğu ve Hz. İbrahim'in doğup büyüdüğü mağara, Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü yerde oluşan Halil ür Rahman Gölü (Balıklıgöl), Kral Nemrud'un kızının ismini alan Aynzeliha Gölü şehrin mistik ve manevi ruhunu oluşturur.

Gerçekten de Urfa efsanelerinin genelinde ateş ve su unsuru büyük bir yer tutar. Bu Judah Benzion Segal'in de üzerinde durduğu gibi, bu bölgede şifa verici su kültürünün olmasıdır. Bugün bile kutsal su, şifalı su, kutsal balık, kutsal mağara, kutsal mendil ve kutsal mektup gibi efsanelerin varlığını sürdürmesinin altında Hıristiyanlığın vaftizi, İslamiyetin "suda hayat vardır" inancı yatmaktadır. Ürdün nehrinde yıkanan (vaftiz edilen) Hz.İsa'nın yerini Urfa'da Eyyub Peygamber almaktadır. Sabır mağarasında imtihan edilip sabır kuyusunda şifa bulan Eyyub'un yolu su ile buluşur. Hz. Musa; Şuayb Şehri'nde kuyu başında, Hz. Yakup; Harran'da kuyu başında, Hz. İbrahim; ateşe düşerken Aynzeliha Gölü'nde aşkı bulur. Aşk ve su yan yanadır Urfa efsanelerinde. Ateş ve su da öyle! Tıpkı İbrahim ile Nemrud'un mücadelesinde ortaya çıkan Balıklıgöl ile Aynzeliha Gölü gibi... (Kurtoğlu, 2008: 14)

Harran

Âdem İle Havva'nın Harran Ovası'na Geliş Efsanesi

Buğday'ın, Gül'ün Ve Nar'ın Kutsallığı

Efsaneye göre Âdem'le Havva'nın Cennet'ten çıkıp geldikleri yerdir Harran Ovası. Âdem'le Havva bir cennet köşesi gibi renk renk çiçeklerin yer aldığı ovanın bu güzelliğine inanamaz. Bunca güzelliğin arasında ilk dikkatlerini çeken, bir tek ağacın olmayışıdır. Âdem, Cennet'ten gelirken bir nar bir de gül dalı getirmiştir yanında... Ovanın ortasına dike ikisini de... Hemen büyüveren nar, al çiçekler açar, gül ise beyaz...

Bir süre sonra karınları acıkır. Havva avucunu açar, içinde Cennet'ten getirdiği bir buğday tanesi vardır. Umutla koyulurlar işe... Âdem, gül ağacından bir saban yapar.

Sabana da kendini koşar. Ancak öylesi yorucu bir iştir ki dermanı kalmaz. O anda bir öküz belirir yanlarında... "Beni koşun" der gibi boynunu uzatır.

İşte, inanişâ göre insanın ilk ayak bastığı, sabanın ilk kullanıldığı, öküzün ilk kez çifte koşulduğu yerdir Harran Ovası... Bu yörede buğday'ın, gül'ün ve nar'ın kutsallığı da cennet'ten gelmiş olmalarındandır...

Başka bir efsaneye göre de, Harran Medreseleri yapılırken temel harcına gül suyu katıldığı ve yağmur yağdığıında buraların gül kokularıyla dolduğuna inanılır.

Fırat Nehri

Cennetin Nehri Fırat

Şanlıurfa'nın batı sınırını oluşturan, bolluk ve bereket sembolü Fırat Nehri, Doğu Anadolu'nun bütün sularını Karasu ve Murat ırmaklarıyla toplayarak Keban'ın kuzeyinde birleşmesiyle Urfa Ovaları ve Mezopotamya'dan sonra Basra Körfezi'nde okyanusa dökülür. Fırat'ın Urfa sınırları içerisindeki uzunluğu 270 km dir.

Birçok dini kitapta Fırat'tan "Cennet Bahçesinin Suyu" gibi kutsallık atfederek bahseden ibareler yer alır. Özellikle Tevrat'ta Fırat anlatılır. "Bereketli Hilal" diye adlandırılan bölgenin yarısını Fırat Havzası oluşturur. Bu özelliklerden dolayı "Ulu Nehir Fırat"ın her iki yakasında tarih boyunca önemli merkezler oluşmuştur. Yerleşik uygarlıklar açısından Fırat sahilinde oluşturulan odak noktaları ve geçitler, Anadolu'ya sahip olma açısından hep önemli olmuştur. Çünkü Anadolu; ticaret, doğal zenginlik, askeri üstünlük ve güvenlik açısından dolayı tarihte muhakkak elde edilmesi ve sahip olunması gereken topraklardı. Tarih boyunca Batı uygarlıkları bakımından da Fırat Nehri Doğu'da güvenli bir sınır olmuştur. (Kürkçüoğlu, 2012: 33)

Ünlü "Hammurabi Kanunları"nda Fırat'a adalet dağıtma görevi de verilmiştir. Nehir, Hammurabi Kanunları'nda şöyle anlatıldı:

Atatürk Barajı Fotoğraf: Mahmut Ormancioğlu

“Eğer bir adam, bir adam hakkında büyüçülük yaptığını iddia ederse ve onu ispat edemezse, üzerine büyüçülük iftirası atılan adam nehre girecek. Eğer nehir onu çekerse, iftira eden onun evini alacak. Eğer o adamı nehir temiz çıkarırsa ve selamete çıkarsa ona iftira eden adam öldürülecektir. Nehrin selamete çıkardığı, iftiracının malına mülküne sahip olacaktır.” (Seroğlu, 1994: 17)

Köyleri Kentleri Aydınlatan Kutsal Nehir Fırat

Tarihin derinliklerinden akan ve yüzlerce uygarlığa hayat veren görkemli bir nehirdir Fırat. Üzerinde inşa edilen hidroelektrik santralleriyle, günümüzde Türkiye'nin köylerini kentlerini aydınlatmaktadır...

Kıyısındaki medeniyetler, sulu tarımı Fırat ile keşfettiler. Fırat, suya hasret ovaları suladı ve geçtiği coğrafyaya bereket getirdi.

Binlerce yıldan beri akan bu nehir, her devirde bölge insanları için kutsal sayıldı.

Evliya çelebi, Arz-ı Mukaddes içinde akan iki büyük nehirden birinin Fırat, diğerinin ise Asi Nehri olduğunu söyler.

Fırat, erkek çocuklara isim olmuştur yörede. Platonik sevdaların türküleri, gazelleri ve ağıtları Fırat'ın derin vadilerinde yankılanmıştır.

“Şu Fırat'ın suyu akar serindir. / Yârimi götürmüş kanlı zalimdir...”

Nil Nehri ile birlikte yeryüzünde yalnızca Birecik sahilinde bulunan kelaynak kuşları ise Fırat'ın en önemli kadim misafirleridir.

Fırat Nehri İle İlgili Rivayetler

Peygamber Efendimiz, bir hadislerinde: “Yakında Fırat Nehri'nin suyu çekilecek ve altından bir hazine çıkacaktır. Yanında bulunan kimseler bir şey almasın” buyurmuşlardır. Bir başka rivayette ise, “Fırat Nehri'nin suyu altından bir dağ üzerine çekilecek” demiştir. Büyük Muhaddis Müslim ise “Fırat altından bir dağ çekilmeyinceye kadar kıyamet kopmayacaktır. İnsanlar o altınlar için bir birini öldürecekler. İnsanların yüzde doksan dokuzu öldürülecek ve her biri 'kurtulan benim' diye zannedecek” diye yazmaktadır. Bir başka rivayette ise “Fırat, Dicle ve Nil Cennet'ten kaynaklı nehirlerdir” diye yazmaktadır. (Kurtoğlu, 2004: 65)

Halk arasındaki görüşlerden biri, GAP'ın getirdiği zenginlikten dolayı çıkacak olan savaşlar. Diğer ise, Fırat Nehri'nin bir gün kuruyacağı ve susuzluk nedeniyle ölümle karşı karşıya kalacak insanların bölgede kanlı savaşa tutuşacaklarıdır.

Bu hadislere İslam âlimleri değişik yorumlar getirmektedirler. Bazıları bu hadisteki hadiseyi gerçekten bir kıyamet alameti olarak görürken, bazıları da bunu Peygamberin bir zenginlik işareti olarak sunduğuna dikkat çekmektedirler. Hatta bu hadislerin ışığında “GAP”ı, Peygamber'in 1400 yıl önce müjdelediğini söyleyenler bulunmaktadır. (Kurtoğlu, 2004: 65)

Ünlü Karababa Menkıbesinde ise şöyle bir söylence yer almaktadır: “Şarkın bu muhinde yeni bir dağ doğacak, bu dağın ortasından bir altın fışkıracaktır. Buna el değmeyin, çünkü yakar. Ama unutmaysınız, dağ bu mıntıkaya ve Harran'a bereket saçacaktır...”

Fırat'ın suları 9 Kasım 1994 günü Harran Ovası'na kavuşunca adeta düğün bayramı yapılmıştı. İnsanlık Harran

Ovasında 60 km uzaklıkta akan kutsal bir nehrin sularıyla hayat bulmuştu.

▲ Hz. İbrahim'in Ateşe Atılışı Tablosu / Tablo: M.Nihat Kürçüoğlu

Hz. İbrahim Efsanesi ve Mucizevî Su

Hz. İbrahim kıssası, insanlığın önemli olaylarından biridir.

“Hz. İbrahim”, “Halil-ür Rahman ve Aynzeliha Gölü” Efsânesi Şöyledir:

Urfa bölgesinde yaşayan Nemrut, zulmü ile çevresine korku ve dehşet saçan bir hükümdardır. Bir gece gördüğü rüyayı kâhinlerine yorumlatır. Kâhinler, doğacak çocuklardan birinin kendisini öldüreceğini krallığına ve dinine son vereceğini söyleyince, Nemrut o yıl doğacak bütün çocukların öldürülmesini emreder. Nemrut'un askerleri emri uygulamaya başlar. İbrahim Peygamber'in annesi Nona, Nemrut'un şerrinden kaçarak Damlacık Dağı eteklerinde bir mağaraya gizlenir ve çocuğunu burada doğurur. Kimse şüphelenmesin diye çocuğunu burada bırakıp evine döner. Rivayete göre çocuğu bir dişi ceylan emzirir ve kısa sürede büyür. Susuzluğunu da burada “kaynayan su” ile giderir. Aradan zaman geçer, askerler İbrahim'i mağarada bulup Nemrut'un huzuruna getirirler. Nemrut şüphelenmez ve İbrahim'i yanına alıp büyütür.

İbrahim, Nemrut'un zulmünü, haksızlığını ve putlara tapışını, halkın da putlara tapmaya zorlandığını görür. Bir gün dayanamayıp, insanların kendi elleriyle yaptıkları bu putların tanrı olamayacağını halka anlatmaya başlar. Halk bu görüşe korkudan katılmaz.

Bir gün herkesin törene gittiği bir zamanda İbrahim sarayın putlar bölümüne girerek bir balta ile bütün putları parçalar ve baltayı da en büyük putun üstüne bırakır. Törenden dönenler endişeye kapılıp Nemrut'a haber verirler. Görevliler Hz. İbrahim'in bunu yapabileceğini öne sürerler. Hz. İbrahim yargılanır, kendisine sorular sorulur ve cevabı: "Görüyorsunuz ya işte balta büyük putun ellerinde, her halde bu işi o yapmıştır" der. Nemrut, "Bir taş parçası baltayı eline alıp bu işi nasıl yapar?" diyerek öfkelenir. Hz. İbrahim "İşte benim anlatmak istediğim de budur. Siz kendi ellerinizle

yaptığınız bu taş parçalarından medet umuyor, sizi kötülüklerden korumasını bekliyorsunuz. Tanrı diye ona tapıyor, adak adıyor, başınız daralınca ona koşuyorsunuz. Bu gerçekten tanrı ise neden böyle bir işi yapamaz" der. Buna çok kızan Nemrut, İbrahim'in ateşe atılarak cezalandırılmasını emreder.

Her taraftan toplanan odunlar, bugünkü Halil-ür Rahman Gölü'nün bulunduğu yere yığılır, büyük bir ateş yakılır ve bugünkü Şanlıurfa Kalesi'nin bulunduğu tepenin üzerinden İbrahim Aleyhisselam mancınıklarla ateşe fırlatılır. Nemrut'un kızı Zeliha, yalvarmasına rağmen babasının yüreği yumuşamaz. İbrahim Aleyhisselam ateşe düşerken, Allah tarafından ateşe: "Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selamet ol" (Enbiya Suresi Ayet: 69) emri verilir. Hz. İbrahim salimen bir gül bahçesinin içersine düşer. Böylece bir mucize gerçekleşmiş olur.

Rivayete göre ateş suya ve göle dönüşür. "Bu su, ateşi bastırın sudur..." Yakılan odunlar ise balık olur. Bu göle daha sonra "Halil-ür Rahman Gölü" adı verilir.

Gölün kenarında yer alan Halil-ür Rahman Camii eyvanındaki mağarada kaynayan su da kutsal ve şifalı kabul edilmektedir.

Kentin dini karakterinin simgesi olan bu göller ve içindeki balıklar halkın inanisına göre kutsal sayılmaktadır. Bu balıklara dokunanların felakete uğrayacaklarına inanılır.

Hz. İbrahim'in doğduğu mağara ve su kaynağı, halk tarafından kutsal sayılmakta ve günümüzde şifa niyetiyle içilmektedir.

Yusuf Tutan Kuşu ve Ateşe Biraktığı Su

Hz. İbrahim ateşe atılırken Yusuf Tutan Kuşu (Kumru) ağzında birkaç damla su ile gelir ve ateşin üzerine bırakır. Bunu gören Hz. İbrahim dayanamaz kuşa sorar: "Bu birkaç damla suyun ne faydası olur ki böyle bir ateşi söndürmede" Yusuf Tutan kuşu, "Maksat dostluğumuz ve tarafımız belli olsun" der...

Hz İbrahim'in Doğduğu Mağara

Mevlid-i Halil Mağarası Suyu

İbrahim Peygamber'in doğduğu bu mağarada 7 yaşına kadar bu su ile beslendiğine inanılır.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde bu suyun birçok derde şifa olduğunu söylemekte ve çeşitli özelliklerini şöyle sıralamaktadır: "Saf suyundan içenler Tanrı'nın emriyle çarpıntı illetinden kurtulur. Bunun için Urfa halkında çarpıntı olmayıp sağlam olurlar."

Halen halk arasında bu mağara ziyaret edilmekte ve bu su şifa niyetine içilmektedir.

Halil-ür Rahman Gölü ve Kale

Halil-ür Rahman Gölü (Balıklıgöl)

Rivayete göre, İbrahim Peygamber'in Nemrut tarafından ateşe atıldığında düştüğü yerde mucize eseri oluşmuş bir göldür. Doğu-batı yönünde 150 m. uzunluğunda, 20 m. genişliğindedir.

Gölün kuzey kenarında 1736 tarihli Rıdvaniye Camii ve Medresesi uzamaktadır. Güney kenarının batı kesiminde Halil-ür Rahman Camii, Halil-ür Rahman Haziresi ve Şazeli Şeyhi Ali Dede'nin türbesi yer almaktadır. Gölün batı ucunda, önü revaklı Halil-ür Rahman Medresesi odaları yer almaktadır.

İlk çağlardan beri bütün semavi dinler tarafından kutsal olarak kabul edilen bu göldeki balıklar da kutsal kabul edilip yenilmemektedir.

XVII. y.y.'ın ikinci yarısında yaşamış olan Urfalı Divan Şairi Nabi, Hac yolculuğunu anlatan "Tuhfet'ül Haremeyn" adlı eserinde, "...Bu havuz, kenarında duran bir kimsenin kolay tanınmayacağı bir uzunluktadır. O tatlı suyun derinliği üç mızraktan fazladır. Yine tam saf ve berraklığından dolayı suyun dibinde bulunan kumlar parmakla sayılacak kadar görülebilmektedir. Ölçülü yapılmış olan havuzun içinde gümüş renkli, suyun üzerinde koyu renkli ve hoş görünen balıklar vardır. Bu balıklar su üzerinde görünen vücutlarından utanmayıp, havuz kenarından geçen ziyaretçilerin ayaklarına yüzünü birden ekmek kapmak için koşarlar." (Karakas, 1989: 27), (Uluçam, 1997: 333)

Halil-ür Rahman Gölü'nün (Balıklıgöl) suyu, şehir merkezinde cami, han, su değirmeni gibi yerlerden geçerek buralara da hayat verip Urfa'nın doğusundaki bahçelere ulaşmaktadır.

Halil-ür Rahman Gölü

Aynzeliha Gölü

Aynzeliha Gölü

Aynzeliha Gölü, doğu-batı yönünde 51 m. uzunluğunda, 27 m. genişliğinde olup Halil-ür Rahman Gölü'nün güneyinde yer almaktadır.

Rivayete göre, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması sırasında O'na inanan Nemrut'un kızı Zeliha da kendini İbrahim'in peşinden ateşe atmış ve düştüğü yerde Ayn-ı Zeliha Gölü (Zeliha'nın Gözü) mucize eseri olarak oluşmuştur. Bu göl de ziyaret edilmektedir. Ayrıca Urfa'da doğan birçok kız çocuğuna Anzilha ve Zeliha ismi verilmektedir.

Ayn-ı Zeliha Gölü'nün çevresi 1925 yılında Vali Fuat Bey zamanında "Cumhuriyet Parkı" olarak düzenlenmiş ve gölün kuzey-doğu ve kuzey-batı uçlarından başlayan yarım daire biçiminde su kanalını açtırmıştır.

Hz. İbrahim'in Bir Su Kaynağında Evliliği

Hz. İbrahim birinci evliliğini Sara Hatun ile Akçakale ilçesi yakınlarındaki su kaynağında yapmış ve bu evlilikten İshak adında bir oğlu olmuştur. Bu nedenle günümüzde bu su kaynağına "Düğün Gözü-Düğün Pınarı" anlamına gelen Ayn el-Arus denilmektedir. Ve kutsal bir göl olarak kabul edilmektedir.

Halil-ür Rahman Gölü Kenarında Ağ Balık'ın Bulunduğu Yer

Ağ Balık Suyu Efsanesi

Ağ Balık suyu, Balıklıgöl'ün güney-batı kenarında, Halil-ür Rahman camii bitişiğindeki İbrahim Peygamber'in Nemrut tarafından ateşe atıldığında düştüğü yer olarak inanılan mağara içerisindedir. İnsanlar dileklerini bir kâğıda yazıp bu suya atar, suda yaşayan ağ (beyaz) bir balığın bu kâğıdı kapıp gitmesiyle o dileklerinin yerine geleceğine inanırlardı.

Urfa Kalesi

IV. Murat'ın Bağdat Seferine giderken uğradığı Urfa'da Ağ Balık'ı ziyaret ettiği ve bu balığın solungaçlarına altın bir küpe taktığı söylenilmektedir. Ağ Balık günümüzde görülmemektedir.

Urfa Kalesi Ve Su Hazinesi Efsanesi

Bir başka efsaneye göre, İbrahim Peygamber'in ateşe fırlatıldığı tepeye III. yüzyılda yapılan kale sütunların (mancınıklar), birinin altına bitmeyen altın, diğerinin altına ise bitmeyen su hazinesi yerleştirilmiştir. Biri yıkılırsa Urfa suya, diğeri yıkılırsa altına boğulacaktır. Halk arasında yaygın söylence, bu sütunlara yıkmak için kimsenin el vurmaması, yıkıldığı takdirde büyük felaket olacağıdır.

Kutsal Mendil ve Kral Abgar Tablosu

Hz. İsa'nın Mendili Ve Mendilin Düştüğü Kutsal Kuyu

Abgar Efsânesi'ne göre Edessa kralı V. Abgar Ukkama ilk Hıristiyan kraldır. Hz. İsa'nın tebliğinden hemen sonra Hıristiyanlığı kabul etmiş ve kendi halkına da benimsetmiştir. Bu konu ile ilgili efsane şöyledir:

M.Ö. 132-M.S. 244 yılları arasında Urfa'da hüküm süren Osroene Krallığı döneminde, Kral V. Abgar Ukkama M.S. 13-50 yılları arasındaki ikinci saltanatı sırasında, cüzzam hastalığına yakalanır ve bundan dolayı oldukça izdirap çeker. Kral V. Abgar Ukkama, Hz. İsa'nın hastaları iyileştirdiğini duyar, ancak çok hasta olduğundan dolayı Kudüs'e gidemez. V. Abgar Ukkama; Hannan adındaki bir elçisini,

Kutsal Mendilin Tasviri ve Kutsal Mendilin Atıldığı Kuyu

Hz. İsa'ya inandığını ve yeni dinini öğrenmek istediğini belirten bir mektupla birlikte, O'nu davet etmek üzere Hz. İsa'ya gönderir. Bu elçi aynı zamanda becerikli bir ressamdır. Hannan, Hz. İsa'ya götürdüğü mektubu sunduktan sonra yüzünün resmini yapmayı dener, ancak başarılı olamaz. Bunu gören Hz. İsa, yüzünü yıkar ve kendisine uzatılan bir mendille yüzünü silip Hannan'a verir. Hz. İsa'nın yüzünün aynısı mucizevi bir şekilde bu mendile çıkmıştır. Hannan bir mektupla birlikte mendili de alarak Edessa'ya döner.

Mektubun Yunanca metni Urfa'nın Kırkmağara mevkiindeki bir mağaranın içinde taşla işlenmiştir. Son yıllarda gecekondular altında kalarak kaybolan bu mağaradaki yazıtın transkripsiyonu 1914 yılında Maxvon Oppenheim tarafından yayınlanmıştır.

Hz. İsa, Edessa kralı V.Abgar Ukkama'ya gönderdiği mektupta şöyle demiştir:

"Ne mutlu sana Abgar ve Edessa adındaki kentine! Ne mutlu, beni görmeden bana inanmış olan sana! Çünkü sana devamlı sağlık bahşedilecektir. Senin yanına gelmem hususunda bana yazdıklarına gelince, bilesin ki, görevlendirilmiş olduğum her şeyi burada tamamlamak ve bu işi bitirdikten sonra beni göndermiş olana, Baba'ya dönmem gereklidir. Sana ızdıraplarını (hastalıklarını) iyileştirmek, sana ve seninle beraber olanlara ebedi yaşam ve barış bahşetmek, ayrıca senin kentine dünyanın sonuna kadar düşmanlar tarafından boyun eğdirilmemeyi sağlamak üzere havarilerimden birisini, Thomas da denilen Adday'ı göndereceğim. Amin. Efendimiz İsa'nın mektubu."

Urfa'nın Hz. İsa tarafından kutsanmış olması, Hıristiyanlığı dünyada ilk kabul eden krallığın Urfa olması, bu ilin Hıristiyanlar tarafından "Kutsanmış Şehir" (The Blessed city) adıyla tanınmasına sebep olmuştur. (Kürkçüoğlu ve Güler, 2010: 83)

Ulu Cami ve Şehrin Güneyi

Edessa Kralı V. Abgar, Hz. İsa'nın yüzü görünen kutsal mendili (Hagion Mandyllion) yüzüne sürerek sağlığına kavuşmuş ve daha sonra bu mendili bir tahtaya gerdirerek, kentin giriş kapısında bir niş içine koydurmuştur.

Bu kutsal mendil, yüzyıllarca Hıristiyan sanatında konu olmuş binlerce ikona üzerine işlenmiştir. Ortaçağ'ın Bizans-İslâm ilişkilerinde bu mendil önemli ve büyük bir rol oynamıştır. Ayrıca bu mektubun nüshaları çoğaltılarak muska şeklinde Urfa'ya gelen ziyaretçilere verilmiştir.

Hz. İsa'nın Portresinin Bulunduğu Kutsal Mendilin Atıldığı Kuyu

Hz. İsa'nın mucizevi portresinin bulunduğu kutsal mendili Urfa'daki bir manastırdan çalan kişi bu mendili Urfa'da bir kuyu'ya atar. Rivayete göre mendilin atıldığı kuyu bugünkü Ulu Caminin yerinde bulunan bir kilisenin kuyusudur. Bu kuyu günümüzde, Ulu Cami'nin orta kapıdan iç mekânına girişin hemen solunda yer almaktadır. Bu kuyu Hıristiyanlarca kutsal sayılmaktadır. Hıristiyanlık döneminde mendilin düşürüldüğü günün her yıldönümünde, geceden oraya gidilir, adaklar adanır, törenler yapılır. Bu yıldönümü, inanışa göre Paskalya Yortusu'nun 20. günüdür. (Başka bir söylenceye göre hırsız mendili Eyyüp Peygamber Kuyusu'na atmıştır).

Kutsal sayılan mendil, uzun süre Urfa'da saklanır. İslam dini yöreye egemen olunca, kutsal mendil Müslümanların eline geçer.

Kutsal Mendilin Bizanslıların Eline Geçmesi

944 yılında Bizanslılar Urfa'yı kuşatır. Yapılan bir savaşta, Müslümanların bir kısmı esir düşer. Bizanslılar esirlerin geri verilmesi için, üzerinde Hz. İsa'nın portresi gözüken kutsal mendilin kendilerine teslim edilmesini şart koşarlar. Anlaşma sonunda, gelecekte kente saldırılmaması karşılığında kutsal mendil Bizanslılara verilir ve esirler de geri alınır. Bu kutsal mendil böylece törenle Bizans'a (İstanbul'a) götürülür. (Kürkçüoğlu ve Güler, 2010: 83)

Söz konusu "kutsal mendil" in, İtalya'da bir müzede olduğu biliniyor.

Eyyüp Peygamber Mağarası Girişi ve Kuyusu

Urfa Merkez Eyyüp Peygamber Kuyusu

Urfa'da yaşadığı kabul edilen peygamberlerden biri de Eyyüp Peygamber'dir. Eyyüp Peygamber oldukça zengin olup oğulları, kızları, hizmetçileri ile geniş arazileri varmış.

Sürüler halinde deve, inek, koyun, at, eşek ve koyunlara sahipmiş. Bolluk içinde yaşayan Eyyüp Peygamberi, Cenabı Allah sabırla imtihan etmek için rivayete göre kendisine bir çeşit cilt hastalığı vermiş. Bu hastalık yüzünden Eyyüp Peygamber yerinden kalkamaz olmuş sağlığıyla birlikte bütün malını mülkünü kaybetmiş, çocukları ölmüş. Eyyüp Peygamber bütün felakete sabretmiş, Allah'a inancıyla bir mağarada çilesini sabırla çekmiş, bunun bir imtihan olduğunu bilmiş, Allah'a şükür ve duada bulunmuştur.

Hz. Eyyub, ağır hastalığına sabır ve şükür gösterince, gelen vahiyyle ayağını yere vurur ve yerden su fışkırır. Bu su ile yıkanarak ve içerek bütün yaralarından ve dertlerinden kurtulur, Cenabı Allah onu mükâfatlandırarak eski günlerindeki sağlık ve zenginliğine yeniden kavuşur.

Suyu şifalı bu kuyu, Şanlıurfa'nın Eyyubiye Mahallesi'nde ziyaret edilmekte ve şifa niyetiyle suyu içilmektedir.

Eyyub Peygamber Camii avlusunda ve Eyyüp Peygamber'in hastalık çektiğine inanılan mağaranın doğusunda yer alan bu kuyudaki suyun, Kur'an-ı Kerim'in "Kendisine ayağını yere vur dedik. İşte hem yıkanacak, hem içecek serin bir su. Yıkan ve iç, yorgunluğun ve hastalığın geçsin" mealindeki ayetinde geçen su olduğuna ve Eyyub Peygamber'in bununla yıkanarak vücudundaki yaralardan kurtulduğuna inanılmaktadır.

Kayadan oyma kuyunun iki yanındaki çukruk taşları blok kesme taşlardan yapılmış olup günümüze kadar ulaşmıştır.

M.S.460 yılında Piskopos Nona, bu kuyunun suyunun cüzam, fil ve gut hastalıklarını iyileştirdiğini keşfedince buraya bir hastane ve hamam yaptırılmıştır. Yakındaki cüzam hastaları bu hamamda yıkanarak tedavi edilmeye başlanmıştır. (Segal, 1970: 148). Yine Bizans döneminde buraya inşa edilen şifacı Aziz Cosmas ve Aziz Damian manastırlarında kuyunun şifalı suyu ile hastalar tedavi edilmişlerdir.

1145 yılında Urfa'yı Haçlılar'dan alan İslam Hükümdarı İmadeddin Zengi, Eyyub Peygamber Kuyusu'nun şifalı suyu ile yıkanarak romatizma hastalığından kurtulmuştur. İmadeddin Zengi bu bölgede büyük bir hayır evi yapılması için emir vermiş ve çevredeki tarlaları bu hayır evine vakfetmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Zengi'nin ölümü üzerine bu proje gerçekleştirilememiştir.

Hz. İsa'nın mucizevî portresinin yer aldığı mendili Urfa'da muhafaza edildiği yerden çalan bir hırsızın, mendili Eyyüp Peygamber Kuyusu'na attığına inanılmaktadır. 1145 yılında Urfa Süryani Kilisesi'nin reisi Basil Bar Şumana bu konu ile ilgili olarak İmadeddin Zengi'ye şunları anlatmıştır: "Urfa'yı ziyarete gelenlerden birisi Hz. İsa'nın mucizevî portresinin yer aldığı mendili saklı olduğu Cosmas Manastırı'ndan çalar ve cebine koyar. Manastırda geceleyen ziyaretçinin cebindeki mendil karanlıkta ışık ve nur saçmaya başlar. Yanmaktan korkan hırsız, mendili yakındaki Eyyub Peygamber Kuyusu'na atar. Kuyudan güneş misali bir ışık çıkar. Böylece mendil kuyudan çıkartılarak manastırdaki yerine konur":

Ayrıca Ulu Cami içerisinde bulunan kuyu da Hz. İsa'nın mendilin atıldığı kuyu olarak ziyaret edilmektedir. (Kürkçüoğlu ve Karahan Kara, 2000: 31)

Lalik Kuyusu

Şanlıurfa'da su ihtiyacını karşılamadan dolayı, bazı kuyuların efsanelere göre bazı hastalıklara iyi geldiğine inanılmaktadır.

Cin Kuyusu / Fotoğraf: A. Cihat Kürkçüoğlu

Bu kuyularda biri de Lalik Kuyusu'dur. Urfa Merkezde, Kazancı Pazarı'nın güneydoğusundaki Farz'ın Yokuşu'nda yer alan Hacı Ali Ağa Oğlu Kadir Ağa (Alpan) evindeki "Lalik Kuyusu"nun suyundan içen lalik (kekeme) çocukların dillerinin açıldığına inanılır. (Kürkçüoğlu, 1992: 72)

Cin Kuyusu

Urfa'nın Kaleboynu Mahallesi'nde yer alan ve halk arasında "Cin Kuyusu" denilen kuyu, bir evin içinde olmayıp sokakta hayır için açıldığı bilinen bir kuyudur. Beşik tonozlu minyatür bir eyvan içinde yer alan bu kuyu günümüzde ağız kapalı durumdadır.

Geceleri kuyulardan su çekildiğinde cinlerin, perilerin çıkabileceğine dair bir halk inancı vardır. Cin Kuyusu da sadece gündüzleri mahalleli tarafından kullanılan bir kuyu olmuştur yıllarca. Cin Kuyusu, evlerinde su kuyusu bulunmayan mahalleliye yıllarca hizmet vermiştir.

Kanlı Kuyu

Şanlıurfa'nın Siverekli Mahallesi Tosun Sokak'ta yer alan bir evde "Kanlı Kuyu" diye adlandırılan bir kuyu bulunmaktadır.

Kanlı Kuyu'nun suyu, hasta ve ateşli çocukların üzerine döküldüğünde hasta çocukların ateşlerinin düştüğü ve iyileştiklerine inanılırdı. Günümüzde bu kuyunun üzeri kapatılmış olup kullanılmamaktadır.

Kuyunun kazılışının çok eskilere dayandığı, söyleyen ev sahibinin 40 yaşlarındaki torununun aktardığı öykü şöyle; "Dedem bir gün eve gelince evde bir yabancı kadının kuyudan çektiği su ile yıkandığını görür. Dedem üzerine atılıp yakalamak ister. Ancak kadın kendini kuyuya atar. Biraz sonra kuyudan acayip sesler gelir ve durgun olan kuyunun, suyunun birden karışıp köpürdüğünü, kovayı bırakıp kuyudan su çekmek istediğinde de, kovada kırmızı bir su olduğunu görür. Kuyuya atlayan kadının "peri" olduğu ve insanlara görüldüğü için, diğer periler tarafından kabullenilmediği, öldürülmesiyle, kuyu suyunun kana boyandığını bize anlatırdı." Bu öykü halkımız arasındaki cin ve peri masallarını pekiştiriyordu." (Kurtoğlu, 2013: 115)

Eyyüp Nebi Köyü Eyyüp Peygamber Kuyusu

Eyyüp Nebi Köyü Camii avlusu içerisinde yer alan bu kuyu'nun suyunun şifalı olduğuna halk arasında inanılmaktadır. Yine halk arasındaki inanışa göre bir çeşit cilt hastalığına yakalanmış olan Eyyüp Peygamber bu kuyunun suyu ile yıkanarak şifa bulmuştur. Son yıllardaki restorasyonlar sırasında bu kuyu da restore edilmiştir. Kare

Eyyüp Nebi Köyü Kuyusu

bir kaide üzerine oturan silindirik bilezik taşı ve çıkık taşları beyaz kalker taşından restorasyon sırasında yeniden yapılmıştır. (Kürkçüoğlu ve Karahan Kara, 2005: 53)

Eyyüp Nebi Köyü Kuyusu

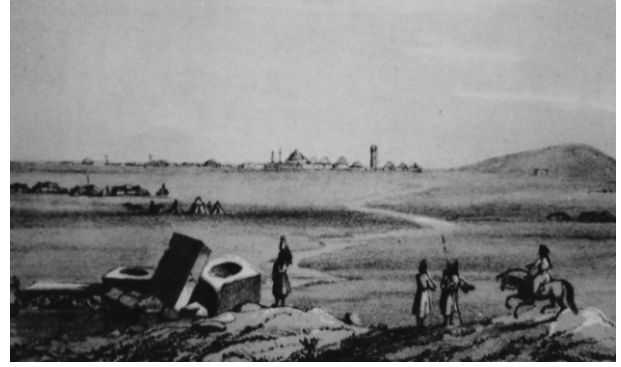
Telgoran Köyü Eyyüp Nebi Kuyusu

Viranşehir'e bağlı Telgoran Köyü içerisindeki Telgoran Höyüğü'nün kuzeybatı eteğinde yer alan bu kuyunun suyunun şifalı olduğuna halk arasında inanılmaktadır. Yine halk arasındaki inanışa göre bir çeşit cilt hastalığına yakalanmış olan Eyyüp Peygamber bu kuyunun suyu ile yıkılarak şifa bulmuştur. Yaklaşık 3,5 m. derinliğindeki kuyunun silindirik çevresi 7 m. çapındadır. Kuyunun yanında bazalt taşlarla yapılmış iki adet tarihi su yalağı bulunmaktadır.

Kuyunun yakınında Eyyüp Peygamber'in oğlu Hz. Havmel'e ait olduğu söylenen bir türbe yer almaktadır. (Kürkçüoğlu ve Karahan Kara, 2005: 53)

Harran Yakup Peygamber Kuyusu Ve Hayratı

Yakup Peygamber'e atfedilen Kuyu ve Hayrat, Harran şehir surlarının kuzeybatı dışarısında birbirine 10 m. mesafededir. Güneyde yer alan kuyu 5 m. derinlikte olup

Yakup Peygamber Kuyusu ve Hayratı. En eski görsel belge George Percy Badger tarafından yayınlanan gravürdür. (George Percy Badger., Nestorians And Their Rituals With The Narrative Of A Mission To Mesopotamia And Coordistan 1842 To 1844.)

çevresi düzgün kesme taşlardan örülmüştür. Kuyunun bilezik taşında yüzyıllardan beri kova iplerinin oluşturduğu aşınmalar vardır. Bilezik taşı, zemindeki toprak seviyesinden 1 m. yukarıya doğru örülmüş taş platform üzerine konulmuştur.

Yakup Peygamber Hayratı ise kuyunun güneyinde yer alır. Ağız kısmı kuzeye bakan hayrata taş merdivenle inilir. Güneye doğru 5 m. uzunluğunda olan hayrat, ağız kısmından itibaren gittikçe daralan bir biçimdedir. Üzerindeki moloz taşlardan örülmüş ve sıvanmış beşik tonoz ise yukarıdan zemine doğru daralarak inmektedir.

19. yüzyıl sonlarında Yakup Kuyusu ve Hayratı başında Harranlı köylüleri gösteren fotoğrafın kaynağı tespit edilememiştir.

Yakup Peygamber Kuyusu ve Hayratı, doğal bir su kaynağı olup, Urfa'daki diğer hayratlar gibi yağmur suları ile beslenmemektedir.

İbrahim Peygamber'in torunu olan Yakup Peygamber, İshak Peygamber'in oğludur. Annesi Rebeka'dır. (Kazancı, 1997)

Yakup Peygamber ve Harran'daki Yakup Kuyusu ile ilgili olarak şöyle bir hikâye anlatılmaktadır: "Yakup'a kin besleyen kardeşi İys (Esav) O'nu öldürmeyi tasarlamaktadır. Esav'ın bu niyetini duyan anne Rebeka, oğlu Yakub'a kaçmasını söyler. Yakup dayısı Laban'ın kaldığı Harran'a gelir. Burada bir kuyunun başında çobanlarla sohbet ederken bir kız koyunlarını suvarmağa getirir. Yakup, bu kızı görünce, kuyunun ağzındaki taşı kaldırır ve koyunlarını suvarmasına yardım eder. Sonra kız ile tanışır ve O'nun dayısının kızı Rahel olduğunu öğrenir. Yakup, Harran'da bir ay süre ile dayısının yanında kalır. Laban, Yakub'a, ücretsiz hizmet olmayacağını, hizmetine karşılık ne istediğini sorar.

Yakup, Laban'dan küçük kızı Rahel'i ister. Ancak Laban, bunun için 7 yıl hizmet etmesi gerektiğini söyler. Yakub, Rahel'i o kadar çok seviyordu ki, bu yedi yıl göz açıp kapayıncaya kadar geçer. Bu süre sonunda Laban, bütün halkın davet edildiği bir ziyafet (düğün) verir. Ancak gece gelin olarak Rahel yerine onun ablası Lea, Yakup'a gelir. Yakup sabah olunca bunun farkına varır. Laban, bu davranışına gerekçe olarak büyük dururken küçük kızın evlendirilemeyeceğini söyler ve Yakub'a Rahel'i alabilmesi için 7 yıl daha hizmet etmesi şartını koşar. O dönemde iki kardeşle evlenmek henüz yasaklanmamıştı. Yakup, bu şartı da yerine getirir ve dayısına ikinci 7 yıl hizmetten sonra Rahel'i de eş olarak alır. Yakub'un Lea ve Rahel'den ve onların cariyelerinden çok sayıda çocuğu olur. Çocuklarından biri olan Yusuf, en çok sevdiği eşi Rahel'den doğmuştur".(Cömert, 1980:)

Hz. Yakub'un Rahel ile karşılaştığında kaldırdığı kuyu taşının tılsımlı olduğunu inanılıyor ve bu taş Harran'da Hz. İbrahim Manastır'ında saklanıyordu.

Hz. Yakub Kuyusu'nun tılsımlı taşı için İslam öncesine ait Süryanice bir kaynaktaki şöyle bir öykü anlatılmaktadır: "Çocuğu olmayan İstanbullu bir hanım Harran'a gidecek bir tüccara Hz. Yakub Kuyusu'nun tılsımlı taşından bir parça getirmesi ricasında bulunur. Harran'a gelip İstanbul'a dönen bu tüccara tılsımlı taş parçası sorulur. Fakat tüccar söz verdiği bu görevi unutmuştur. Hemen şehrin dışına giden tüccar bulduğu taştan bir parça kopararak onu ipek mendile sarıp kadına getirir. Kadın hamile kalır ve bir kız çocuğu olur. Ancak kadın bu duruma üzülür ve tüccara; "Eğer bana daha büyük bir parça getirseydin oğlum olurdu" diye sitemde bulunur. Tüccar; "Kadına rastgele verdiğim bu taşın yerine gerçekten Yakub Kuyusu'nun taşından bir parça getirmiş olsaydım belki de kadının bir kaç çocuğu olacaktı" diye düşünür. (Kürkçüoğlu, 2000:)

Soğmatar Musa Peygamber Kuyusu

Roma döneminde Pagan (Putperest) dininin merkezi olan Soğmatar ören yerinde, höyüğün kuzey batısında yer alan bu tarihi kuyu, düzgün bir biçimde kayaya oyulmuştur. Halk arasında anlatılan bir efsaneye göre bu tarihi kuyu Hz. Musa ile ilişkilendirilmektedir.

Soğmatar Musa Peygamber Kuyusu

Efsane şöyledir: Musa Peygamber, kardeşlerinden birinin bir Mısırlı asker tarafından dövüldüğünü görünce araya girer ve Mısırlı askeri öldürür. Bunu duyan Firavun, Musa'yı öldürmek için yakalanmasını ister. Firavun'dan kaçan Musa Peygamber, Şuayb Peygamber'in yaşadığı Urfa'nın doğusundaki Şuaybşehri yakınındaki Soğmatar'a gelir. Hz. Musa Soğmatar'da bir kuyunun başında otururken Şuayb Peygamber'in kızları babalarının koyunlarını suvarmak için kuyunun başına gelirler. Fakat oradaki çobanlar kızları yaklaştırmazlar. Kızları koruyan Hz. Musa, onların sürüye kuyudan su vermelerine yardım etmek için asasıyla kuyuya vurarak suyun dışarıya taşmasını sağlar. Kızlar böylece koyunlarını suvarmış oldular. Kızlarından bunu duyan Şuayb Peygamber, Musa'yı yanına alır ve bir süre sonra O'na kızlarından birini vererek evlendirir. (Kürkçüoğlu ve Karahan Kara, 2000: 29)

Halk arasında ise Hz. Musa'nın mucizevi asasını Şuayb Peygamber'den burada aldığına ve Soğmatar'da "Hz. Musa Kuyusu" olarak anılan kuyuyu bu asası ile açtığına inanılmaktadır.

Bu inanıştan dolayı Soğmatar'daki bu kuyu ve suyu kutsal kabul edildiğinden halk tarafından ziyaret edilmektedir.

Devteşti

Devteşti

Urfa'nın kuzeybatısında içine merdivenle inilen ve etrafı bazalt taş ile örülmüş büyükçe bir havuzdur. Bağ ve bahçelerin içinde yer alan bu havuzda 1980 yılına kadar sıcak yaz aylarında yüzmeye gidilir ve etrafı mesire yeri olarak kullanılırdı. Daha sonraları bu havuzun suyu azalmış ve etrafı gecekonduyla dolmuştur. Yüzme bilmeyenler boğulduğunda, bunları devlerin yuttuğu şeklinde bir inanıştan dolayı havuzun adı halk arasında "Dev Teşti" olarak isimlendirilmiştir. Devteşti'nin, halk inanışına göre devlerin çamaşırlarını yıkadığı büyük bir çamaşır leğenine benzetildiğinden bu ismi aldığı da söylenmektedir.

Bazı kaynaklarda ise bu alanda bir Hıristiyan manastırın yer aldığı ve bu havuzun Azizlerin ilk Hıristiyan olanları vaftiz ettiği bir kutsal "vaftiz havuzu" olduğu anlatılmaktadır. (Kurtoğlu, 2013: 73)

Edene Gölü Ve At Efsanesi

Urfa'nın Kuzeydoğusunda bulunan ve halk arasında "Edene" denilen, yeşil ve sulak köyün adının Kur'an-ı Kerim'de geçen "Adn Cenneti"nden geldiği ve "Adn

Karacadağ

Cenneti"ne istinaden bu köyeye göle Edene isminin verildiği söylenmektedir.

Edene Köyü, uzun yıllar Urfalılar tarafından mesire yeri olarak kullanılmış. Anlatılan efsaneye göre, Fırat Nehri'ne kutsallık kazandıran suyun kaynağı buraya yakın Diphisar köyünden çıkmaktadır. Diphisar'dan Edene köyüne gelen bu suyun etrafı taşla örülerek uzun yıllar havuz olarak kullanılmıştır. Son yıllarda bu su kaynağı ve göl kurumuştur.

Şanlıurfa merkeze Bağlı Örencik Köyü'nden Mahmut Yıldız'dan A.Cihat Kürkçüoğlu tarafından derlenen bu göl ile efsane şöyledir: "Zamanın birinde Karacadağ'da yaşayan bir köylünün güzel bir atı varmış. Bu atı, asil bir atla çiftleştirmek ve güzel bir tay almak için bir bahar günü yola çıkmış. Kuşluk vakti Edene Gölü'ne gelmiş. Atını su kenarında bir ağaca bağlayıp kendisi uzanarak dinlenmeye başlamış. Bu sırada gölden güzel bir at çıkmış ve köylünün atıyla çiftleşmiş ve tekrar göle dalarak kaybolmuş. Köylü bu olup biteni hayretle seyretmiş. Çiftleşmenin sonucunu beklemek üzere atı ile birlikte tekrar köyüne dönmüş. Bu çiftleşmeden hamile kalan at 11 ay sonra çok güzel bir yavru doğurmuş. Bu yavru güzelliği ile dillere destan imiş.

Köylü ertesi yıl bahar ayında yine atını ve tayını alarak Edene Gölü'ne gelmiş ve beklemeye başlamış. Gölden yine o güzel at çıkmış. Köylü gölden çıkan atın geçen yıl olduğu gibi yine kendi atıyla çiftleşmesini beklerken, bu kez gölden çıkan at doğan tayı kaparak gölün sularında kaybolmuş".

Kara Curun Efsanesi

Curun, büyük bir taşın içi oyularak yapılmış, içinde buğday dövmek için veya su konulmak için yapılmış bir çeşit taş kaptır. Kara Curun denmesinin sebebi, delikli (dişi) kara taştan (Bazalt) yapılmış olmasıdır.

Urfa'nın Hilvan ilçesinde bugün halen mevcut olan, ilçeyi tanıtan sembollerden biri haline gelen Kara Curun ile ilgili efsane şöyledir: "Aşırı bir yağmurda kalkan sel sularıyla

birlikte yuvarlana yuvarlana bugün bulunduğu yere kadar gelen Curun'un gizemine inanan halk, şehri bu curunun bulunduğu yere kurmuş. O günden bu güne Hilvan bu Curun'un çevresinde şekillenip büyümüş".

Bilindiği gibi Antikçağlarda şehirler kutsal mekânlara kurulmuş. Hilvan'ın da gizem yüklenen bu su curununun çevresinde kurulması aynı inanışın bir sonucudur. (Kurtoğlu, 2013: 120)

Karacadağ Şifalı Suları

Karacadağ; üzerine kışın yağın kar, dağın geçirimli bir kütle olmasından dolayı çevresi için su deposu görevi görür ve çok sayıda kaynağı besler. Baharda birçok pınar tepeler arasında kıvrılarak akar. Dağdan kaynaklanan suların bir bölümü ise uzun ve derin vadilerle Fırat'a, Dicle'ye karışır.

Dağın hemen her bölgesinde altı-yedi metrede çıkan buz gibi kuyu suyuna doyum olmaz.

Dağdan gelen "Hamdan (Hamdun) Suyu" ise Hamdan köyü civarındadır. Bu su birçok pirinç tarlasına can verir. Çok eskiden bu su üzerinde su değirmenleri bulunmuş.

Göllice (Göllice) mevkiindeki kaynak su "Karacadağ Membeda Suları" adıyla Urfa ve çevresinin membeda suyu ihtiyacını karşılar. Siverek ilçesinin içme suyu ihtiyacını karşılayan "Gedik Suyu" ve Diyarbakır'ın "Hamravat Suyu" da Karacadağ'dan beslenir.

"Hamravat Suyu" nun safra ve balgamı temizlediği, sevda çekenleri ise rahatlattığı söylenir.

Karacadağ'da su kaynakları ile ilgili hikâyelerde, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1535 yılında Bağdat seferinden dönerken Karacadağ'da hastalandığı ve konakladığı, Karacadağ'dan getirilen "Hamravat Suyu" nu içip şifa bularak rahatladığı anlatılır.

Kanuni'nin;

"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" mısralarını Hamravat Suyu'nu içince söylediği anlatılmaktadır...

Söylenceye göre Osmanlı'dan Sultan İbrahim Han, "Hamravat Suyu"nun methini duyunca "Bana Hamravat suyu getirilsin" diye buyurmuş. Diyarbakir Valisi Ahmet Paşa güğümlerle Sultana Hamravat Suyu göndermiş. İbrahim Han oğlu Sultan Mehmet, tahta geçeceği gün İstanbul'a gelen bu sudan içmiş ve tahta çıkmış.

Karaali Kaplıcaları

Şanlıurfa merkezine 40 km. uzaklıkta Harran Ovası'nda yer alan Karaali köyünde bulunan Karaali kaplıcaları pamuk sulaması amacıyla açılan sondaj esnasında bulunmuştur.

Su sıcaklığı 41-49°C arasında değişen kaplıca, 150.000 m³/saat sıcak su kapasitelidir.

Kaplıcanın şifalı suyu özellikle romatizmal hastalıklar, deri hastalıkları, kireçlenme, iltihabi hastalıklar ve böbrek taşlarında etkili olmaktadır.

400 yatak kapasiteli tesiste bay-bayan kaplıca havuzu, çocuk havuzu, sauna ve hamam yer almaktadır. Ayrıca market, kafeterya, restoran, fırın ve piknik alanı bulunmaktadır.

Bereketli kaplıca suyu seracılıkta da kullanılmaktadır. Seralarda yetiştirilen sebzeler iç piyasaya ve dış pazarlara ihraç edilmektedir.

Sonuç

Yaratılışı itibarıyla inanmaya ve telkine müsait olan İnsan, başına bir musibet, dert ve sıkıntı geldiği zaman, deva

ve şifa umuduyla her çareye başvurmakta ve her duyduğunu yapmaya kalkışmaktadır. Bu zaaflar İnsanları halk inanışlarına bağlanmaya itmiştir.

Dinin aslında bulunmayan, geçmişten günümüze taşınan bir takım anlatımlarla toplumda dini inanç gibi telakki olunan söz ve davranışlara hurafe ve batıl inanç denilmektedir. Halk arasında kabul görmüş olan inançlar ve gelenekler ise sosyal ve dini hayatta etkili olmaktadır.

Halk kültüründe su, önemli bir yer işgal eder. Yaşamın kaynağı ve bereket sembolü olan su Türklerde ve birçok ulusta kutsallık arz eder. Dolayısıyla suyla alakalı birçok inanış vardır. Suyun geçmişten gelen kutsiyeti sebebiyle halk onu kirletmez ve saygı duyar. Bazı halk inançlarında su ve ateş birlikte yer alır. Suyun ve ateşin temiz ve kutsal olmasından ötürü saygı gösterilmesi ve kirletilmemesi önerilir.

Geleneksel hayat tarzının sürdüğü Şanlıurfa'da, halk inançları hakkında müşterek duygu ve düşünceleri paylaşmaya devam eden halk, bu değerleri geçmişten günümüze kadar taşımıştır. Böylece Şanlıurfa'da su ile ilgili halk inançları insanların hayatlarına damgasını vurmuştur.

Halk inançları, din kisvesine bürünerek kültürel miras olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüşlerdir.

Modern hayat ve yenileşmeye rağmen halk inançlarından vazgeçilememiştir.

Sonuç olarak Şanlıurfalılar için su ile ilgili inançlar yaşamın bir gereğidir, kutsal ve şifalı sular önemli bir role sahiptir.

Karaali Kaplıcası

KAYNAKÇA

- CÖMERT, B. (1980), Mitoloji ve İkonografi, Ankara
- KAZANCI A. L., (1997), Peygamberler Tarihi, C.1-2, İstanbul
- KURTOĞLU, M., (2004), Urfa Efsaneleri, Şanlıurfa: Seyir Dergisi Yayınları.
- KURTOĞLU, M., (2008), Urfa Efsaneleri, İstanbul, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- KURTOĞLU, M., (2010), Bir Şehri Sevmek, İstanbul, İstanbul Yayınları,
- KURTOĞLU, M., (2013), Urfa Efsaneleri, Şanlıurfa: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A.C. (1992), Şanlıurfa Su Mimarisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A.C. (2000), Harran Yolların Buluştuğu Kent, Ankara: Şanlıurfa Valiliği Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A.C., GÜLER, S.E. (2010), Tarih ve Turizm Şehri Şanlıurfa, Ankara: ŞURKAV Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A.C., KARAHAN KARA, Z. (2000), İnançlar Diyarı Şanlıurfa/Land of Faith, Ankara: ŞURKAV Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, A.C., KARAHAN KARA, Z. (2005), Adım Adım Viranşehir, Şanlıurfa: Viranşehir Kaymakamlığı Yayınları.
- KÜRKCÜOĞLU, S.S. ve GÜLER, S.E., (2002), "Şanlıurfa'dan Efsaneler", Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, Ankara, ŞURKAV Yayınları No: 27.
- KÜRKCÜOĞLU, S.S. (2012), "Güneydoğu'da Bir Kıyı Kenti: Halfeti", Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih Turizm Dergisi Sayı: 13.
- KARAKAŞ, M., (1989), NABI Tuhfet'ülHarameyn, Şanlıurfa.
- SEGAL, J.B., (1970), The Blessed City Edessa, Oxford University Press.,
- SEROĞLU, Mithat., (1994), Tarihten Sohbetler. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları. XXIV. Dizi
- ULUÇAM, A., (1997), "Halil-ür Rahman Külliyesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.15, İstanbul. ER

Urfalı Bestekârlar: 14

ÇETİN ÖZDEMİR

Abdullah BALAK
Halk Kültürü Araştırmacısı
Bestekar-Söz Yazarı

Bestekâr Çetin Özdemir

Türk Halk Müziği Sanatçısı ve bestekâr Çetin Özdemir 1947 yılı Haziran ayında Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde dünyaya gelmiştir. Ailesi, baba tarafından Suriye'nin Hama şehrine bağlı Dibektaş Köyü'nden Şanlıurfa'ya göç etmiştir. Neseb olarak Şeyhanlı aşiretine bağlı Donike kabilesinden olan büyük dedeleri Şanlıurfa'ya gelerek Kaleboynu Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.

Daha sonra Suruç'a yerleşen aile, dedesi Arabacı Şemsi adıyla bilinen ve medrese mezunu bir şair olan Şemsi Efendi zamanında Cumhuriyet'in kuruluşuyla çıkan soyadı kanunu gereği Özdemir soyadını almış, o sırada Şanlıurfa'da yaşayan amca çocukları da kendilerine Devocioğlu soyadını seçmişlerdir.

Çetin Özdemir'in babası Suruç'ta doğmuş olan Mustafa Bey, annesi Şanlıurfalı Tütüncü Ailesi'nden Kazaz Mehmet

Efendi'nin kızı Fikriye Hanım'dır. Üç kardeşin en büyüğü olan Sanatçı'nın Fadile ve Şükran adlı iki kız kardeşi bulunmaktadır.

Müzikle babasının sohbet meclislerinde tanışan Özdemir, ilk müzik bilgilerini, okuma yazması olmamasına rağmen sayısız gazel, hoyrat ve türküyü ezberinde tutarak yorumlayan ve olağanüstü güzellikte bir sese sahip olan babası Mustafa Bey'den almıştır. Bu sohbet meclisleri sayesinde Şanlıurfa müzik geleneğinin tüm özelliklerini öğrenmiş ve babası gibi o da yörenin ezgilerini seslendirmeye başlamıştır.

İlk ve ortaokulu Suruç'ta bitiren Sanatçı'nın müzik eğitimi şansı, okul hayatında da devam etmiştir. Çetin Özdemir, Suruç Ortaokulu'ndaki Müzik Öğretmeni Abdülrezzak Tozcu ve Gaziantep İlköğretmen Okulu'ndaki Müzik Öğretmeni Nezih Babacaneri'yi bu anlamda saygıyla yâd ediyor. Üçüncü

Ayaktakiler: .... İzzet Özdemir, Ferhat Özdemir
Oturanlar: Abuzer Akbıyık, Çetin Özdemir, Bakır Özdemir

Çetin Özdemir, Didem Özdemir ve Nuri Sesigüzel

sırada kazandığı Gaziantep İlköğretmen Okulu'ndan Sınıf Öğretmeni olarak mezun olan Sanatçı daha sonra eğitimini Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Önlisans Programı'nı bitirerek tamamlamıştır.

1965 yılında mezun olup ilk görev yeri olan Kırşehir'in Çiçek Dağı ilçesine öğretmen olarak atanmış ve orada Orta Anadolu müzik tavrıyla tanışmıştır. Sesine bağlamasıyla eşlik eden Bestekâr, daha sonra atandığı Mardin'e bağlı bir Süryani Köyü'nde, Mardin mahallî müzik tavrı ile de yoğrularak, "Hülya" isimli ilk bestesini yapmıştır.

Bir akrabalarının kızı olan Hatice Hanım'la hayatını birleştiren Çetin Özdemir, akabinde babasını kaybetmiş ve annesi, eşi ve iki kız kardeşinin sorumluluğunu almıştır. Sanatçı, 1968 yılında babaocağı Suruç'a tayin olmuş, Suruç Lisesi'nde müzik derslerine girdiği yetenekli öğrencileri ve mahallî sanatçıları bir araya toplayarak Suruç Müsiki Cemiyeti'ni kurmuştur. Üç yıl boyunca o çalışmalarını mahallî konserlerle sergileyen Çetin Özdemir, "O dönemde bilenler bilir, eline sazi alanlar ayıplanırken, devrin Belediye Başkanı oğlunun elinden tutarak cemiyete getirmiş 'Oğlum türkü söylesin' demişti. O günün şartlarında bu olay bir tabunun yıkılmasını sağlamıştı" diye anlatıyor Suruç'taki müzik faaliyetlerini...

Çocukluğundan itibaren edinmiş olduğu Şanlıurfa müzik kültürü ve görev nedeniyle gezdiği illerin müzikleriyle harmanlanan müzikal birikimini, sevdâ, ayrılık, güzelleme, hasret temalı eserleriyle yansıtan Çetin Özdemir'in en çok ses getiren eseri Hülya'dan sonra bestelediği "Züleyha" dır. Bu türkü o kadar büyük bir başarı sağlamıştır ki, Sanatçı, telif haklarını takip edebilmek için hayatına İstanbul'da devam etmeyi seçmiştir. Şeyda adlı ilk çocuğunu ve ailesini alarak İstanbul'a tayin olan Özdemir'in, İstanbul'da daha sonra Münevver, Didem ve Mustafa adlarında üç evladı daha

olmuştur. Resmi kayıtlara göre Züleyha adlı eseri yetmiş sanatçı tarafından okunan Özdemir, bu rakamla bir rekora da imza atmıştır.

Tam olarak 51 adet türkü besteleyen "Çetin Hoca" lakaplı Bestekâr, yedi yıl Nuri Sesigüzel'e sahnede bağlamasıyla eşlik etmiş ve Sesigüzel, onyediyi bestesini plaklara okumuştur. Yine söz ve müziği kendisine ait olan 'Gel Gel Kaçma Sevmişem', 'Mahizer', 'Sana Eyvallah', 'Bahçede Nar Ağacı', 'Harrana Düştü Yolum' vb. türküleri de birçok sanatçı tarafından plak, kaset ve cd'lerde seslendirilen Sanatçı, Türkiye ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde sanat faaliyetlerinde bulunmuş ve tanık olduğu pek çok olaydan esinlenerek de aşk, gurbet, ayrılık, taşlama temalı türküler bestelemiştir. 'Harran' adlı bir solo albümü, bir de Sıra Gecesi Ekibi'yle birlikte yaptığı 'Gap Türküleri' adlı bir albüm çalışması bulunmaktadır.

Yaşam mücadelesini onuruyla sürdürmüş, dört evladını öğretmen, ses sanatçısı ve bestekâr kimliklerinin hakkını vererek büyütmüş olan Çetin Özdemir'in kızı Münevver Özdemir'de babasının yolundan gitmiş, ilk müzik bilgilerini aldığı babasının desteği ile müzik eğitimini tamamlamış ve TRT İstanbul Radyosu'na Türk Halk Müziği Ses Sanatçısı olarak kabul edilmiştir. Yine baba mesleğini seçen oğlu Mustafa Özdemir'de ablası gibi müzik eğitimi almış bir tonmaisterdir.

Sanatçı duruşu, müzik bilgisi, yorumcu kişiliği ve eserleri ile kendisinden sonraki kuşaklara örnek olan Çetin Özdemir, halen İstanbul'da 'Çetin Özdemir ve Arkadaşları' adıyla kurduğu Sıra Gecesi Grubu ile sanatsal faaliyetlerini devam ettirmektedir. Ve en büyük eserim dediği kızı Münevver Özdemir'in başarılı sanat hayatının verdiği manevi hazzı yaşamaktadır.

Sanatçı Dostum Çetin Özdemir Hocaya sağlıklı mutlu günler, değerli kızımız Münevver Özdemir'e sanat yolunda başarılar dilerim.

Şeref Uslusoy ve Çetin Özdemir

Çetin Özdemir ve kızı Münevver Özdemir

Yöresi : ŞANLIURFA
Kimden Alındığı : Çetin ÖZDEMİR

(Küller Başıya)

Derleyen: Çetin ÖZDEMİR
Notaya Alan : Münevver ÖZDEMİR

Ayno

Küler basi ya ayno doyma yaşıya ayno
Sefil baykuşlar kona Mezar da şı ya ayno
Sefil baykuşlar kona Mezar taşı şı ayno

Kör kütürüm kalasan
Benden beter olasan
Beni derbeder ettiy
Allah'ından bulasan

Diliy ağızda şişe
Eviye şivan düşe
Ekmek atlı, sen yayan
Alem peşiye düşe

Adiy düşe dillere
Karışasan sellere
Herkes muradın ala
Sen bakasan ellere

Küller başıya ayno
Doyma yaşıya ayno
Sefil baykuşlar kona
Mezar taşıya ayno

Yöresi : ŞANLIURFA
Kimden Alındığı : Çetin ÖZDEMİR

Mahizer

Derleyen: Çetin ÖZDEMİR
Notaya Alan : Münevver ÖZDEMİR

Saz - - - - -
Has re tin bük tū be lim U nut tube niza lim
Ma hi zer git ti gel mez nola catbe nim ha lim
Oy Ma hi zer ma hi zer güne şe a ya ben zer
O cey langöz le ri ni yüzü me ba kar sü zer

Gülerdim ağlamazdım
Coşardım çağlamazdım
Bileydim ayrılık var
Sana bel bağlamazdım

Aşkı oyun sandım ben
Ateşine yandım ben
Her yüzüme gülenin
Sözlerine kandım ben

Harran

Saz-----

Her ra na düş tü yo lum her ran her ran le her rane

Yo lu na kur ban o lum her ran ben si ye hey ra ne

Gü neş ten çat la ma sın her ran her ran le her ra ne

Fı rat tan is lat du da ğın her ran her ran le her rane

Kiraci ağaç olacak
Otları ilaç olacak
Fıradı gelin getirdik
Urfa başa tac olacak

Sulansın taşı toprağı
Hak yakın etsin ırağı
Güneşten çatlamasın
Fırat'tan ıslat dudağı

Kubbe, mağara kalmasın
Ayağın mayın olmasın
Kızıy Harran'da okusun
Ekmeği eller almasın

Eyyub'un sabrı tükendi
Bozkırı yeşile döndü
Fırat, Harran'la buluştu
Nemrut, Halil'e inandı

Yöresi : ŞANLIURFA
Kimden Alındığı : Çetin ÖZDEMİR

Gözelim Dünya Gözeli

Derleyen: Çetin ÖZDEMİR
Notaya Alan: Münevver ÖZDEMİR

Saz-i-3

Gö ze lim dün ya gö ze li sam
Ci le li der viş ol mu sam

Sev mi sem o nu dan ge ze li
Gö zel ar dın dan ge ze li

Sev gi ler gö zel üs tüne Saz---
Öv gü ler gö zel üs tüne

A sık lar hep ca tar söy ler

tar kü ler gö zel üs tü ne

Gözelim sallanıp gele
Yanağı atlanıp gele
Gözeli sevecek oğlan
Dünya'yı dolanıp gele

Yöresi : ŞANLIURFA
Kimden Alındığı : Çetin ÖZDEMİR

Züleyha

Derleyen: Çetin ÖZDEMİR
Notaya Alan: Münevver ÖZDEMİR

Saz-----

Bir ya lan ci ya ra maz

şöze ric hi ça ra maz sen aq tin bu ya ra yı

hi kim se ler sa ra maz

Züleyha ağlatma ha
Züleyha bekletme ha
Züleyha geç kalma ha
Anzilhaya gitme ha

Giderem gider oldum
Sade gam keder oldum
Züleyha sen gideli
Yusuftan beter oldum

Züleyha ağlatma ha
Züleyha bekletme ha
Züleyha geç kalma ha
Anzilhaya gitme ha

Geçmem Namert Köprüsünden

Geçmem na mert köprü sün den
kaygö türsün seller be ni Geçmem na mert köprü sün den
kaygö tür sün seller be ni geçtim dünya heve sin den
ko söy le sin diller be ni geçtim dünya heve sin den
kaygö türsün seller be ni dast
i yi söy ler kötü söy ler neyler se ken dine ey ler
nea ga lar nede bey ler koyser mesin eller be ni
dast

Sana Eyvallah

Ey val la him
yok kim se ye Ne a ga ya ne de be ye
ey Ey val lah et memfe le ge sa na
ey val lah Eyval lah ey val
lah sa na ey val lah
sevdim se uyo rum seve
sen den ay n' lir sam s' lü
nem bil lah
nem val lah

Aç yatar çıplak gezerim
Ölürsem her yer mezarım
Dünyalar gelse ezerim
Sana eyvallah

Eyvallahım yok bir kula
Ne paraya ne de pula
Razıyım ben kuru çula
Sana eyvallah

Bana hayat veren sensin
Herşeyden önce gelensin
Gün, ay, yıldız yere insin
Sana eyvallah

Şahane Gözler

Saz---

Aş kin han ce ri ni sap lar
Der din den öl sem de gel mez

ca ni ma (saz)) Sonun da gi
ya ni ma

re cek Benim ka nı ma

De rin den ba ka no sa ha ne göz

ler (saz)) Etti beni de li

di va ne göz ler

Yöresi : ŞANLIURFA
Kimden Alındığı : Çetin ÖZDEMİR

Derleyen: Çetin ÖZDEMİR
Notaya Alan : Münevver ÖZDEMİR

Urfa'nın Güzelleri

Eule rise kili dir toprey hanel kili dir
Ya ri mi so rari sen kayma kam ve kili dir
Ya rim mi so ra ri sen kayma kam ve ki li dir

Evleri zezembeli
Pir nahitten temeli
Yarini seven oğlan
Haftada bir gelmeli

Bahar gelsin yaz gelsin
Dağlardan avaz gelsin
Güvegi asbabımız var
Cümbüş gelsin saz gelsin

Şak şak vursun zilleri
Çepik çalsın elleri
Düzülsün halay çeksün
Urfa'nın güzelleri

Yöresi : ŞANLIURFA
Kimden Alındığı : Çetin ÖZDEMİR

Derleyen : Çetin ÖZDEMİR
Notaya Alan : Münevver ÖZDEMİR

Köz Belli Değil

Saz...
Dünyamız e riş ti a'hir za ma na yal an belli
de ğil şebel li de ğil i ti mat kal
ma dı ah dū a ma na bahar belli de ğil
güzel li de ğil

Menfaat olmuştur her işin başı
Beş kuruşa satar kardaş kardaşı
Beraber yakarlar kuruyula yaşı
Eğri belli değil düz belli değil

Hiç kimse kanaat etmez haline
İpin ucu geçmiş namerd eline
Sahip olmalısın şimdi diline
Ateş belli değil köz belli değil

Özdemirim daha inme derine
Bilenler söylesin senin yerine
Geriye dönüp de bak eserine
Demir belli değil öz belli değil

Yüzlerce yıllık
Geleneksel El Sanatları

yeniden
hayat
buluyor...

- Cülhacılık
- Kürçülük
- Gümüşçülük
- Keçecilik
- Seramik
- Mozaik
- Kazazlık
- Ağaç Oymacılığı
- Dokumacılık

Online Mağaza

www.urfagesem.com

ŞANLIURFA GELENEKSEL
EL SANATLARI MÜZESİ VE SATIŞ MERKEZİ
Balıklıgöl Yanı Hotel El-Ruha Yanı Şanlıurfa
Tel: 0414 215 65 27

ŞANLIURFA GELENEKSEL
EL SANATLARI MERKEZİ (GESEM ATÖLYELERİ)
Atatürk Mah. 19. Sokak (Kehriz Sokak) No: 26 Şanlıurfa
Tel: 0414 313 68 62

ŞANLIURFA GELENEKSEL EL SANATLARI MERKEZİ (GESEM)

Şanlıurfa Valiliği ve ŞURKAV tarafından, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının canlandırılması için 2010 yılında kurulan “Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Merkezi”nde; Culhacılık (Bez Dokumacılığı), Halıcılık ve Kilimcilik, Keçecilik, Kürkçülük, Kazazlık, Telkari (Gümüşçülük), Ağaç Oymacılığı ve Seramik ve Mozaik eğitimleri devam etmektedir. Geleneksel el sanatları eğitiminin yanı sıra, bazı el sanatları ürünleri yeni tasarımlarla yeni kullanım alanları kazandırılarak üretilmektedir. GESEM ziyarete açık olup ürün satışı da yapılmaktadır.

*Adres: Atatürk Mahallesi, 19. Sokak (Kehriz Sokak), No. 26, (Tarihi Mahmut Nedim Konağı bitişiği)
Tel: 0.414.313 68 62*

ŞANLIURFA GELENEKSEL EL SANATLARI MÜZESİ ve SATIŞ MERKEZİ

Balıkligöl'ün kuzeybatısında yer alan tarihi ev (Sayganlar Evi), Şanlıurfa Valiliği ve ŞURKAV öncülüğünde “Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Müzesi ve Satış Merkezi” 2011 yılında açılmıştır.

Müze ve Satış Merkezi'nde; Şanlıurfa el sanatlarından bakırcılık, ağaç oymacılığı, culhacılık (bez dokumacılığı), saraçlık, yemenicilik, tarakçılık, kazazlık, keçecilik, kürkçülük, kilimcilik, halıcılık, abacılık, taşçılık, tespihçilik ve gümüşçülük ürünleri sergilenmektedir.

Şanlıurfa el sanatlarından; halı, kilim, yaşmak, puşu, ehram gibi dokumalar ile gümüş takılar, kürk yelek, çanta, heybe, keçe, bakır eşya, ağaç oyma, tespih ve yemeni gibi özgün el sanatları müzede satılmaktadır.